—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
15
СТУДЗЕНЯ
1993 г.
№ 3 (3673)

ВЫХОДЗІЦЬ з 1932 г.

КОШТ 3 рублі

ГЭТАЯ СЦІПЛАЯ... ЯРКАЯ БЕЛАРУСКАЯ ШКОЛА!

Цудоўны падарунак да новага года і сабе, і нашаму мастацтву зрабіў вучань рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Юрый Бліноў. Ён выйшаў пераможцам І Міжнароднага конкурсу імя С. Пракоф'ева, што адбыўся ў Пецярбурзе. Найтруднае выпрабаванне доўжылася два з паловаю тыдні, удзельнічалі ў ім больш за паўсотню маладых піяністаў з Амерыкі, Азіі, Еўропы. Беларускі музыкант заняў 1-е месца, атрымаў грашовую прэмію Петрасавета і прыз за лепшае выкананне Канцэрта С. Пракоф'ева. Акцыянернае таварыства «Госко» заключыла з Ю. Бліновым кантракт на 4 гады, абавязуецца ладзіць ягоныя канцэрты па расійскіх гарадах. А член конкурснага журы вядомы амерыканскі музыкант Д. Полак абяцаў запіс на кампакт-дыск. Толькі ў Мінску лаўрэата сустрэлі вельмі ціха, і пакуль невядома, калі можна будзе паслухаць яго сольны канцэрт.

Творчасць С. Пракоф'ева — гэта яго, Юры Блінова, стыхія. Свет сучаснай музыкі — ягоны свет. Нездарма такі строгі аўтар, як Г. Вагнер, менавіта Ю. Блінову даверыў першае выкананне свайго Трэцяга фартэпіяннага канцэрта. Дый сам Юра сур'ёзна займаецца кампазіцыяй, хоць ставіцца да ўласных опусаў даволі прыдзірліва.

Ён гадаваўся не ў музычнай сям'і: бацькі — інжынеры. Ды ў Драгічыне, адкуль родам Юра, бабуля некалі спявала яму калыханкі, а дзед — народныя песні.... А яшчэ гэтаму сціпламу далікатнаму хлопцу пашчасціла займацца ў аднаго з лепшых нашых педагогаў — Людмілы Сяргееўны Шаламенцавай.

Беларуская фартэпіянная школа апошнім часам паказвае яркія вынікі не толькі на прасторы СНД, пацясніўшы заўсёднага лідэра — школу маскоўскую. Вось і на пракоф'еўскім не прабіліся масквічы на вядучыя пазіцыі, і зрабілася нарэшце відавочным, што жыла-сілкавалася былая сталіца за кошт тых, хто ехаў да яе. Сёння, мінаючы колішняе «сіта Масквы», Беларусь напрасткі ўдзельнічае ў міжнародных конкурсах і выглядае адметна. Асабліва радуе, што мы не сманкуем плады працы прыезджых педагогаў, — сталеюць традыцыі самастойнай беларускай фартэпіяннай школы. Згадайма, што педагог Юры Л. Шаламенцава і сама скончыла гэтую школу (цяперашні ліцэй) і што яе прафесар у кансерваторыі М. Бергер таксама быў тутэйшай гадоўлі... Можам, значыць?

Аляксандр МІЛЬТО.

Фота В. МАЙСЯЕНКА.

Кола Дзён

Адсвяткаваны Каляды, адгуляны выхадныя, і паступова жыццё ў краіне ўваходзіць у сваё звыклае рэчышча. Невядома яшчэ, як адгукнуцца ў эканоміцы рэспублікі гэтыя калядна-навагодне-калядныя канікулы, але падобна да таго, што сапраўдны Новы год прыйшоў да нас у ноч з 13-га на 14-е, калі адзначылі мы па звычцы Стары Новы год. Святы скончыліся, і трэба брацца за працу... Дарэчы, яшчэ пра святы: у расійскіх журналістаў на гэтым тыдні з'явілася новае — Дзень расійскага друку, які адзначаны 13 студзеня. Мы ж засталіся без свята. Не вялікая бяда, аднак і ў нашай гісторыі ёсць слаўныя даты — дзень выхаду першага нумара «Нашай Нівы», альбо «Мужыцкай праўды», — якія маглі б стаць Днём беларускага друку.

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

— візіт дэлегацыі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь на чале са Старшынёй парламента Станіславам Шушкевічам у Кітайскую Народную Рэспубліку. У час пяцідзённага знаходжання адбыліся сустрэчы і перамовы з кіраўнікамі КНР, падпісаны шэраг беларуска-кітайскіх дакументаў, важнейшы з якіх — заява аб прынцыпах развіцця двухбаковых адносінаў.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

— «Ніякая раўнапраўная садружнасць разам з Расіяй не можа існаваць у прынцыпе. Усё роўна будзе праяўляцца тэндэнцыя да цэнтралізацыі, да насаджэння расійскіх інтарэсаў, мовы і г. д. Прычына ў тым, што на ўсходзе Еўропы Расіі няма ніякай раўнавагі ні ў палітычным, ні ў эканамічным, ні ў тэрытарыяльным плане. Трэба стварыць сістэму раўнавагі, як гэта існуе ў Заходняй Еўропе. Магчымым прыкладам такой сістэмы можа быць Балтыйска-Чарнаморская садружнасць».

(З выступлення Зянона Пазняка на Сойме БНФ. Газета «Звязда», 12 студзеня).

НАВІНА ТЫДНЯ

— пасля 20-га студзеня на Беларусь прыедзе намеснік генеральнага сакратара ААН Дж. В. Рыд для абмеркавання пытанняў аказання дапамогі з боку сусветнага супольніцтва пацярпелым ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Тым часам, 12 студзеня на ЧАЭС паміж першым і другім дзеючымі блокамі адбыўся пажар. Па паведамленнях інфармацыйных агенцтваў, радыяцыйная абстаноўка на станцыі падчас **першага сёлета** здарэння істотна не змянілася.

СВЯТА ТЫДНЯ

— 475 гадоў назад, 9 студзеня 1518 года, у Празе Францішак Скарына надрукаваў кнігу «Песня песняў цара Саламона». У Мінскім Палацы прафсаюзаў адбылося «Свята беларускай біблії», наладжанае Беларускай каталіцкай грамадой пры падтрымцы акцыянернага таварыства «Кросны», на якім быў выстаўлены адзіны на Беларусі і, на жаль, няпоўны асобнік Скарынавай кнігі з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

— з панядзелка Беларускае тэлебачанне пачало трансляцыю навін тэлекампаніі Бі-бі-сі. Перадачы выходзяць пяць разоў на тыдзень з перакладам на беларускую мову.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

— артыкул старшыні Камісіі ВС Беларусі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Ніла Гілевіча «Прабачце, гэта не апіскі?» у «Звяздзе» за 13 студзеня. Усім, хто выступае за двухмоўе, крычыць пра ўціск «русскоязычного населения» на Беларусі, дадзены стрыманы, грунтоўны адказ. Дзіўна толькі, што апанент Н. Гілевіча — старшыня Камісіі ВС Беларусі па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносінах Міхаіл Слямнёў.

СЮРПРЫЗ ТЫДНЯ

— цытуем «перадавіцу» першага нумара «независимой левой газеты «Мы и время», у якой каменціруецца навагодняе прывітанне С. Шушкевіча беларускаму народу: «Как только язык повернулся у этого господина заявить, что «распад Союза не повлек катастрофу, которую предсказывали присяжные оракулы»... Более совестливый человек от срама сбежал бы в самый дальний монастырь грех свой вискулевский замаливать. А этот на тэлеэкране витийствует. А разве не лицемерие, что хвалебная ода второй годовщине образования СНГ была пропета за несколько минут до закрытия «прозрачных» границ с Украиной и за три дня до создания содружества республик Средней Азии и Казахстана. О первом событии профессор Шушкевич безусловно знал, о втором знать был обязан. Однако скрыл от народа правду. Не побоялся даже того, что петух за ложь в темечко клюнуть может». Вось і дажылі мы да «свабоды» слова...

«ПАДАРУНАК» ТЫДНЯ

— з 7-га студзеня ўдвая павялічыўся кошт чыгуначных білетаў. Па Беларусі пакуль можна ездзіць вольна, а вось за межы краіны білеты прадаюцца па пашпарце, з указаннем прозвішча пасажыра на білеце.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

— трагічна закончылася калядным вечарам паездка дамоў у Магілёў старшыні Камісіі па заканадаўстве Вярхоўнага Савета Беларусі Дзмітрыя Булахава. Непадалёку ад Бялынічаў на службовым аўтамабілі ён збіў 60-гадовую жанчыну, якая праз некаторы час памерла ў бальніцы. Вядзецца следства.

СЫМОН БУДНЫ: ЖЫЦЦЁ ПРАЦЯГВАЕЦЦА

400-ыя ўгодкі з дня смерці нашага выдатнага гуманіста і асветніка, філосафа і гісторыка, выдаўца Сымона Буднага (спаўніліся 13 студзеня) — гэта і магчымасць яшчэ раз задумацца, хто мы і адкуль, наколькі багатая нацыянальная гісторыя. Невыпадкова, што ў сувязі з гэтай знамянальнай датай, у рэспубліцы праводзіцца шэраг мерапрыемстваў. Уяўленне аб асноўных з іх дае зводны каляндар, складзены сакратарыятам Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА.

Паўсюдна пройдуць вечары, літаратурныя чытанні, прысвечаныя жыццю і творчасці С. Буднага. Інстытут філасофіі і права Акадэміі навук Беларусі, Аддзяленне грамадскіх навук акадэміі, Беларускі дзяржаўны універсітэт ладзяць навуковую канферэнцыю. У навучальных установах пройдуць канферэнцыі і семінары «Сымон Будны і яго час». У Нацыянальным музеі Беларусі падрыхтавана пастаянна дзеючая экспазіцыя, якая расказвае пра гісторыю кнігадрукавання і асветніцтва на тэрыторыі Беларусі. У выдавецтве «Універсітэцкае» мае выйсці кніга І. Саверчанкі «Сымон Будны — гуманіст і рэфарматар».

Па радыё і тэлебачанні пройдзе шэраг перадач, у газетах і часопісах публікуюцца артыкулы пра С. Буднага і яго час.

23 лютага адбудзецца ўрачыстая юбілейная вечарына.

«Пагоня» — сымбаль гістарычны

Зварот да Рады Міністраў і Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

Шаноўныя Гаспадары.

На працягу амаль паўстагоддзя Беларуская нацыянальнасведамая эміграцыя, з непахіснай верай у лепшую будучыню вольнай Беларускай Рэспублікі, шанавала і перахоўвала нацыянальныя гістарычныя і культурныя традыцыі.

Праз увесь час жыцця на чужыне Беларуская Грамадскасць не страціла пачуцця сваёй еднасці са шматпакутным Беларускім Народам і з гонарам несла ў шырокі свет інфармацыю пра барацьбу Беларускага Народа за правы быць роўнымі сярод роўных у сусветнай сям'і Народаў.

Нашы Бел-чырвона-белыя сцягі з гонарам шугалі на Міжнародных Канферэнцыях і З'ездах, на маладзёжных і скаўцкіх сустрэчах, на спартыўных спаборніцтвах, на публічных дэманстрацыях і на Беларускіх нацыянальных урачыстасцях.

З асаблівая вялікай пашанай мы адносіліся і адносімся да гістарычнага сымбалю нашай слаўнай мінуўшчыны і самабытнасці, да нашага Гербу «Пагоня». Нашыя далёкія геаічныя продкі пакінулі нам «Пагоню» ў спадчыну, з пэўнымі геральдычнымі формамі і прыкметамі, як пуцяводную паходню ў будучыню.

Гэты старажытны святы сымбаль нашай незалежнасці ніхто не мае права ні скажаць, ні пераіначваць, ні падмяняць.

Пагэтаму мы ўстрывожаны тым, што сучасны Урад Рэспублікі Беларусь ужывае як герб Рэспублікі Беларусь выяву конніка з Латарынгскім крыжам на шчыце, а гэта ні ў якім разе не «Пагоня». Сапраўдная старажытная «Пагоня» мае на шчыце Ярылаў Крыж, ці, як яго часам называюць, «двукрыжжа» з шасцю роўнымі канцамі.

Нас дзівіць і непакоіць: што мае супольнага з нашай «Пагоняй» сымболіка далёкай ад Беларусі, як культурна, так і гістарычна, Латарынгіі? Нідзе і ніколі гэты Латарынгскі крыж не красаваўся на шчытах «Пагоні» ні Вялікага Княства Літоўскага, ні на «Пагонях» старажытных гербаў шматлікіх гарадоў Беларусі. Падобны да Латарынгскага крыж існуе ў сымболіцы Славакіі, таксама крыж Святой Ефрасінні Полацкай вельмі падобны да Латарынгскага крыжа, але не зусім такі. Аднак справа не ў гэтым, а ў тым, што ні Латарынгія, ні Славакія, ні Ефрасіння Полацкая, ні тым болей Князь Ягайла не мелі ніякага дачынення да геральдычнага фармавання «Пагоні».

Пагэтаму, мы, прадстаўнікі Беларускага замежжа, звяртаемся да Вас, шаноўныя Гаспадары, з заклікам: неадкладна перагледзець гэтую справу і выправіць закраўшуюся недарэчную памылку, дзеля захавання нацыянальнага гонару і гістарычнай спадчыны. Хопіць таго, што нашы суседзі з усіх бакоў абкрадалі нас на працягу стагоддзяў, давайце не будзем абкрадаць самі сябе!

На заканчэнне трэба дадаць, што мы абсалютна ўпэўнены, што кожны нацыянальна сведамы Беларус, незалежна ад свайго месца жыхарства, здзіўлены і заклапочаны гэтым незразумелым і недарэчным падыходам да нацыянальнай сымболікі.

Выказваем Вам падзяку загадзя за пазітыўнае вырашэнне гэтага пытання!

Не забывайцеся, што воляй Лёсу на Вас узложана велізарная адказнасць перад Гісторыяй Беларускай Нацыі!

Жыве Беларусь!

Палкоўнік Ул. ШНЭК
За Беларускі Вызвольны фронт

П. ГУЗ
За Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі

Інжынер-лейтэнант А. ШНЭК
За выдавецтва БВФ «На Варце»

Р. ШАЙПАК
За Беларускі Кааператыў у Мельбурне

А. ГРУША
За Федэральную Раду Беларускіх Арганізацыяў у Аўстраліі

а. М. БУРНОС

Ад Парафіі Св. Апос. Пятра і Паўла. БАПЦ у Адэлаідзе
М. НІКАН

БНР
Ул. СІДЛЯРЭВІЧ
Ад Фонду Дапамогі Ахвярам Чарнобыля

Зацверджана аднагалосна прысутнымі на Урачыстай Акадэміі, прысвечанай 72-ім Угодкам Слуцкага Паўстання ў Мельбурне, Аўстралія, дня 29 Лістапада 1992 г.

З НАГОДЫ

ГЭТА І ТВАЯ ЗАСЛУГА

Ліст Алесю Адамовічу

Мы з табою, дружа, ніколі не ліставаліся, тым больш мне не прыходзіла ў галаву зрабіць гэта праз газету (на жаль, у мяне няма тваіго маскоўскага адраса і тэлефона). Але вельмі ўжо такая нагода, што адразу пацягнула хоць бы восьтакім чынам пагаварыць з табой, а ты, я ведаю, здаўна валодаеш цудоўным уменнем слухаць субяседніка. Дык якая нагода, спытаеш? Маю на ўвазе дагавор СНУ-2, падпісаны ў Маскве прэзідэнтамі ЗША і Расіі Д. Бушам і Б. Ельцыным, які прадугледжвае скарачэнне на працягу наступных дзесяці гадоў дзвюх трэцяў стратэгічных наступальных узбраенняў абодвух бакоў. Прэзідэнты назвалі гэтую падзею падзеяй веку, і кожны разважны чалавек з гэтым пагодзіцца.

Дзіўная прырода чалавечай памяці, якая ўмее хаваць у сваіх «запасніках» самае патрэбнае і важнае. Варта было мне пачуць паведамленне аб падпісанні гэтага дагавора, як літаральна ў той жа момант у памяці ўсплыла наша, можна сказаць, выпадковая сустрэча на вуліцы ў адзін з летніх дзён 1986 года. Дзень стаяў цудоўны, і ты прапанаваў прайсціся пешкі да свайго дома ля Батанічнага сада. Мы ішлі павольна па праспекце, тады яшчэ імя Леніна, і ты расказваў пра нядаўнюю паездку ў Маскву, дзе дамагаўся адпраўкі ў Беларусь спецыялістаў па радыяцыйнай бяспецы, прысылцы дазіметраў, іншай адпаведнай апаратуры, якой тады, праз некалькі месяцаў пасля чарнобыльскай трагедыі, катастрафічна не хапала. Помню твой сарказм, з якім ты гаварыў пра сваю сустрэчу з тагачасным першым сакратаром ЦК КПБ Слюньковым, які хлусіў табе ў твар, спрабуючы схаваць сапраўдныя памеры аварыі на Чарнобыльскай АЭС. «Калі мець на ўвазе наступствы, — сказаў ты тады, — у Чарнобылі была ўзарвана атамная бомба ў шмат разоў мацнейшая, чым некалі ў Херасіме».

Я ведаў пра твае шматлікія страсныя выступленні ў друку, на розных сімпозіумах супраць ядзернай небяспекі, якая навісла над чалавецтвам, за забарону ядзернай зброі. Ты спавядаў ідэі Андрэя Дзмітрыевіча Сахарава і, як ён, рабіўся мішэнню для шалёнага цкавання з боку партдзяржнаменклатуры, генералітэта, кіраўнікоў ваенна-прамысловага комплексу.

Расказаў ты тады аб сустрэчы з адным з нашых рэспубліканскіх камуністычных ідэолагаў, які выказаўся ў тым сэнсе, што калі апошнія дзесяць чалавек, якія ва ўсёй краіне ацалеюць пасля ядзернага пабоішча, застануцца адданымі сацыялістычным ідэям, значыць, нездарма адбылася кастрычніцкая рэвалюцыя... Відаць, гэты «ідэолаг» моцна спадзяваўся, што застанецца ў ліку гэтых «дзесяці».

Крыху больш за год да нашай гутаркі, на пачатку 1985 года, у «Дружбе народов» быў надрукаваны твой вялікі артыкул «Аверкіл» (Ці адэкватная рэакцыя), дзе ты цытаваў кнігу вядомага амерыканскага вучонага і пісьменніка Шэла «Лёс зямлі» — аб наступствах ядзернай вайны. Аўтар кнігі, спасылаючыся на дадзеныя спецыялістаў, пісаў, што за некалькі кіламетраў ад Крамля пабудаваны цэлы падземны горад з дастатковымі запасамі прадуктаў харчавання, вады, тавараў, каб забяспечыць аўтаномнае існаванне ў час ядзернай вайны 30 тысячам чалавек — партыйна-дзяржаўнай эліце і іх сем'ям на працягу 30 гадоў. Тэрміну больш менш дастатковага для таго, каб зніклі самыя небяспечныя вынікі радыяцыі. І гэта ў той час, калі ў краіне ператварацца ў дым, у попел дзесяткі мільёнаў людзей.

Ёсць жалезная логіка, абсалютная заканамернасць у тым, што змагары за ядзерную бяспеку з'ядналіся і паслядоўнымі дэмакратамі, ворагамі таталітарызму, людзьмі, для якіх паняцце правы чалавека — не пусты гук. І ты гэта яшчэ і яшчэ раз даказваў у час сваіх выступленняў з трыбуны Вярхоўнага Савета СССР, на шматлікіх мітынгах, скліканых дэмакратычнымі сіламі ў Маскве і Мінску. Зусім не здзіўся я, даведаўшыся, што ў трывожныя дні жніўня 91-га, дні камуністычнага путчу, ты быў сярод абаронцаў Белага дома.

Ну што ж, сёння можна з упэўненасцю гаварыць аб тым, што разам з заканчэннем халоднай вайны, якая каштавала процістаячым бакам незлічоных матэрыяльных і маральных страт (асабліва нашаму боку),

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

І сумна, і крыўдна...

З НОВЫМ ГОДАМ!

Счастья и радости в Новом году!

Перад новым годам амаль усе беларускія газеты паведамілі пра тое, што Міністэрства сувязі рэспублікі падрыхтавала нам, жыхарам Беларусі, прыемны падарунак: на пошце можна набыць беларускія віншавальныя паштоўкі і, такім чынам, жыхары Беларусі маюць мажлівасць адправіць сваім родным ды знаёмым у блізкім і далёкім замежжы арыгінальныя беларускія сувеніры. «Ну дык файна!» — падумаў я і набыў цэлы стос святочных паштовак, якія й адправіў па адрасах сваіх знаёмых ды сяброў у Расіі. Хай падзівяцца ды пазайздросцяць нашым, такім прыгожым, навагоднім прывітанням.

Але як жа я быў здзіўлены, калі ў першыя навагоднія дні пачаў даставаць са сваёй паштовай скрыні адну за другой такія ж самыя паштоўкі, якія я адправіў у Расію. І атрымаў я іх... з Расіі. Толькі замест беларускага «З Новым годам!» на іх напісана «Счастья и радости в Новом году!» Якая ўжо тут радасць! Я ж быў упэўнены, што адправіў сваім сябрам «арыгінальныя беларускія сувеніры».

І сумна, і крыўдна. Але на каго тут крыўдаваць, калі не на саміх сябе. Пермская фабрыка Дзяржзнаку добрасумленна (чытай: абыякава, бяздушна) выканала нашую замову і, напэўна, яшчэ нечую. І вось гуляе па ўсёй СНД штампаваны, стандартны бланк. Я атрымаў такія ж віншаванні з Пскова, Санкт-Пецярбурга, Навасібірска.

Ніхто не паклапоціцца пра нас, калі гэта мы не зробім самі. Дзякуй Богу, што ў шапіку ТБМ яшчэ не былі раскупленыя сапраўды нашыя калядныя паштоўкі, якія не толькі напісаныя па-беларуску, але й па духу беларускія. Ізноў паляцелі да маіх сяброў калядныя віншаванні. Спадзяюся, што на гэты раз яны прынясуць ім сапраўдную радасць.

Лявон ГУМЕННІКАЎ.

г. Мінск.

фактычна знікла і пагроза ядзернай вайны. З экранаў тэлевізараў, са старонак газет палітыкі з гонарам расказваюць, якую вялікую работу ім давялося зрабіць, рыхтуючы дагавор па СНУ-2. Ніхто толькі не ўспамінае ў гэтыя дні Андрэя Дзмітрыевіча Сахарава, цябе, Алесь, соцень вашых паплечнікаў і паслядоўнікаў, якія столькі гадоў сантыметр за сантыметрам падточвалі той ляднік, пакуль ён не споўз, не пакаціўся з грукатам уніз. Не ў славе справа? Вядома, так. Але, але, дружа...

Што далей? Наперадзе — ратыфікацыя дагавора СНУ-2 у Расійскім парламенце. Улічваючы, якая публіка там сядзіць, лёс ратыфікацыі пад пытаннем. А пакуль што вакол усёй гэтай падзеі ўсчала енк і віск рэакцыйная раць чырвона-карычневых. Усе гэтыя бабурыны, канстанцінавы, сцерлігавы і праханавы, імкнучыся ўздзейнічаць на абывацельскую свядомасць, крычаць аб здрадзе інтарэсам матухны-Расіі, якая, маўляў, засталася безабароннай перад «імперыялістычным Захадам». Як не пагадзіцца з такімі радкамі твайго артыкула ў «Известиях», надрукаванага ў лістападзе мінулага года: «Воспаленноглазые, громкозвучные оппоненты-противники исторического ухода нашей страны со сцены «социалистического выбора»... и с ними стыковавшиеся спасители империи любой ценой, как же они хотели бы, чтобы мы забыли, от чего ушли, чего избежали, что человечеству грозило совсем недавно и что снова надвинется неотвратимо, как только они получат власть. И снова ядерные ракеты станут главным аргументом политики — и это неизбежно. Притом не только в разговоре с дальним, но и с ближним зарубежьем».

Хачу сказаць табе, Алесь Міхайлавіч, што пазіцыя нашай з табой Беларусі адносна падпісання апошняга дагавору ў Маскве безумоўна самым станоўчым чынам адаб'ецца на яе міжнародным аўтарытэце. Я з вялікім задавальненнем успрыняў узважанае выказванне аб дагаворы па СНУ-2 Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслава Шушкевіча, які шчыра вітаў падпісанне расійска-амерыканскай дамоўленасці аб скарачэнні стратэгічных узбраенняў, падкрэсліўшы вернасць Беларусі курсу на бяз'ядзернасць і нейтралітэт. «Мы хочам пазбавіцца ад ядзерных арсеналаў на сваёй тэрыторыі як мага хутчэй», — сказаў ён.

Здзівіла мяне пазіцыя па гэтых пытаннях нашай суседкі Украіны, якая дэманстратыўна не спяшаецца далучыцца да дагавора па СНУ-2. Дарэчы, яна не падпісала яшчэ і заключаны раней дагавор па СНУ-1. Ці тамтэйшыя палітыкі цешаць сябе думкай, што Украіна, з'яўляючыся сёння трэцяй ядзернай краінай свету, зможа некаму дыктаваць сваю волю? Дзіўна.

Не вельмі варушыцца ў гэтым плане і Казахстан з яго немалой ядзернай зброяй.

Але будзем спадзявацца, што «працэс пайшоў».

Тут і пастаўлю апошнюю кропку. Здароўя, шчасця і плёну ў тваёй працы, дарагі Алесь!

Твой Міхась ЗАМСКІ.

P. S. Твой артыкул «Эксперымент» падрыхтаваны да друку і будзе змешчаны ў бліжэйшым нумары «ЛіМа».

М. З.

НАЦЫЯНАЛІЗМ

Гэтае паняцце стала тэмай гутаркі карэспандэнта «ЛіМа» Уладзіміра ПАНАДЫ і амерыканскага даследчыка пытанняў нацыянальных рухаў Джэральда ФОЛЭЯ

Дж. Фолэй нарадзіўся і жыве ў ЗША. Ад 60-ых гадоў займаецца вывучэннем нацыянальна-вызваленчых рухаў у свеце. У 70-я гады у якасці журналіста працаваў у Францыі, Англіі, Ірландыі, у 80-ых—у Польшчы, супрацоўнічаў з польскай службай «Радыё «Свабодная Еўропа». Шмат разоў наведваў СССР. Аўтар шэрагу публікацый у выданнях Заходняй Еўропы і ЗША, прысвечаных праблематыцы палітычных і нацыянальных рухаў у краінах Балтыі, на Украіне, у Расіі. Рыхтуе да выдання кнігу, прысвечаную гэтай тэматыцы.

У. П.: Спадар Фолэй, вы — чалавек, які ўсё жыццё займаецца вывучэннем нацыянальных рухаў і іхняй палітычнай накіраванасцю ва ўсім свеце. Што стала прычынай вашай цікаўнасці да гэтай праблемы?

Дж. Ф.: У значнай ступені — маё паходжанне і палітычныя перакананні. Я нарадзіўся ў Злучаных Штатах у сям'і ірландскага паходжання. Ужо з дзяцінства я ведаў: я — ірландзец, а не англа-амерыканец. На фармаванне майго светапогляду значна паўплывалі часы школьніцтва. У амерыканскай школе пераважае погляд на Амерыку як на працяг Англіі. Лічыцца, што амерыканская цывілізацыя ёсць працягам ангельскай, а ангельская цывілізацыя ёсць найлепшая. Лепшая таму, што ў гэтай краіне ніколі не было рэвалюцый, затое была бесперапынная эвалюцыя. Гэта — увадзіцца ў свядомасць дзяцей — закладзена ў генах англасаксонскай расы. Але я не ўспрымаў гэтага. Я шукаў сваіх каранёў. Я пачаў вывучаць гэльскую мову — мову народа Ірландыі, цікавіўся ўэльскай і шатландскай мовамі. Так я рэагаваў на спробу накінуць мне агульнаамерыканскія каштоўнасці. Гэта называецца радыкалізм. І як вынік — я ўзяўся за вывучэнне нацыянальных і нацыянальна-вызваленчых рухаў іншых рэгіёнаў — Лацінскай Амерыкі, Афрыкі, Еўропы. Пачаўшы ад вывучэння мовы і культуры Ірландыі — радзімы маіх продкаў, —я прыйшоў да разумення каштоўнасці культур малых народаў, якія ёсць альтэрнатывай пануючай у Еўропе ды і ў свеце англа-амерыканскай культуры. Так фармаваўся мой светапогляд, так я зрабіўся прыхільнікам культурнага плюралізму ў свеце.

У. П.: Ваш светапогляд неяк адбіўся на вашых палітычных перакананнях?

Дж. Ф.: У маладосці я быў на баку кубінскай рэвалюцыі. Я быў на баку маленькага народа, які супрацьстаяў звышдзяржаве ЗША. Вывучаючы культуру Кубы, я знайшоў у ёй шмат агульнага з ірландскай. Найбольш яскравы прыклад — паэзія Хазэ Марці, лад думак якога быў вельмі падобны да стылю паэтаў Ірландыі— удзельнікаў Дублінскага нацыянальна-вызваленчага паўстання 1916 года. Тое паўстанне не мела аніякіх шанцаў, яно было задушана і ўсе ягоныя кіраўнікі, сярод якіх было шмат выдатных нацыянальных паэтаў, былі пакараныя смерцю. Але гэтае паўстанне стала сімвалам барацьбы, стала фактычна яе пачаткам. Гэтаксама і і Марці быў для мяне ўзорам нацыянальнага паэта і патрыёта. Я адчуваў сваю блізкасць да кубінскай рэвалюцыі і таму падтрымліваў шчыльныя сувязі з рэвалюцыйным (трацкісцкага накірунку) рухам у ЗША. У Злучаных Штатах гэты рух мае традыцыі шчыльных сувязей з нацыянальнымі рухамі. У прыватнасці, у тыя гады сацыялісты супрацоўнічалі з нацыяналістычным рухам чорных амерыканцаў. Дзякуючы іхняй дапамозе я мог цалкам прысвяціць сябе даследаванню нацыянальных рухаў.

Пачаўшы навуковую дзейнасць, я пачаў удзяляць менш часу палітыцы. З таго часу прайшло шмат гадоў, і перамены ў навакольным свеце значна пашырылі мае погляды... Але гэта ўжо іншае пытанне.

У. П.: Пачаўшы навуковую дзейнасць, вы працавалі пераважна ў архівах?

Дж. Ф.: Не. У 1970 годзе я ў якасці рэпарцёра аднаго з амерыканскіх выданняў прыехаў у Ірландыю. Гэта быў час паўстання католікаў у Паўночнай Ірландыі, і амерыканцаў цікавілі гэтыя падзеі. Грамадская думка падтрымлівала вызваленчую барацьбу рэспубліканцаў. Я ж яшчэ ў Штатах вывучаў гэльскую мову і гісторыю краіны і таму мог як роўны гаварыць з рэспубліканскімі лідэрамі.

Гэта быў складаны час... Рэспубліканцы стваралі масавы рэвалюцыйны рух. Але пазней кіраўніцтва перайшло да сталіністкіх установак, і яны вельмі хутка разлажыліся. Яны забівалі іншадумцаў у сваім асяроддзі... Гэта дарэчы, таксама паўплывала на мае перакананні.

У. П.: У той час вы абмежаваліся вывучэннем выключна ірландскага руху?

Дж. Ф.: Тады мяне найбольш цікавілі рухі кельцкіх народаў. У канцы 50-х гадоў ірландскі рух апынуўся ў тупіку. Прычынай гэтага стала паражэнне ірландскіх нацыяналістаў у партызанскай вайне, якую яны вялі з сярэдзіны 50-х. Афіцыйна гэта было прызнана ў 1961 годзе, і з таго часу пачаўся перыяд стагнацыі. Але тады ўжо пачалі развівацца нацыянальныя рухі ў Шатландыі, Уэльсе... Яны сталі рухаючай сілай Кельцкай Лігі — руху салідарнасці легальных партый з выразнай нацыянальна-культурнай арыентацыяй. Сярод іх вылучалася Уэльская нацыяналістычная партыя. Гэтая партыя абапіралася на рух за ўэльскую мову. Вы ведаеце, гэльская мова ў Ірландыі мае вялікае сімвалічнае значэнне як мова барацьбы за незалежнасць, але ўжываецца яна абмежавана. Ва Уэльсе іншая сітуацыя: значная частка насельніцтва гаворыць па-ўэльску, хаця небяспека знікнення мовы і народа застаецца. Таму традыцыяй Уэльскай Нацыяналістычнай Партыі ёсць абарона мовы, абарона ўэльскамоўнай часткі грамадства.

Я вывучаў уэльскую мову, цікавіўся дзейнасцю Уэльскай партыі і таму добра ведаю іхнія праблемы, падобныя да праблем іншых нацыянальных рухаў. Напрыклад, ці можа марксіст быць нацыяналістам? Тут варта прывесці прыклад арганізацыі чарнаскурых амерыканцаў «Чорныя пантэры». Гэтая арганізацыя паўстала як выразна нацыяналістычная, але марксісцкая скіраванасць адштурхнула іх ад нацыянальнага руху. Яны зрабіліся сектантамі, бо не разумелі важнасці і моцы шырокага нацыяналістычнага руху.

У. П.: Калі размова пайшла аб гэтым, дык скажыце, якое месца займаюць нацыянальныя пытанні ў праграмах палітычных партый на Захадзе?

Дж. Ф.: У сувязі з гэтым пытаннем хутчэй трэба гаварыць аб праблемах, звязаных з нацыянальнай арыентацыяй пэўных партый. Зноў прывяду прыклад Ірландыі. У свой час асобныя групы Ірландскай Рэспубліканскай арміі ад радыкальнага нацыяналізму перайшлі да левага сектанцтва. Утварылася плынь, якая лічыла нацыяналізм за дробнабуржуазнае адхіленне. Падобная плынь існавала і ва Уэльсе — Уэльскі Рэспубліканскі Рух, прыхільнікі якога перайшлі да тэрарызму, які быў хутка задушаны паліцыяй.

Нацыяналізм і палітыка... Сёння ў нас на Захадзе найбольшымі прыхільнікамі марксізму ёсць лібералы. Яны называюць сябе інтэрнацыяналістамі і сцвярджаюць, што нацыяналізм прыгавораны да знікнення, што гэта — старамодная з'ява, што будучыня— за міжнароднымі фармацыямі. Ва ўплывовых амерыканскіх газетах можна знайсці аргументы, вельмі падобныя да аргументаў так званых «марксісцкіх сектантаў» — што важным ёсць яднанне рабочых дзеля канкрэтных эканамічных патрабаванняў... У гэтым лібералы вельмі падобныя да камуністаў. Яны лічаць бяспечным эканамізм — барацьбу за эканамічныя правы і небяспечным нацыяналізм — барацьбу за правы палітычныя, за нацыянальнае адраджэнне. Паўсюль у свеце, дзе існуюць ачагі палітычнай нестабільнасці, узмацняюцца пазіцыі нацыянальных рухаў, бо барацьба за нацыянальныя правы мае рэвалюцыйны характар. Так, паўстанне ў каталіцкіх гета Паўночнай Ірландыі стала амаль рэвалюцыяй, якая закранула не толькі Ольстэр. Была мабілізацыя рабочых у Дубліне, якія патрабавалі зброі. Тое ж самае адбылося пасля «крывавай нядзелі» ў студзені 1972 года, калі ангельская армія расстраляла ўдзельнікаў мітынгу за грамадзянскія правы. Рабочыя адказалі стыхійным агульным страйкам. Гэта было амаль паўстанне, але ірландскія рэспубліканцы не развівалі агульнанацыянальны рух, перайшлі да метадаў тэрарызму і апынуліся ў тупіку.

У. П.: Словы «нацыянальны» і «нацыяналістычны» ў вас гучаць, як сінонімы. Але ж тут яны маюць розны сэнс...

Дж. Ф.: Для нас рух нацыянальны ці нацыяналістычны — тое ж самае. Я ведаю, што ў краінах былога СССР існуе іншая тэрміналогія. Але для нас, ірландцаў, «нацыяналізм» не ёсць кепскае слова, роўна як і «сепаратызм». Нашы прынцыповыя нацыяналісты былі сепаратыстамі, што змагаліся за незалежнасць Ірландыі ад Вялікай Брытаніі, а памяркоўцы, што выступалі за аўтаномію, сталі здраднікамі.

Нацыяналізм ёсць рух за дасягненне палітычнай улады. Спачатку гэта можа быць рух за культурныя і палітычныя правы, але ў рэшце рэшт азначае змену ўлады. Гэты рух мае сваю грамадскую дынаміку. Так, напрыклад, у Ірландыі найбольш забяспечаныя людзі — ангельцы ці ірландцы, схільныя да супрацоўніцтва з Англіяй. Тыя ж ангельцы распараджаюцца большай часткай маёмасці ў краіне...

(Працяг на стар. 4).

НАЦЫЯНАЛІЗМ

(Пачатак на стар. 3).

Тут я зноў вярнуся да ролі нацыянальнага пытання ў палітыцы. Каб зрабіць незалежнасць краіны рэальнай, яе багаццем мусяць распараджацца грамадзяне гэтай краіны. Зразумела, што здзейсніць такія пераўтварэнні ў стане толькі ўрад, і ўрад, які гэта зробіць, магчыма абгрунтавана назваць рэвалюцыйным. І гэта азначае сацыялізм — у тым разуменні, якое ўкладаюць у гэтае слова на Захадзе.

Амаль усе нацыяналістычныя рухі маюць агульную сацыялістычную накіраванасць. Іхняе кіраўніцтва можа быць настроена рэвалюцыйна (прыклад таму арганізацыя баскаў ЭТА) ці памяркоўна, як Рух Каталоніі. І галоўная прычына такой скіраванасці нацыянальных рухаў — агульныя праблемы пабудовы нацыянальнага жыцця ў краінах, дзе ўсім кіруе замежны, а не нацыянальны капітал. Так, фармальна незалежная Ірландыя адчувае на сабе мацнейшы ўціск англасаксонскай культуры Англіі і ЗША. Прычына таму — эканамічная перавага гэтых краін і іхні моцны ўплыў на стан эканомікі краіны. У такім становішчы нацыянальны рух без падтрымкі (у тым ліку матэрыяльнай) урада не мае ніякіх шанцаў. Прыклад таму — занепад культуры Уэльса. 500000 людзей, якія гавораць на уэльскай мове, не ў стане супрацьстаяць уплыву англамоўнай культуры.

У. П.: Калі ўжо мы зноў вярнуліся да пытання палітычнай арыентацыі нацыянальных рухаў, дык трэба патлумачыць, што на Захадзе разумеюць пад словамі «левы», «правы», «сацыялістычны»...

Дж. Ф.: Думаю, што ў былым СССР паняцце «правы» не мае сэнсу. Вашы правыя называюць сябе так таму, што яны выступаюць супраць існаваўшага грамадскага ладу, які акрэсліваў сябе, як левы і сацыялістычны. Але ўвогуле разуменне, якое існуе на Захадзе, у СССР уладарылі не левыя. Кіравала бюракратыя, якая ва ўсім свеце прытрымліваецца правых поглядаў. У выніку працэсаў, якія адбыліся ў СССР у 20-х гадах, яна перавяла ўладу і зрабіла прыватную маёмасць дзяржаўнай уласнасцю. Гэта было пераўтварэннем дзяржаўнай бюракратыі ў клас капіталістаў. Цяпер у вас адбываецца другі этап гэтага працэсу: дзяржаўныя чыноўнікі хочуць зрабіцца сапраўднымі капіталістамі. Дык вось, правыя ў вас ёсць прадстаўнікі кіруючага дагэтуль бюракратычнага апарату.

Правыя на Захадзе — багатыя людзі. Правай была Маргарэт Тэтчэр, урад якой адказны за смерць палітычных вязняў у ангельскіх турмах. Правыя — гэта багатыя, правыя — не рэвалюцыянеры. Рухі ў былым Савецкім Саюзе, якія складаюцца з людзей ахвярных, былых дысідэнтаў, тых, хто аказваў супраціўленне пануючаму рэжыму, у нашым разуменні ёсць левыя. Звычайна яны акрэсліваюць сябе інакш, зыходзячы з уласнага досведу, бо на працягу доўгіх гадоў вы знаходзіліся ў штучнай, створанай дзяржавай ізаляцыі ад сусветных палітычных працэсаў. Значыць, рух, які імкнецца да перамены існуючага ладу, які хоча зрабіць грамадства больш свабодным, які імкнецца палепшыць становішча ўсіх грамадзян, па сутнасці ёсць левы, рэвалюцыйны. Ёсць вельмі цікавае даследаванне на гэтую тэму, апублікаванае адным з часопісаў украінскай эміграцыі ў Канадзе. Згодна з ім вынікі апытанняў, праведзеных на Украіне, паказалі, што большасць людзей выступае за сацыяльную справядлівасць, за роўнасць, за пашырэнне грамадзянскіх правоў. Гэта пацвярджае: людзі, якія ў вас называюць сябе правымі, на самай справе прытрымліваюцца левых поглядаў. Бо менавіта правыя выступаюць за абмежаванне дэмакратыі, за моцную уладу ці ўладу адной асобы. Таму лібералы ў былым СССР звычайна сцвярджаюць, што пабудаваць капіталізм, захаваўшы падставы дэмакратыі, немагчыма. Яны баяцца сацыяльнага выбуху ў выніку пагаршэння становішча людзей і выступаюць за моцную дзяржаву, за дзяржаўнае кіраванне эканомікай. Але моцнае дзяржаўнае кіраванне і перакладанне цяжару эканамічных пераўтварэнняў на плечы простых людзей характэрна для палітыкаў правага кірунку ў краінах Захаду.

У. П.: Самое паняцце «нацыянальны рух» ёсць у значнай ступені абстрактнае. Але ж існуюць народы, якія маюць рэальную дзяржаўнасць, ёсць тыя, для якіх гэта паняцце чыста фармальнае, і, урэшце, народы, з розных прычын пазбаўленыя дзяржаўнасці...

Дж. Ф.: Я думаю, што ёсць прынцыповае адрозненне паміж нацыяналізмам прыгнечанага народа і нацыяналізмам імперскага народа. У першым выпадку — гэта прагрэсіўны рух, барацьба прыгнечаных. Але ў выпадку такой дзяржавы, як, напрыклад, Расія, нацыяналізм можа быць толькі рэакцыйным. Расійскі нацыяналізм, які імкнецца да захавання Расіі як вялікай дзяржавы праз уціск іншых народаў, ёсць рэакцыйны рух, які яднае найбольш рэакцыйныя элементы грамадства — як чырвоных, так і карычневых.

У адрозненне ад гэтага: нацыяналізм прыгнечаных народаў заўсёды атаясамліваўся з дэмакратыяй. Ва ўсіх, акрамя Расіі, рэспубліках былога Саюза кіруючай сілай за дэмакратызацыю грамадства, за сацыяльныя пераўтварэнні былі менавіта нацыянальныя рухі.

У. П.: Але ж паміж гэтымі рухамі існавалі пэўныя супярэчнасці і нават канфлікты...

Дж. Ф.: Так, і найбольш яскравы таму прыклад — Азербайджан, вайна паміж Азербайджанам і Арменіяй. У гэтым выпадку шавіністычную накіраванасць азербайджанскаму нацыяналізму надала і выкарыстала яго дзяржаўная бюракратыя, выкарыстала насуперак справе рэальнага вызвалення азербайджанскага народа. У Арменіі ўсё адбылося па-іншаму: дзяржаўны апарат быў супраць нацыянальнага руху, ягоныя прадстаўнікі былі, так бы мовіць, «інтэрнацыяналістамі», гэта значыць — падпарадкоўваліся Маскве, а армянскі нацыянальны рух быў вельмі дэмакратычны ад самага пачатку. І гэтаму руху было супрацьпастаўлены азербайджанскі шавінізм. Гэта — трагедыя азербайджанскага руху, які падпарадкоўваўся ўплыву ўладаў — так было прасцей. У іх не хапіла моцы аказаць супраціўленне пракамуністычнаму дзяржаўнаму апарату, які абапіраўся на шавінізм мас. І таму ў студзені, падчас паўстання ў Баку, азербайджанскі рух — адзіны ў былым Саюзе — згубіў свае пазіцыі. Цяперашняя вайна паміж дзвюма краінамі — трагедыя для азербайджанскай дэмакратыі, бо пануючы ў краіне рэжым вельмі далёкі ад сапраўднай дэмакратыі.

У. П.: Думаю, Беларусі падобная сітуацыя не пагражае. Але мы маем іншую праблему: супярэчнасці паміж патрабаваннямі дэмакратычнага нацыянальна-вызваленчага руху і значнай часткі насельніцтва рэспублікі.

Дж. Ф.: Я прывяду вам прыклад Ірландыі, дзе сітуацыя значна больш складаная. Падчас паўстання 1916 года пытанне адраджэння нацыянальнай мовы ірландцаў — гэльскай — было адным з галоўных патрабаванняў паўстанцаў і праграмы вызваленчай вайны. Але пазней рух раскалоўся. Памяркоўнае крыло здрадзіла яму, заключыўшы саюз з ангельцамі. У грамадзянскай вайне 1921—1922 гадоў перамаглі памяркоўныя, тыя, што былі за саюз, за кампраміс з Англіяй. Яны абапіраліся на патрабаванні англізаванай, найменш радыкалізаванай часткі насельніцтва. І гэта мела адпаведныя вынікі: новы ўрад не ставіў за прынцып адраджэнне нацыянальнай мовы і культуры. Акрамя таго, у грамадскім плане гэта быў вельмі рэакцыйны рэжым. Жорсткая эканамічная і сацыяльная палітыка ўрада мела вынікам расчараванне мас у ягонай праграме — праграме першага нацыянальнага ўрада. Гэта адштурхнула людзей і ад моўнай рэформы, да таго ж амаль выключна фармальнай. Дзеці ў школах вучылі гэльскую мову, але ўрад не развіваў эканоміку, і большая частка моладзі была вымушана эміграваць у Англію і ЗША, у чужое моўнае і культурнае асяроддзе.

Адсутнасць эфектыўнай эканомікі мела вынікам занепад нацыянальнай культуры і дзяржаўнасці. Сімволіка гэльскай незалежнасці прыкрывала сапраўдны стан Ірландыі як занялалай правінцыі Вялікай Брытаніі. Гэта толькі паглыбіла расчараванне народа. Вынікам быў адыход ад праграмы адраджэння мовы.

Цяпер большасць дзяржаўных школ Ірландыі вядзе выкладанне па-ангельску. Нешматлікія школы з гэльскай мовай навучання абапіраюцца на Рух за гэльскую мову. Ёсць бацькі, якія прынцыпова патрабуюць, каб іхніх дзяцей навучалі па-гэльску, але гэта — радыкальны грамадскі рух, да якога вельмі адмоўна ставіцца ўрад. Гэты рух вельмі моцны ў каталіцкіх гета Паўночнай Ірландыі, напрыклад, у Белфасце. Значная частка школ там дае адукацыю ў гэльскай мове, але гэта робіцца намаганнямі не ўрада, а таго ж грамадскага руху, цесна звязанага з рэспубліканскім рухам Ірландыі. У паўднёвай Ірландыі, дзе пазіцыі рэспубліканскага руху слабыя, сітуацыя яшчэ горшая.

Мне здаецца, у нечым падобнае становішча сёння склалася ў Беларусі. Калі патрабаванні адраджэння культуры і мовы застануцца ўбаку ад агульных патрабаванняў грамадства, вы ўбачыце расчараванне людзей у праграме нацыяналаў, вы пачуеце словы аб тым, што без хлеба мова не патрэбная.

Як пабудаваць нацыянальнае жыццё без нацыянальнай эканомікі? Як пабудаваць нацыянальную эканоміку ў межах сусветнай, у якой ужо гаспадараць Злучаныя Штаты, а ў Еўропе — Нямеччына? Мне даводзілася сустракацца з лідэрамі ўкраінскіх нацыяналістаў — яны ўжо пачынаюць гэта разумець. Так, Раман Чупрэнка — сын галоўнакамандуючага Украінскай Паўстанцкай Арміі — падчас наведвання Канады сказаў, што Украіна мае шанец зрабіцца яшчэ адной «бананавай рэспублікай». І нават не Расія, а Злучаныя Штаты зробяць яе такой.

У. П.: Ці не трэба гэта разумець так, што існаванне эканамічна і палітычна самастойных рэспублік раней супярэчыла інтарэсам СССР, а цяпер супярэчыць інтарэсам іншых дзяржаў?

Дж. Ф.: У пэўнай ступені так. У апошніх дакладах Дзяржаўнага дэпартамента Злучаных Штатаў гаворыцца, што галоўнай небяспекай ва Усходняй Еўропе ёсць ужо не камунізм, але нацыяналізм, бо гэта — варыянт яшчэ існуючага калектывізму. Дарэчы, гэта занепакоенасць мае пад сабой пэўны грунт. Так, у Югаславіі былыя камуністы, якія сталі звацца лібераламі, называлі Туджмэна фашыстам. Але калі ён выйграў выбары, дык адразу нацыяналізаваў вытворчасць электраэнергіі. Камуністы былі супраць, заявіўшы, што гэта утопія, бо эканоміка павінна кіравацца законамі сусветнага рынку. Так былыя камуністы сталі лібераламі, а нацыяналістаў яны назвалі калектывістамі.

У. П.: Але ж большая ўвага да нацыянальных рухаў азначае пашырэнне іхняга ўплыву?

Дж. Ф.: Так, гэты ўплыў расце па ўсім свеце. Аб гэтым сведчыць існаванне нацыянальных рухаў баскаў у Іспаніі, курдаў на Блізкім Усходзе, брэтонцаў у Францыі, шматлікіх нацыянальных рухаў у Расіі. Апошні прыклад таму — распад Чэха-Славаччыны. Але нацыяналізм — не рашэнне праблемы. Ні адзін нацыянальны рух не вырашыць усіх праблем у межах свайй краіны. Адзінае выйсце — фармаванне дэмакратычнай сусветнай супольнасці нацыянальных дзяржаў. Каб быць эфектыўнай, гэтая супольнасць мусіць ствараца на базе нацыянальных дэмакратый, на базе нацыянальных грамадстваў.

У. П.: Вы прыхільнік лозунгу дэ Голя «Еўропа Айчынаў»?

Дж. Ф.: Не. Дэ Голь меў на ўвазе Еўропу вялікіх дзяржаў. На мой погляд, аб'яднаная Еўропа вялікіх дзяржаў немагчыма. Патрэбны іх распад дзеля стварэння Еўропы, базаванай на прынцыпах нацыянальнай дэмакратыі, дэмакратыі для малых народаў. Дэ Голь, як пазней Тэтчэр, выключаў гэтую магчымасць. Так, шатландскія нацыяналісты, гатовыя задаволіцца аўтаноміяй Шатландыі ў межах аб'яднанай Еўропы, пачулі адказ Тэтчэр: Еўропа — гэта аб'яднаны рынак, гэта саюз вялікіх дзяржаў, і ніякая вялікая дзяржава не падтрымае сепаратыстаў.

У. П.: На ваш погляд, ураўнаважыць уплыў вялікіх дзяржаў у стане толькі нацыянальная дэмакратыя?

Дж. Ф.: Так. Дэмакратыя — гэта альтэрнатыва манаполіі на ўладу. А манаполія можа быць не толькі палітычнай, але эканамічнай ці культурнай. Так, большасць мастацкіх фільмаў, якія ідуць у Еўропе, знята ў Злучаных Штатах Амерыкі — там маюць больш капіталу, больш рэсурсаў. Уціск на сабе адчуваюць нават найбольш моцныя ў Еўропе нацыянальныя культуры. Ці магчыма развівацца нацыянальнай культуры Францыі ва ўмовах, калі большасць фільмаў на французскай тэлевізіі — амерыканскай вытворчасці? Тая культура, што сёння існуе ў Заходняй Еўропе — гэта нешта пазбаўленае адметнасці, наскрозь амерыканізаванае і камерцыйнае. Найбольш развітыя краіны пачынаюць дамінаваць не толькі эканамічна, але і культурна, тым самым знішчаючы сусветную культуру.

Будучыня свету — аб'яднанне нацыянальных дзяржаў на падставах дэмакратыі і роўнасці. Гэты працэс мусіць мець два аспекты: першы — утварэнне сусветнай супольнасці і другі — раз'яднанне, звязанае з развіццём нацыянальнага жыцця, нацыянальнай культуры ўсіх народаў. Росквіт культуры ўсіх народаў меў бы вынікам узбагачэнне агульначалавечай сусветнай культуры, якая з культуры вялікіх дзяржаў і вялікіх народаў зрабілася б агульначалавечай.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

МОЖА, ХТО ПАЧУЕ?

Мая малая Радзіма — вёска Строчыцы, што пад Мінскам, — месціцца на беразе рэчкі Пціч, там, дзе бярэ пачатак аднайменнае вадасховішча, вядомае мінчукам як цудоўнае месца летняга адпачынку.

Яна атрымала нечаканую вядомасць праз нацыянальны музей архітэктуры і побыту Беларусі, што мае быць узведзены ў яе наваколлі. Музей той распачалі ладзіць яшчэ ў 70-х гадах і калі скончаць — аднаму Богу вядома. Пакуль што музею перададзена пэўная частка зямлі, у ліку якой — тэрыторыя вёскі Строчыцы, што мела для яе не зусім станоўчыя наступствы. Растлумачу чаму.

Як і паўсюдна, моладзь з вёскі з'язджае. Старыя людзі паціху адыходзяць у лепшы свет. Многія хаты пусцеюць і прыходзяць у занепад, бо не ўсе спадкаемцы выкарыстоўваюць іх нават у якасці лецішчаў. А прадаць зацікаўленым прыватным асобам нельга, бо землі належаць музею, ён тут манапаліст. Некалькі дамоў музей выкупіў і выкарыстоўвае ў якасці склада. Належны догляд за гэтымі будынкамі, натуральна, адсутнічае, у выніку чаго адзін з іх ужо згарэў, іншыя дагніваюць. Калі нічога не зменіцца, дык пройдзе няшмат часу і гігант-музей па захаванні архітэктуры і побыту нашых продкаў паглыне архітэктуру і побыт невялічкай беларускай вёскі, як і яе самую. Вымірае вёска, што знаходзіцца, лічы, побач з Мінскам у прыгожых мясцінах, на беразе возера, і гэта ў той час, калі безліч гараджан марыць пра ўласны кавалак зямлі. Нонсенс. Губляецца тапаніміка. Толькі старажылы, якіх ужо няшмат засталося, ведаюць, што азначаюць назовы: Выгода, Лучачкі, Міронава гара, Ляксейчыкаў равок, Яхімаў бераг, Чарахоўка.

Адзін раз у год вёска бывае ажывае. Гэта бывае ўвесну на Радаўніцу, калі на мясцовыя могілкі з'язджаюцца былыя вяскоўцы з дзецьмі, унукамі, каб аддаць даніну памяці продкам, памянуць дзядоў.

І вось што я ўбачыў, калі наведаў родныя мясціны апошнім разам.

Побач з могілкамі на плошчы ў некалькі гектараў зняты расліны грунт, адкуль зеўрае агромністы кар'ер. Знявечана надзвычай прыгожая мясціна ландшафту з такой паэтычнай назвай — Чарахоўка. Няўцям мне, якая пільная патрэба прымусіла пачаць распрацоўку кар'ера насярод вёскі, што ўваходзіць у склад музея, на адным баку якой, там, дзе ў рэчку Пціч упадае рэчка Менка, па паданні стаяў некалі старажытны Менск, а на другім — зараз месціцца пляж і зона адпачынку вадасховішча «Пціч»? Думаецца, што пытанне гэтае застаецца адкрытым не толькі для мяне, але і для грамадскасці.

Напісаў, як выгукнуў. Можа, хто пачуе?

Віктар САВІЦКІ.

г. Мінск.

Анкета «ЛіМа»

Згадваючы, мы вяртаемся. Згадваючы, упісваем у юбілейны кантэкст нашы нявырашаныя праблемы. Згадваючы, робім высновы на будучае. Вось чаму да 100-годдзя з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага (а селетні год з поўным правам носіць яго імя) аддзел крытыкі і бібліяграфіі звярнуўся да майстроў слова і літаратурнай моладзі, да прадстаўнікоў іншых прафесій з наступнымі пытаннямі:

1. Калі і пры якіх абставінах адбылося ваша знаёмства з прозай Гарэцкага?

2. Што ў яго асобе і творчасці падаецца вам вызначальным, сугучным сённяшняму дню, блізкім вам асабіста?

З гэтага нумара пачынаем вас знаёміць, дарагія чытачы, з адказамі на анкету.

МОЙ ШЛЯХ ДА ЯГО НЯПРОСТЫ...

Сярод скупое жменькі віленскіх выданняў, тых прастavата і бедна выпушчаных у свет кніжак, што трапілі ў хату да майго роднага дзядзькі (сам ён сядзеў у Воршы, у перасыльнай турме), была і гэтая, з кароткаю і мілаю назваю —«Рунь».

Набліжаўся, здаецца, 47-ы год. Я быў падлетак і жыў пад узнёслым харалам паэзіі Багдановіча («Пагоня») і Гаруна («Ты, мой брат, каго зваць беларусам!») і штодня разгортваў спалавелы з чырвоным арнаментам на вокладцы томік выбраных твораў вялікага Купалы, што ляжаў на покуце, як сапраўдная біблія. Дарэчы, падараваны мне суседскім хлопцам-сіратою.

Не скажу, што рамантычна-казачныя, блізкія па стылістыцы да фальклорных паданняў першыя творы Гарэцкага зачаравалі мяне. Гарэцкі ўскалыхнуў маю душу значна пазней, ужо сваім нарысам «На імперыялістычнай вайне». Як і «Дзве душы», гэта ці не самае прафесійнае і па-мастацку геніяльнае, што напісана ім пад прымусам цэнзуры і жандарскага нагляду.

Мне, тады патаемнаму экстрэмісту, які скінуў з сябе ланцугі ўсялякай няволі і рабства і жыў ілюзорнасцю вечных ідэй беларускае незалежнасці, больш імпанавалі кніжкі Навіны і Станкевіча.

Шлях мой да Гарэцкага быў няпросты, як, зрэшты, і нялёгкі.

Помніцца, яшчэ ў студэнцкай аўдыторыі, падаўшы запіску сарамліваму аспіранту, які прыйшоў чытаць курс беларускае літаратуры, што ён ведае пра лёс Гарэцкага, я пачуў гнеўнае абурэнне і вокрык: «Хто мяне экзаменуе?»

Я зразумеў, што на першы раз перасцярожаны, што распытваць пра заходнебеларускіх — віленскіх літаратараў даволі небяспечна. Гарэцкага ж я тады далучаў да плеяды Аляхновіча, Арсенневай, Сваяка, Жылкі... Вядома ж, у маё запытанне трапілі некаторыя і з гэтых прозвішчаў. Дзякуй Богу, па той запісцы мяне не выклікалі ў спецчасць, у тыя чорныя дзверы, што суседнічалі з рэктаратам, куды мяне падштурхнулі пазней, праўда, па іншай справе, папярэдне нават пазваніўшы ў «Маладосць», Кулакоўскаму, — не друкаваць. Вядома, ужо раілі, перажываючы за рэпутацыю выдання...

Выратаваў мяне 1956 год. Каб не было «адлігі», то, бясспрэчна, шмат хто з майго пакалення пайшоў бы дарогаю невядомасці, якою напярэдадні ішоў Гарэцкі і якую засыпаў вечны і халодны снег. Гэта нелітасціва-жорсткі лёс усіх, хто азваўся ціхім беларускім словам, хто клікаў з цемры да святла, хто хоць ускосна напамінаў, што былі і ёсць народ, яго мова, яго гісторыя. Такіх не прывячалі ні «ўсход» ні «заход». Не дзіва, што патэнцыяльна вялікія празаікі Гарэцкі, Чорны, Калюга (а паміж імі нямала іншых) былі зломленыя інтэлектуальна і маральна і па-барбазінску знішчаныя; яны не здзейснілі той чын, дзеля якога былі народжаныя. Так судзіў Бог.

Заміж сусветнай хвалы, прызнання, славутых прэміяў і corona civica (дубовага вянка) яны атрымалі заўчасную смерць.

Імя ж Максіма Гарэцкага, вялікага цярпліўца і пакутніка, будзе золатам свяціць паміж велічных імёнаў тых, хто самаахвярна паклаў жыццё на алтар нацыянальнай ідэі беларускага адраджэння, дабрыні і чалавечай непамерклай справядлівасці.

Вячаслаў АДАМЧЫК.

СЛУЖЫЦЬ БЕЛАРУСКАЙ СПРАВЕ

Маё першае знаёмства з празаічнымі творамі Максіма Гарэцкага адбылося даволі рана—у дзіцячыя гады, калі заходнебеларускія землі згодна Рыжскай мірнай умове паміж Савецкай Расіяй і Польшчай знаходзіліся ў складзе суседняй славянскай дзяржавы. Добра помніцца, закончыўшы тры класы польскай дзяржаўнай пачатковай школы ў сваёй вёсачцы Баяры, што на Наваградчыне (зараз Карэліцкі раён), пачаў я наведваць польскую дзяржаўную ўсеагульную школу-сямігодку за пяць кіламетраў у гмінным мястэчку Цырын. Мяне тут абрадавала вестка, што ў чацвёртым класе буду вывучаць, апрача ўсіх прадметаў па-польску, яшчэ і беларускую мову. На гэтую высакародную справу ўсіх дзяцей блаславіў кіраўнік школы Францішак Коляса, вядомы ў нашай ваколіцы асветнік культурнай працы сярод моладзі. Выкладаць беларускую мову стаў Анджэй Пятроўскі, малады настаўнік, якога мы, дзеці, вельмі скора палюбілі. Бывала, што яго замяняў другі выкладчык, але таксама добры знаўца беларушчызны Францішак Драган.

Дапаможнікам для вывучэння беларускай мовы нам служыў падручнік Леаніды Чарняўскай-Гарэцкай (жонкі пісьменніка) «Родны край», на якім было пазначана «першая пасля лемантара кніжка да чытання». У гэтай цудоўнай чытанцы разам з хрэстаматыйнымі творамі Цёткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Вацлава Ластоўскага, Язэпа Лёсіка, Алеся Гаруна, Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, шматлікімі ўзорамі сусветнай літаратурнай класікі, былі змешчаны і апавяданні Максіма Гарэцкага «Страхаццё», «Дарога ў жыцце», «Лес», «Позняй восенню» і «Зіма ў вёсцы». Для дзіцячай душы гэтыя творы, напісаныя пісьменнікам пад непасрэдным уражаннем вясковага жыцця і навакольнай прыроды, шмат далі. Яны дапамагалі зразумець багаты і цікавы свет дум простага чалавека-беларуса, які спрадвеку тут жыве і працуе, умее шчыра і хораша любіць свой край і даражыць усім, што звязана з ім у любую пару года.

Пасля, ужо ў гады другой сусветнай вайны, дзякуючы свайму шаноўнаму настаўніку Мікалаю Лётку, выхаванцу Віленскай беларускай гімназіі, які слухаў лекцыі нават самога Антона Луцкевіча па беларускай адраджэнскай літаратуры, пазнаёміўся я са зборнікам апавяданняў Максіма Гарэцкага «Рунь» (Вільня, 1914), а затым і іншымі творамі, а таксама яго падручнікамі па гісторыі беларускай літаратуры. З той пары я не ўяўляў беларускай літаратуры без кніг Максіма Гарэцкага. У 50-х гадах, ужо будучы студэнтам Мінскага універсітэта, я перажываў, што не з кожным магу падзяліцца ўражаннямі пра творчую і навукова-педагагічную спадчыну гэтага выдатнага сына беларускай зямлі.

У асобе Максіма Гарэцкага вызначальным падаецца мне ідэя Адраджэння Бацькаўшчыны — шлях, на які сталі ўсе цывілізаваныя народы. Дзеля такой высакароднай патрыятычнай ідэі ён жыў і самаахвярна працаваў.

Характэрна, што Максім Гарэцкі духоўна вырастаў і складваўся як асоба ў адраджэнскім руху пачатку нашага стагоддзя з глыбокім усведамленнем сына той зямлі, на якой засталіся сляды дзядоў і прадзедаў, у дасціпных назвах родных мясцін, у песнях, казках і легендах. Пісьменніка моцна захапляла адраджэнская ідэя «новага чалавека», да якой прыйшоў праз паглыбленне сваёй уласнай духоўнасці, праз пазнанне мінуўшчыны народа. Ён верыў, што новы чалавек—беларус, свядомы, духоўна багаты і шчыра адданы роднай старонцы, дзеля яе дабра можа і павінен нарадзіцца. Пра гэта сведчыць і першы зборнічак твораў Максіма Гарэцкага, які мае сімвалічную назву «Рунь». Такая ідэя сугучна нашаму часу, сённяшняму дню Рэспублікі Беларусь, калі яна як самастойная дзяржава імкнецца ўсталяваць свой суверэнітэт і заняць пачэсны пасад у міжнародным супольніцтве. Гэтым яна блізкая і дарагая мне, спадзяюся, што і ўсім сумленным людзям Беларусі.

Леў МІРАЧЫЦКІ,
гісторык.

ЁН ШМАТ ЗАКІНУЎ НАМ НАПЕРАД

Дзесяцігодку я скончыў у 1963 годзе. Здаецца, беларускую літаратуру ведаў крыху больш, чым таго патрабавала школьная праграма, але гэтыя «звышурочныя» веды былі толькі па некаторых тагачасных новых творах (наша суседка, як тады любілі гаварыць — маладая калгасніца Бронця выпісвала часопіс «Маладосць», дык быў і я ягоны пастаянны чытач). Што да пісьменнікаў, выключаных са школьнай праграмы (Гарэцкі, Гартны, Гарун, Зарэцкі, Галавач, Дубоўка і інш.), дык, скажу шчыра, пра некаторых з іх нават не чуў.

Пра іх даведаўся толькі на філфаку універсітэта. А што да Максіма Гарэцкага, быў уражаны: праўда, і ён з ліку зорак нашай літаратуры на пачатку гэтага стагоддзя?! Цікавасць студэнта і празаіка-пачаткоўца павялі мяне ў бібліятэку — да кнігі «Максім Гарэцкі. Выбраныя творы» і да рамана «Віленскія камунары», што ўваскрэслі з небыцця адпаведна ў 1960 і 1963 гадах. Пазней былі новыя знаёмствы — найперш па публікацыях у часопісе «Полымя».

У студэнцкія гады я абміраў перад веліччу Талстога і Дастаеўскага, захапляўся творамі «страчанага пакалення» (Хемінгуэй, Рэмарк, Фіцджэральд), зацікавіўся англійскай прозай «раззлаванага пакалення», анямеў перад «Ціхім Донам» Шолахава, зачараваўся Буніным і «Сялянамі» Рэйманта, здзівіўся ад эпічнага багацця «Новай зямлі» Коласа, лірыкі Купалы і пранікнёнасці ва ўсім Багдановіча, праштудзіраваў Чорнага і светла палюбіў «Людзей на балоце» Мележа.

Што да Максіма Гарэцкага, я тады нібы раздвоіўся: з аднаго боку, ён быў ужо нібы «даўні», быццам працягам Дуніна-Марцінкевіча і Багушэвіча, але, з другога боку, ён чамусьці моцна вабіў і змушаў задумацца пра тое, што дасюль асабліва не трывожыла розум і душу.

У 1973 годзе, улетку, я, сельскі настаўнік, атрымаў ганарар за сваю першую кніжку «Дажджы над вёскай» і частку з яго патраціў на кнігі. У ліку купленых я вёз у барысаўскую вёску і новенькі, яшчэ «цёплы» двухтомнік выбранага Максіма Гарэцкага. Я адразу ж праглынуў яго і, паверце, быў не толькі ўражаны сакавітай мовай, мноствам па-мастацку яркіх і дасканалых сцэн, глыбока распрацаванымі характарамі герояў, але і адчуў: буду яшчэ не раз звяртацца да гэтых твораў і буду чытаць патроху, як кажуць, смакуючы. Заадно там, у вясковай кватэрцы, я прыйшоў да высновы: са стратай Максіма Гарэцкага калі не страціўся, дык аслабеў нацыянальны пачатак у беларускай прозе.

Не, я і тады адчуваў: лепшыя нашы творы пазнейшага часу таксама выраслі на нашай жа глебе, там — наш люд, ягоныя клопаты, боль і радасці, але... Быць не можа, думалася, будзе сум па Максіме Гарэцкім, будзе зварот да пазначанага ім — тым больш ва ўмовах, калі кіраўнікі нашай рэспублікі, а за імі многія тэхнакраты і нават гуманітарыі ўзялі курс на зліццё нашай мовы з рускай, на размыванне ўсяго нацыянальнага, з ім і духоўнага. Скажу шчыра, часамі асабіста я аж адчайваўся ад таго, як адны падштурхоўваюць, а іншыя па-дурному паслужліва абязлічваюць сябе, свой народ і рэспубліку. Якраз там, у барысаўскай вёсцы, творы Максіма Гарэцкага засяродзілі мяне на думцы напісаць гістарычную трылогію «Гаспадар-камень», «Пабуджаныя» і «Свой дом» пра перыпетыі ўтварэння беларускай дзяржаўнасці ў 1917—1919 гадах, а таксама раман «Заходнікі» пра заходнебеларускую пасляваенную рэчаіснасць.

Чатырохтомнік Максіма Гарэцкага, выдадзены ў 1984—1986 гадах, яшчэ болей падняў яго рэпутацыю як глыбока нацыянальнага пісьменніка. Што да яго, гэтага нацыянальнага, «свайго», дык на гэты конт было, ёсць і будзе нямала спрэчак; думаю, чытач помніць: я яшчэ ў застойным 1980 годзе ў артыкуле пра раман «Чужая бацькаўшчына» Адамчыка падаваў голас, што трэба нам узмацніць яго пачатак, празмерна не захапляцца «чужым». Зразумела, без вучобы на лепшых узорах не абысціся, але сляпыя перайманні — шлях да нівеліроўкі літаратуры, да яе кніжнасці і нежыццёвасці. Максім Гарэцкі ўзрос якраз на нацыянальнай глебе — каранямі глыбока ў родную зямлю, а кронай высока ўверх, да чыстага неба і яркага сонца. Ягонае «сваё» — не правінцыйнае, не хутарское альбо засцянковае, а агульнабеларускае і агульначалавечае. Тут, мабыць, варта паслухаць Дастаеўскага: «Мы не лічым нацыянальнасць апошнім словам і апошняй мэтай чалавецтва... Толькі агульначалавечнасць можа жыць поўным жыццём. Але агульначалавечнасць дасягаецца найперш на аснове нацыянальнасці кожнага народа».

Тым і веліч сёння для нас Максіма Гарэцкага, што ён не толькі да рэвалюцыі, але і пасля яе, нават у сталінскай высылцы намагаўся вярнуць нашаму народу ягоную гістарычную памяць, яго нацыянальныя пачуццё і годнасць. Хіба не пра гэта сведчаць тыя ж «Камароўская хроніка» і «Віленскія камунары», вартасць якіх і сёння неацэнная, якія яшчэ чакаюць шырокага чытача і новага даследавання з новым асэнсаваннем і аналізам (даследаванні Бугаёва, Адамовіча, Мушынскага і інш. дапамогуць у гэтай справе).

Яшчэ ёсць адно ў Максіма Гарэцкага, з чаго нам не грэх браць прыклад. У нас апошнім часам літаральна выпрацаваўся стыль — не зважаць не толькі на слабыя, але і на добрыя творы нашых калег. Гэта — і ад нашай ляноты, і ад нашага самаедства. Максім Гарэцкі не дазваляў сабе такога, найперш дзеля агульных клопатаў, да слова, карпатліва ствараў «Гісторыю беларускае літаратуры», а пазней дбайна памагаў станавіцца на ногі літаратурнаму маладняку. Сапраўды, вялікія — вялікія ва ўсім!

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

«У ПОЦЕМКАХ З ЛІХТАРОМ»

Дыялог паэта Леаніда ГАЛУБОВІЧА і празаіка Алеся АСТАШОНКА

Л. Г. «...Не паспела карова схіліцца пысаю да пойла, як штосьці звонка цёхнула па вядры, на цынкавым боку выдрапалася бліскучая разорка. Ляснуў стрэл...» Вось, Алесь, пачатак найноўшага беларускага рамана. Ці не занадта шмат чытачоў забіваюць нашы эпікі? І табе не здаецца, што да найвялікшай падзеі ў нашым літаратурным жыцці апошняга часу можна аднесці вынас «цела» правадыра сусветнага пралетарыяту з фае Дома літаратара ў ягоныя сутарэнні да столяра Ільіча? Нарэшце «стрэлілі» і там.

А. А. Твой горкі жарт не надта далёкі ад ісціны. Стваралася ўражанне, нават у сувязі хоць бы з гэтым адным бюстам, што каля даўно перайменаванага праспекта плыве на месцы па курсе «сацыялістычны выбар» непатапляльны пакетбот. У якога, цікава, літ-адмірала ці боцмана хапіла смеласці на такі адчайна рашучы крок? Што ж будзе з таварышам Чыкіным, калі ён уведае пра сенсацыю?

Л. Г. А нічога з Віктарам Валер'евічам не здарыцца. Вельмі ўжо ўпісваўся правадыр у ціхамірную атмасферу пісьменніцкага дома, таму не значыць, што, скрануўшы ідала, кранулі надуманыя ім ідэалы.

А. А. І не кажы. Што з правадыром — што без яго. Многія не заўважылі б і знікнення самога будынка, такую «значную» ролю адыгрываюць у сённяшнім жыцці яго жыхары. Не ведаю, чым цяпер займаецца большасць службоўцаў СП і ці патрэбныя яны ўвогуле. Таямнічай арганізацыяй стала наша гільдыя. Літаратурнае жыццё амаль дазвання змізарнела. Найбольш прыкметны ў ДЛ былы драматург Анатоль Кудраўцаў са сваім выдавецтвам. Кнігарні Беларусі завалены «літаратураю» з неадменнымі жаночымі спакусамі на вокладцы і з малпавым фаласам на заканчэнне. Уяўляеш сабе таварыства цвярозасці, якое, дзеля свайго фінансавага ўзмацнення, гоніць і прадае «чымiргес»? Я і пра ўзровень твораў, і пра мову. Адбываецца татальная дэбілізацыя. Я не супраць «маскультуры». Кожнаму чытачу—сваю нішу ў літаратуры. Аднак не адну нішу — кожнаму чытачу. Дарэчы, пра «маскультуру» на беларускае мове. Не так даўно выступаў яе пераканаым прыхільнікам. Перадумаў. Пры сённяшнім абвале рускамоўнага «чтива» беларускія народныя чытанкі ды пераклады замежных твораў такога кшталту — малакарысныя. Як заўсёды — спазніліся. Сёння трэба шукаць іншых шляхоў. Не адпрэчваючы і «маскультуру». Нельга — з крайнасці ў крайнасць.

Л. Г. Вернемся да выдавецтваў пад дахам СП. «Птичка певчая» ў «Золку», вылупленая з яйка Саюза пісьменнікаў, за два гады сваіх вакальных практыкаванняў таксама не разжылася грашыма на «трэль» у выглядзе хоць бы адной беларускай кніжачкі... Але ж і ты, прабач, прыклаў сваю руку да ачмурэння чытача?

А. А. Грэшны. Аднак, па-першае, невялікі раман, які я пераклаў,— твор няхай і не высокай літаратуры, але і не нізкапробнай. Па-другое, я быў змушаны пайсці на гэта. Пабірацца не мог, а жытла не меў. І не атрымаў яго (пры ўступным узносе ў дзесяткі тысяч) дагэтуль.

Л. Г. Разумею цябе. Літаратураю цяпер не пражывеш. Не бяздонная ў Кебіча кішэня.

А. А. Дачакаліся рынку. Парадокс: ахвярамі сталі тыя, што ці не ў першую чаргу змагаліся за перамены — творчая ды навуковая інтэлігенцыя.

Л. Г. Рынак бачыўся ёй ідэалізаваным.

А. А. Выступала яна супраць хлусні і за духоўнасць. Што ж да рынку, дык у самых капіталістычных краінах працуюць надзейныя механізмы абароны нацыянальнай культуры.

Л. Г. Чакай, але ж і там на ганарары жывуць адзінкі.

А. А. У нас цяпер на ганарары і адзінкі не жывуць. А, напрыклад, у Нямеччыне пісьменніку дастаткова выступіць у студэнцкае аўдыторыі 5—6 разоў на месяц, каб забяспечыць сабе жыццёвы мінімум на гэты самы месяц — па тамтэйшых паняццях. Ці што яшчэ важней: у Францыі нават у дыскатэках і рэстарацыях абмяжоўваюць выкананне англамоўных песень — ашчаджаюць і мову, і дух.

Л. Г. Мне здаецца, найперш выжываюць тыя мова і дух, што трываюць у здаровым целе.

А. А. У нас яно хворае.

Л. Г. У прынцыпе, патрабуе стацыянарнага лячэння. Ці ж і не таму таксама ў нашых радках так шмат журбы, тугі?

А. А. Хіба літаратура не была такой заўсёды?

Л. Г. Яна самоцілася па душы і па духу, а мы — па часе. Багдановіч смуткаваў па сабе, мы — па тым, што вакол нас. Чалавек — гэта індывідуум, асоба, цікавая сама сабой, адкуль і ідзе наш эгаізм, і ён натуральны. Альтруісты карыстаюць духоўнасць, эгаісты — ствараюць яе. Не я плачу па рынку, рынак плача па мне.

А. А. Жыццё — пустэльня эгаізму? Я ў гэтае пустэльні паблукаў. Толькі ці не баішся ты эгацэнтрызму? Ведаеш, мяне ўразіла апавяданне А. Федарэнкі «Бляха». Вось дзе боль за чалавека на нашай зямлі! А пра сябе — ні слова.

Л. Г. Ну-ну. А мне здаецца, усё якраз пра сябе і з сябе.

А. А. Ты заўсёды вылучаўся парадаксальнасцю думкі. І ўсё ж такі я схіляю галаў перад мастакамі, якія падымаюцца над сабою. Цяжка сказаць, каго цаню болей — спавядальнікаў ці апавядальнікаў. Найкраснейшы, на маю думку, твор усяе беларускае прозы— стральцоўскае «Смаленне вепрука» — плач найперш па ўласным лёсе. Аднак Платонаву, які ў навакольным ачмурэнні ўсвядоміў жах катаклізму, — зайздрошчу. І Чорнаму з ягоным селянінам.

Л. Г. Што зайздросціць пакутнікам? Я зноў жа са смуткам разважаю пра іх драматычныя лёсы. Але я, напрыклад, спачуваю Танку-чалавеку і зайздрошчу яму, як творцу. Танк — найвялікшы наш сённяшні аблаўрэачаны і абзораны пакутнік. Што яму, лягчэй было здабыць самога Сябе, чым П. Броўку — міфічную славу?.. Аднак вось загадка: «чабор» дагэтуль не згубіў свайго паху...

А. А. Метамарфозы... Але мне Броўка з усім ягоным багажом, мабыць, не такі чужы, як многія сённяшнія адраджэнцы — учарашнія наменклатуршчыкі. Бяздарныя ў творчасці, паслядоўныя ў беспрынцыпнасці.

Л. Г. Ад гэтых я ўжо нічога вартага не чакаю.

А. А. Без ладнае эканомікі і цывілізаванага жыцця, іхнімі енкамі мову не ўратуеш. Толькі ж наш рынак, мяркую, і праз чвэрць стагоддзя можа нармальна не запрацаваць. Жах!

Л. Г. Высокамастацкія творы могуць з'явіцца і ў зняменні. І, прынамсі, — ад самога зняменя.

А. А. Дай толькі Бог народных пісьменнікаў ды паэтаў не напладзіць у вакууме. Скардзімся ўсё: «Нас не чытаюць!» — а што можам прапанаваць скептыку, каб павярнуць яго тварам да беларускай літаратуры? Крыўдна, што яму вядомы адно трафарэтныя ўжо ў ягоным «пераліку» Быкаў ды Караткевіч, што ён і паняцця не мае нават пра, скажам, Разанава ці Сыса, ды толькі чым — па вялікім рахунку — можна сёння яго пераканаць? Якім шэрагам твораў уразіць? Перакладамі Т. Мана, Гесэ, Сартра, Камю? Дрэнныя справы ў літаратуры, калі найбольшымі здабыткамі называюць пераклады. З кніг апошніх двух гадоў я, напрыклад, мала што згадаю: «Расколіну» А. Мінкіна, «Інкрустацыю голасам» У. Марука, «Рандэву на манёўрах» У. Арлова, «Практыкаванні» С. Дубаўца...

Л. Г. Згадваюцца творы В. Карамазава, Б. Пятровіча, В. Казько, А. Казлова, А. Жука, Г. Булыкі, А. Адамовіча, П. Макаля, Я. Сіпакова, Р. Барадуліна... Шкада, што апошнім часам нічога не друкуе А. Сыс, а выказваецца вусна і не заўсёды разборліва... Глядзі, зноў нехта, счакаўшы, залямантуе: «загубілі», «прагледзелі», «не ўладкавалі», «не ўратавалі»!!! Смешна гэта. А хто мяне ратаваў? Творцу заўсёды ратуе творчасць... Ды справа ўрэшце не ў творцах і нават не ў творах. У дадзеным нашым — постсавецкім — выпадку. Рэч ва ўжо згаданай табою нецывілізаванасці грамадства і, як вынік, у чытачах, якіх мы самі выракліся з канца дваццатых гадоў. Мы іх увесь час агітавалі за светлую будучыню, за мову і літаратуру, змушалі чытаць словы, не даючы зразумець, што азначае само Слова і тое, што па-за ім. Гундосілі аб традыцыях і традыцыйнасці, а на справе адыходзілі ад традыцый. Але, на мой погляд, нягледзячы ні на што, нас ратуюць — і выратуюць — менавіта цудам захаваныя аскепкі традыцый. Традыцый ва ўсім — у ладзе беларускага побыту, жыцця, творчасці. Грубавата скажу агульнавядомае: выратуе нас усё тая ж бульба — у шырокім сэнсе гэтага слова. Пакуль мы будзем у вачах свету заставацца бульбашамі, датуль застанемся беларусамі. Дый слова «тутэйшыя» мяне, у адрозненне ад Купалы, не бянтэжыць. Гэта як яго сказаць і пачуць.

А. А. І з Дубаўца вытыркаецца бульба?

Л. Г. А як жа! І з Глобуса, і з Мінкіна, і з Дранько-Майсюка... А куды яна дзенецца, калі яны штодня яе ўжываюць з «жоўтым» шніпавым «салам». (запамінальны радок). Ці з таго ж А. Разанава, які, дарэчы, загадкава і не без сумненняў агледзеўся вакол сябе на ўсе 360°, выбіраючы творчы шлях, але паступова абмацаў «каардынаты быцця» і пайшоў шляхам «...стралы», прасцей кажучы, шляхам інерцыі, пра што сведчаць яго апошнія па часе «пункціры»...

А. А. Ківі, па-твойму, ніхто за сталом не мае?

Л. Г. Чаму ж не? Усе тыя ж згаданыя, толькі на дэсерт пасля бульбы. Але гэта і суцяшае. Традыцыя да канца не разбураецца.

А. А. Традыцыі не толькі развіваюцца — яны і ўсталёўваюцца. Адныі Купалам ды Мележам з іхнімі паслядоўнікамі, якімі б вялікімі яны ні былі, аўтарытэт нашай літаратуры ў вачах памянёных скептыкаў — а іх у нас процьма, і яны якраз не люмпенізаваныя — не падымеш. Гэта адно. А зараз — другое. Памятаеш юбілейнае «Поле цудаў»? Літары можам адгадваць, а словы чытаць не ўмеем. Мне коласаўская, чысцяком, бульба пакуль што смачнейшая за цяперашнюю няхай і адметную, мяшанку. А, у адрозненне ад цябе, хочацца і простых, і экзатычных, і натуральных, і нават сінтэтычных прадуктаў. Дзеля згарманізаванага спажывання.

Л. Г. А хіба я супроць? Праўда, буду шчыры да канца. Не-не, ды на ноч з задавальненнем перачытаю такіх розных па таленту Гуменюка ці Пацюпу, альбо Бродскага ці Ю. Кузняцова. Усё-такі хочацца ўзбагаціць сваю жабрацкую сацыялістычную душу. Не высцясняючы пры гэтым адтуль простых родавых ісцін. А то часта ў гутарцы з некаторымі членамі СП настолькі дзівішся з іх — і духоўнай, і культурнай, і навуковай — адсталасці ад авангарду сучаснага грамадства, што няўзнак падумаеш: а ці не знаходзіліся гэтыя людзі гадоў па 20—30 у летаргічным сне? І ўжо разумееш іранічныя ўсмешкі на вуснах адукаваных і інтэлігентных маладых людзей пры ўпамінанні прозвішчаў, скажам, Чыгрынава, Шамякіна, Навуменкі...

А. А. Што ўжо казаць пра інтэлект большасці сялянства ды рабочых? Ты ім пра высокія матэрыі, а яны табе пра высокія матэрыяльныя стымулы... Вось табе і Адраджэнне... нігілізму. Балюча за народ наш, у якога «няхай жа будзе хоць Янка Купала»!

Л. Г. Мне вось што згадваецца. Прыеду дамоў да сваёй пакутніцы, калгаснай пенсіянеркі-маці, і яна ніколі не скажа: «Баліць у мяне, сынок, душа...» А скажа: «Здумалася я тут адна пра ўсіх вас... Але жыву, даў Бог, жыву...» А мы ўсё: душа ные, душа баліць... Яшчэ яе пэўна не нажыўшы, ад яе ўжо пакутуем...

А. А. А, можа, такое нам прызначэнне выпала, ці — не дай Бог! — мы, памыліўшыся, сцяжыну сабе абралі: гаварыць ды з душою «насіцца»... Не па рэдакцыях жа хадзіць, працу сваю разносячы, каб потым «адбыцца, як пісьменніку», а на самай справе прыкончыць сябе ў пераганках. І зусім ужо не цягне, з маім ладам гэтае самае душы ды ў наш век, да раманнага варштата. Можа, у нечым я ва ўспрыманні літаратуры абдзелены, але ніяк не магу ўцяміць: што сёння можна сказаць чарговай зануднай, аргіюгі эпігонскай, цаглінаю? Не прыпамінаю за апошнія гады аніводнага сапраўды цікавага мне эпічнага твора. А вось «Львы» і «Арчыбальд» І. Пташнікава, «Дзікі голуб» і «Кароль Нябожа» У. Адамчыка, «Дзяльба кабанчыка» і «Галапагосы» В. Карамазава — шнарамі ў памяці. Бясконцыя перажоўванні артадаксальнымі крытыкамі тэзы пра адсутнасць палотнаў. Можа, адсутнасць гэтая — з'ява зусім натуральная: час патрабуе эпічнага маўчання? Не вымагаюць жа ад мужчыны цяжарнасці?

Л. Г. Дубавец, скажам, ні з душою не носіцца, ні па рэдакцыях. А спрабуе схавацца ад яе за сваім інтэлектам. Не выйдзе. Даганіць яго душа.

А. А. Не ведаю, як у яго з душою. Я ў ёй не быў. Хоць чалавек ён мне сімпатычны. Аднак Борхеса, напрыклад, яна, можа, і не знайшла, а літаратура цераз яго сёе-тое набыла. І калі ўжо гаворка другім разам зайшла пра Дубаўца, дадам колькі слоў наконт ягоных сцвярджэнняў пра тое, што беларускай прозы і не было, толькі праблёскі ў цяперашняй «Нашай ніве». Цікавае ён песціць дзіця. Але ў прозе яно яшчэ немаўлятка. Штосьці не бачыў я гэтых праблёскаў. А вось кім толькі ні абазваныя кансерватыўнымі «ЛіМ» ды «Полымя» нешта ўсё-такі сказалі — хоць далёка не столькі, як хацелася б. З другога боку, нязгодны я і з рэгуліроўшчыкамі літпрацэсу з ліку старэйшых, і па ўзросце фізічным, і па ўзросце душы, што чапляюцца ўпарта адно за былое, «сваё», звыклае, усё робяць выгляд — а мо і не бачаць? — што нешта з'явілася, змянілася, а быў адзін блеф.

Самай адметнай з'явай у літаратуры апошняга дзесяцігоддзя лічу прыход у яе так званых маладых, з новымі думкамі, тэмамі, формамі... Праўда, вось у чым згодны з апанентамі «маладых», а дакладней, з крытыкамі былых «Тутэйшых», да якіх ніколі не належаў, як мяркуюць многія, бо быў у іхняе бытаванне сябрам Саюза, а галоўнае, падтрымліваючы іх, не ва ўсім з імі быў згодны. Не трэба было ім так ганіць Саюз, а потым літаральна ламіцца ў ягоныя дзверы —і сваімі, і чужымі лбамі тут карысталіся. Адзін толькі А. Сідарэвіч, які так шмат зрабіў для іх, звяртаючы ўвагу на пачаткоўцаў і ў нашым, і ў маскоўскім друку, не належачы сам да названае суполкі ва ўсіх адносінах, а, перадусім, па даўно ўжо зробленым, — нават атрымаўшы прапанову ўступіць у Саюз, — адмовіўся. Дубавец — не ведаю. Астатнія, хто сёння не там — яшчэ не змаглі. Вартых, думаю, ужо прынялі.

Можа, слушней за ўсіх пра новую генерацыю сказаў Акудовіч: «Гэтае пакаленне пакуль яшчэ толькі вызначыла тэндэнцыю да шматмернасці літаратурнага працэсу, і не выключаю, што яно само нават і не зможа рэалізаваць яе ў поўнай меры, пакіне наступнікам».

Л. Г. Тут трэба зважаць на гармонію. На нейкі па-мастацку выверань адбор. Дзеля гэтага павінна існаваць крытыка. Але, на жаль, пакуль рэцэнзуе Марціновіч, яна дрэмле, а мо сілы назапашвае. Занадта ўжо акадэмічна выглядаюць У. Конан і М. Тычына, на якіх ускладаліся вялікія надзеі. Ім не хапае раскаванасці ў поглядзе на літаратурную эвалюцыю. Захоўваю спадзеўку на Г. Шупеньку, С. Кавалёва, Г. Тычку, В. Акудовіча, В. Жука, П. Васючэнку... Можа, яны спалучаць у сабе і аналітыкаў, і адначасна прапагандыстаў нашай літаратуры. Чытача трэба абуджаць, а не занудна павучаць і прысынаць, мурлыкаючы збітыя штампы...

А. А. Мне ў нашай крытыцы бачацца дзве выразна палярныя і адначасна аднолькавыя крайнасці. Няхай мне даруюць, але, з аднаго боку, «дзюбайлы» дзяўбуць альбо ва ўпор не бачаць «дубаўцоў», а «дубаўцы» дубасяць альбо ігнаруюць «дзюбайлаў». Што іх родніць? Догма. Дзіцячы максімалізм —і ў маладых, і ў старых. Інструктарства. Неспатольная прага з бальшавіцкай зацятасцю прадстаўляць у сваёй асобе Вышэйшы Арбітраж. Інквізітарская катэгарычнасць, часам бязглузды эпатаж Францішка Эн, інтэлектуальныя выверты, нашпігаваныя амаль аднымі заходнімі імёнамі, з апалагетыкай, напрыклад, Жака Дэрыду і з практычна татальным дэкляраваным ігнараваннем ці не ўсяго лепшага з роднай літаратуры і ўсё-такі найвялікшай у свеце рускай класічнай літаратуры, пляц-буфанада, якая пад руплівай апекаю гуру Дубаўца пераходзіць у літэкстрэмізм, а спакваля і ў нонсенс, — зусім не лепшыя за кандовую зашоранасць многіх ягоных аб'ектаў крытыкі ды апанентаў. «Любое катэгарычнае меркаванне — праз парадаксальнасць быцця — нясе ў сабе зародак недарэчнасці», — казаў яшчэ Эразм Ратэрдамскі. Чаго вартыя, скажам, вось гэтыя ўзоры тэндэнцыйнасці: «але за Пушкіна й Ясеніна Мінкін, абяцаю Вам, пакрыўдзіцца, — гэта не ягоныя настаўнікі», альбо «пад Эдгара По» напісаныя, магчыма, найбольш дасканалыя тэксты ў беларускай літаратуры»! Не хочацца нават марнаваць час, і свой, і чужы на каментарыі да такой, выбачайце, «літаратуразнаўчай» лухты.

Пра новых герояў Дубавец у «Нашай ніве» піша: «масток ад Лыча да Бабкова і ад Бабкова да Лыча». (Бабкоў ужо — сябра рэдакцыйнай рады тае самае «Нашае нівы»). На жаль, я не знаёмы з «андэграўнднай» творчасцю Бабкова. Мяркуючы па ўсім, Францішак Эн —ягонае alter ego. Мажліва, гэта наш будучы «клясык». Кажуць, у яго выходзіць неблагая кніжка паэзіі. Не з'яўляюся я і прыхільнікам поглядаў мастадонтаў артадаксальнай крытыкі ды пісьменства, якія даводзяць што пісьменнік, маўляў, «адбываецца», толькі маючы «творчы ўмалот», і 5—6, як ты кажаш, пстрычак у афіцыйным і неафіцыйным друку — яшчэ не падстава для адметнай прапіскі ў літаратуры. Зрэшты, Стральцоў «прапісаўся б» у літаратуры ўжо «Адным лапцем, адным чунем», але такое пішацца, калі Бог рукою водзіць. Гэта не «Трэйцяя эўрапэізацыя» («Літаратура-2») таго ж прарока.

Дубавец, канкрэтна, даўно заўважана, пры ўсёй ягонай адметнасці, не канцэпцыю шукае для літаратуры, а літаратуру падганяе пад сваю канцэпцыю, няхай у многім і дужа прагрэсіўную. Ідзе не ад жыцця, не ад літаратуры, а ад свайго ўяўлення пра літаратуру, якое далёка не заўсёды — аб'ектыўнае. Арыенціры не навязваюцца — яны арганічна выяўляюцца.

Л. Г. Не з усімі тваімі вызначэннямі, Алесь, я згодны. Мяркую, што, гаворачы пра іх «літэкстрэмізм» і «інквізітарскую катэгарычнасць», мы з табою, у дадзеным выпадку, таксама нейкім чынам карыстаемся тымі ж метадамі... Не пачынаць жа новы віток палемікі ўжо між сааўтарамі гэтага дыялога? Проста дадам услед тваёй гаворцы, што сапраўдныя таленты выбіваюцца саматужна, не зважаючы на ігнараванне сваіх імёнаў. Жыве, напрыклад, адзінока на Пружаншчыне зболены паэт Мікола Купрэеў. Не ведаю, шчаслівы ён, як творца, ці не — гэта вядома яму аднаму. Гаворыць пра яго крытыка ці маўчыць, а прысутнасць яго ў нашай паэзіі — адэкватна адсутнасці яго кніжак.

А. А. І роўная адсутнасці стосаў кніжак чужых — нібыта прысутных. Згадваюцца радкі У. Скарынкіна: «Нешта я апошнім часам бы вядро пустое грукачу...»

Л. Г. А мне вось што прыходзіць на памяць. Панчанкава: «...Ну колькі тых паэтаў ёсць у нас? Чатыры альбо пяць, а ўсё астатняе — наіўны сон, адна магіла братняя...»

Думаю, чытачоў у мяне — не больш за тысячу. І, мяркую, што не надта больш іх і ў здабыўшых дзяржаўны гонар паэтаў. Маю на ўвазе не школьныя хрэстаматыі і запыленыя бібліятэчныя паліцы. Не магу толькі зразумець, адкуль з'яўляюцца шматтысячныя тыражы тузіна малавядомых чытачам аўтараў.

А. А. Пасрэднасць — заўсёды пранырлівая. З вострымі локцямі. А за варштатамі кабінетнымі — малатарні пасадныя. Супрацоўнікам выдавецтваў папера чамусьці заўсёды знаходзіцца. У непрыстойна вялікіх ды рэгулярных колькасцях.

Л. Г. Ты таксама запаланіў сваімі перакладамі сваю «Крыніцу». Што ж на іншых пальцам паказваць...

А. А. Прабач! Тут я змушаны: працую за шматлікіх адсутных. Паўгода па некалькі разоў упрошваў усіх перакладчыкаў прынесці хоць адну навелу (пра большае не заікаюся) — марна. Дый пішу мала. Перакладаю шмат і для іншых выданняў. Люблю гэтую працу. Усё ж такі па адукацыі я перакладчык. Лепш нешта вартае перакласці, чым абышто накрэмзаць. Для мяне Сёмуха — перакладчык паэзіі і нават прозы — вышэйшы за тузін вершаплётаў ды нібыта празаікаў. Чаму так доўга не знаходзілі месца ў часопісах перакладам з замежнай літаратуры? Адна з прычын: боязь канкурэнцыі, боязь сапраўднай літаратуры — індыкатара.

Дагавару. А камусьці — скрозь джунглі прадзірацца. Няма чаго каменціраваць. Вось аб чым болей думаецца: палітыканства забівае.

Л. Г. Безумоўна. Шматкроць дэкляраваныя радкі пра няшчасную мову, бел-чырвона-белы сцяг, Пагоню падрываюць у чытача ўсякі давер да паэтычнай шчырасці. Для такіх аўтараў, каб застацца ў літаратуры, адно выратаванне — сапраўдная трагічная смерць за свае ідэалы. Ёсць, на шчасце, і палярныя з'явы. Вось, творчасць паэта Дранько-Майсюка. Парадавала ягоная нізка вершаў у «Звяздзе». Дарэчы, ва ўрэзцы, рэкламуючы паэта, Т. Антонава заклікае адысці ад палітыкі і чытаць яго вершы пра каханне і прыгажосць. Але ж сапраўдны талент не можа назусім адысці ад праблем грамадства, у якім ён жыве. Другая справа, як гэта эстэтычна выказаць. Напрыклад, верш, варты цытавання:

Калі званілі ў кафедральным,
Спыніла Свіслач на хаду
У нейкім одуме астральным
Сваю зялёную ваду...

З маёй майстэрні вечаровай,
З кансерваторнага двара
Па беднай вуліцы Гандлёвай
Пайшла пяшчотная сястра.

У радасці свае парадкі,
Свае крыжы, свае вянцы —
Такія светлыя пачаткі
І вельмі сумныя канцы.

Я гэтай радасці не кіну
І, мусіць, ад таго памру,
Што аддаю сваю жанчыну
Кансерваторскаму двару.

У надакучлівыя оды
Я патанаю з галавой,
Мне застаецца тонкі водар
Яе сукенкі лугавой.

І застаецца мне прастора,
І супакойваюся зноў,
Што пад аховаю сабора
Яна вяртаецца дамоў.

Але заўваж пад вершам дату напісання, — 19 жніўня 1991 г., — без якой ён нагадваў бы прыгожую сарваную кветку і не больш. Быў бы, так сказаць, незаземлены. Сама ж дата ў гэтым выпадку з'яўляецца той зямлёй, на якой расце тая кветка, падмуркам і падвоеным сэнсам верша. Як проста можна растлумачыць складанае. Вось як верш выкрышталізоўваецца ў паэзію. Дзякуй Богу, не звяліся паэты, для якіх творчасць (пісанне вершаў) — не самамэта, а наканаванне... Да гэтай пары не магу ўцяміць: чаму ніхто з выжыўшых у сталінскія часы пісьменнікаў не пісаў «у стол», чаму ў нас не было ні аднаго пісьменніка-дысідэнта, у нейкім сэнсе выключаючы А. Наўроцкага ды А. Разанава? Хоць апошні доўга не вытрываў і, пэўна, каб выдаць сваю першую кніжачку, «выціснуў з сябе раба» ў выглядзе вершыка пра вечна жывога У. І. Леніна... Цяпер жа, калі сілком даcталі «кляп» з рота, многія так разгаварыліся «як на духу», што не супыніш. Але дзе гарантыі, што пры змене грамадскага ладу яны зноў не перабудуюць свае «шчырыя думкі і светлыя пачуцці»? Назіраю я і яшчэ адну цікавую прыкмету нашага літаратурнага часу: сапраўдныя таленавітыя паэты, як Барадулін, Макаль, Паўлаў, пісалі ў брэжнеўскія часы намнога цікавей і, мабыць, таму што, каб выразіць Сябе, Час, Атмасферу жыцця, трэба было шукаць новыя формы і адметныя паэтычныя тропы і фарбы для таго, каб нутро твора яўна не вытыркалася вонкава. Засцярога вымагала пошуку, пошук вымагаў таленту...

А. А. Тут наша эміграцыя згадваецца... Выдатна, што яны там мову захавалі і любоў да Бацькаўшчыны. Аднак пачытаеш інтэрв'ю з імі на старонках нашага друку і часта дзівішся: які апломб, якое ментарства-месіянства — і гэта пры тымчасным поўным няведанні нашай літаратуры: «...судзячы па нешматлікіх творах, якія ўдалося прачытаць, пахвальнага мала, бо гэта не мастацкая літаратура, а прапаганда...» (Міхась Кавыль, «ЛіМ», 23.10. 1992).

Л. Г. Ёсць, канечне, сярод іх людзі таленавітыя. Найбольш значнае мы з табой чыталі. У Н. Арсенневай, М. Сяднёва, А. Салаўя...

А. А. Р. Крушыны, У. Дудзіцкага, Ю. Віцьбіча... Яшчэ ў каго іншага...

Л. Г. Аднак жа Даўлатавых, Салжаніцыных і хоць бы Лімонавых сярод іх не відаць... А зрэшты, Багрым застаўся ў нашай літаратуры з адным вершам... Зноў жа парадокс. Так што — хто ведае?

А. А. За Багрымам — біяграфія, імідж. За Багдановічам.

Л. Г. Хутчэй не імідж, а рэальныя стасункі іх жыццяў, якія сталіся легендамі. Сапраўды, ствараць імідж мы яшчэ не ўмеем. Нават імідж Быкава і Караткевіча сягае не так далёка за межы былога Саюза ды і то, найперш, дзякуючы некаторым рускім крытыкам. А, скажам, Бродскаму хапіла адзінага савецкага асуджэння і эміграцыі ды ўзнятага вакол яго ляманту ў лучнасці з талентам, каб стаць Нобелеўскім лаўрэатам. У нас жа, каб стаць лаўрэатам, дастаткова «быць сваім хлопцам». А хлопцы ў нас — усе з «іміджам»... Ды, дзякаваць Богу, і выключэнні здараюцца.

А. А. Аплакваеш маладыя летуценні?

Л. Г. Алеська, браток, колькі ж плакаць можна?

А. А. Ну што ж, давай пасмяёмся... Паплакацца яшчэ паспеем... Абы не ў камізэльку...

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

АЎТАРЫ КНІЖКІ—МАЦІ І СЫН

Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», якім кіруе Ян Чыквін, выдала ў Беластоку кніжку «Маці і сын». Пад адной вокладкай сабраны невядомыя вершы Ларысы Геніюш і паэтычныя абразкі яе сына Юркі Геніюша.

Падборка Л. Геніюш названа «Сэрца». Добрая назва, бо ўсе вершы, а тым больш у гэтым зборніку, аўтаркай напісаны ад шчырага сэрца, з любоўю да Беларусі.

Уступнае слова «Яна лічыла сябе яцвяжкай» напісала Д. Бічэль-Загнетава. «Ларыса Геніюш і яе хата, як сонейка, прыцягвалі ўсё яшчэ жывое на Беларусі — пісьменнікаў, мастакоў, навукоўцаў, сялянак. Можа, мы й не памерлі ў 60—80-я гады, таму што на злосць «жлобскай нацыі» здраднікаў і самаліквідатараў стаяла ў Зэльве ўся ў кветках вясковая хата й пісала вершы паэтка. І ўсе бітыя, пакрыўджаныя, параненыя знаходзілі той ганак удзень і ўночы, стукалі ў сенцы, не зважаючы на суседку, якая бяссонна стаяла на варце ў суседніх дзвярах. Іх там кармілі, адпойвалі, суцяшалі словам. На дні нарадзінаў збіраліся, бадай, усе, хто гаварыў па-беларуску — і стукачы «беларускамоўныя» таксама. А ў гародчыку за хатай вырастала й хапала на ўсіх, на ўсю тагачасную Беларусь—памідораў, гуркоў, яблыкаў, ягадаў і кветак. З пустымі рукамі й душамі адтуль не ехаў ніхто. І вершы ехалі. А чаго іх было трымаць дома? Не для савецкага ж друку яны ствараліся...»

Сапраўды так, бо толькі сэрцам можна напісаць такія радкі:

Не хачу быць дома эмігрантам!
Гаспадыня тут я — а не госць!
Гаварыць на дзікім «эсперанта»,
Калі мова матчыная ёсць?!

Трыццаць дзевяць твораў... Кожны радок і кожная страфа адметныя тым, што яны трывала прывязаны да родных ніў, беларускіх хат. У вершах — сама Беларусь:

Сярод бураў стыхіі сусветных
мы сягоння ў імклівых радах.
Беларусь — гэта нашая мэта,
а над намі крывіцкі наш сцяг.

Падборка Ю. Геніюша мае назву «Да свету». Прадмову напісаў С. Яновіч. Яна невялікая, шчырая і простая: «Юрка Геніюш пісаў мала, нядужа пакінуў у спадчыну існа літаратурных твораў. Больш займаўся публіцыстыкай, якая, як вядома, рэдка вытрымлівае выпрабаванне часам. Засталіся па ім — колькі вершаў, нізка паэтычнай прозы, трохі апавяданняў, некалькі п'ес (для дзіцячай сцэны перш за ўсё)...»

Талент яго найбольш праявіўся ў паэтычнай прозе. Менавіта яна ў асноўным і прадстаўлена ў кнізе. Маленькія лірычныя абразкі чытаюцца лёгка. Змешчана некалькі вершаў, якія напісаны на фальклорна-міфалагічнай аснове. Але рэфрэнам твораў Ю. Геніюша з'яўляецца, відаць, верш «Да свету». Ці не ў ім дэвіз самога паэта?!.

Пасля ночы будзе-будзе калісь
дзень.
Мы не можам жыць без свету —
Я і авадзень.

Хочацца сардэчна падзякаваць беларускім літаратарам з Беласточчыны за добрую кніжку тых, каго мы любім і цэнім. Гэта рэдкасць — пад адною вокладкаю выдаць творы маці і сына.

Сяргей ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НА ЗАХАДЗЕ—СОНЦА ЯРКАЕ...

Яўгенія Пфляўмбаўм прыйшла да сённяшняга чытача толькі некалькі гадоў назад. У немалой ступені — і дзякуючы «ЛіМу». Штотыднёвік не толькі апублікаваў новыя вершы паэтэсы, якая першы свой твор «Пялёсткі восені» яшчэ ў 1925 годзе змясціла на старонках газеты «Савецкая Беларусь», а і прапанаваў гутарку з ёй «Расла туга па Беларусі...» Тым самым сталі вядомы і нялёгкія, няпростыя перыпетыі біяграфіі Я. Пфляўмбаўм. У трыццатыя гады яна разам з мужам Максімам Лужаніным апынулася ў Сібіры. Там, у высылцы, і пасля шмат пісала, аднак для сябе.

Кніга «Сувоі памяці», якая колькі гадоў назад пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура», стала адначасова і вяртаннем паэтэсы да чытача і свайго роду выбраным яе. Кнігу склалі не толькі новыя творы, а і ранейшыя.

І вось — працяг «Сувояў...»: кніжка «На захадзе сонца». Тут, пераважна, новыя вершы, хоць, бадай, штосьці з раздзела «Не збудзеш з памяці» і раней пісалася. Завяршае ж зборнік ужо згаданае лімаўскае інтэрв'ю.

Лірычная гераіня кнігі — без нацяжкі — сама паэтэса. У асабістасці перажытага, праўдзівасці і пераканаўчасці лірычнай споведзі — прыцягальнасць вершаў. У іх журботнай подсветцы, якая заўважаецца, няхай і ледзь-ледзь прыкметна, — неардынарнасць пачуццяў і перажыванняў.

Як каму, а мне вершы Я. Пфляўмбаўм (і з ранейшай кнігі, і з гэтай) асабліва ўспрымаюцца надвячоркам. Калі на душу зыходзіць заспакоенасць, калі ўсё наўкол паволька атуляе змрок, хоць пакуль што можна святло яшчэ не запальваць. Добра ў такія хвіліны пабыць сам-насам з сябрам, паслухаць яго і ўслухацца ў яго душу і ў сваю. А паэзія і ёсць сябра. Тым больш, калі пачатак гаворкі — вось такі:

Як ліст з вечнай кроны
Бяссмертнага дрэва,
Яшчэ адзін дзень мой
На дол абляцеў.
І змрок абазваўся знаёмым
распевам
Той песні, што робіцца
ўсё карацей.

Песня і на самай справе — як творчасць, а калі шырэй, як само жыццё — карацее. Але хіба ад гэтага яна можа станавіцца менш вабнай, асабліва калі «праспявана» з душой? Калі сэрца аддадзена ёй?

Аднолькава ўдаюцца Я. Пфляўмбаўм і вершы, у якіх своеасаблівае падагульненне пройдзенага, і творы, у якіх — вяртанне ў гэтае мінулае. І там, і тут — натуральнасць і шчырасць пачуцця, даверлівасць інтанацый, запрашэнне на роздум. І прага жыцця, без якой чалавек перастае быць чалавекам: «Я пачынаю жыць нанова, калі журлівым днём, адна ў сабе раптоўна чую слова, нібы закранута струна». І тая пачуццёвая настраёвасць, калі ўсё, што ні адбываецца наўкола, падаецца табе новым, першасным. Гэта, аднак, не значыць, што цвярозая ацэнка падзей як бы адыходзіць на другі план. Проста знаходзіцца такі паварот думкі, калі можна сказаць адкрыта, ведаючы, што цябе зразумеюць, на давер адкажуць даверам. Найлепшае пацвярджэнне — верш «Любоў».

Яна пастукалася ноччу...
— Хто там?—спытала я са
страхам.
— Твая любоў па свеце
крочыць,
Сагрэй яе пад цёплым дахам.
. . . .
Ці плакаць мне, ці
пасмяяцца,
Ці паміраю я, ці сню,
Але цяпер пара прызнацца,
Што ты прыйшла упершыню.

Можна было б шмат гаварыць пра творы Я. Пфляўмбаўм. Ды — хіба можа замяніць сапраўдную паэзію яе пераказ? Трэба браць кнігу ў рукі і чытаць. Павер, чытач, чакаюць цябе радасна-ўзрушлівыя хвіліны.

На завяршэнне хачу сказаць, што назва «На захадзе сонца» набывае сімвалічны сэнс. На захадзе сонца заўсёды яркае, яно быццам спяшаецца дарыць людзям жыццядайнасць сваіх промняў. Так і ў паэзіі. Сапраўднай паэзіі.

Такой, як і ў Я. Пфляўмбаўм.

А. М.

Мікола КУПРЭЕЎ

Вяртанне аблудных сыноў

(1772—1992)

Ноч. Кацярынінскі шлях. Рагачоўскі мост,
над былою Цыганскай дарогай, наўпрост
нясе думную плойму вады Дняпро
між лугам Вікоўскім, Збароўскай гарой.

Двое на мосце. Золатам Млечны — па дне.
Парожні мяшок з Калымы залатой на спіне,
Крымскія стэпы страсае з падэшваў другі —
пыл пахне вінам, і травой маладой — берагі.
«Тихо дома у нас, хорошо... т-твою мать,..»

У хаце ля мосту сівыя габрэі не спяць.

Ля берагу ў цёплым тумане, па цёплай вадзе
нехта трэці аднекуль кудысьці брыдзе.
«Эй вы наверху! Помогите, не доберусь...
Я из Минска». — «Куда!» — «В Беларусь».

Мост рагачоўскі рагоча, ракоча вада да дна.
Трэці пад мостам самотна стаіць давідна, —
мрояцца здані ў тумане: немец, расеец і лях.,.

Узыходзіць вада Караткевіча на Кацярынінскі шлях, —
світае. На ганку сівыя габрэі стаяць —
беларусаў аблудных выйшлі страчаць.
За гарою пытае крывіцкая Друць:
«А хто там ідзе!» — Адказаў іудзей: «Беларусы..»

Брыдуць
дзвесце дваццаць расейскіх гадоў
Кацярынінскім шляхам у Збароў і Вікоў.
Над імі тры чорныя птушкі крычаць...

Габрэі пад небам нашым маўчаць.

Чэрап Каліноўскага

Пасля маланкі, грому і вады
разверзлася гара над Святаянскімі мурамі.
Няслі ў Нёман ручаі і ў Шчару
ля соснаў і бяроз, ля хатаў, летнікаў
слоікі, бутэлькі, розны шырспажыў
і чэрап чалавечы.

Ён падскокваў
на старавечных каранях-вузлах
і біўся чорнымі вачніцамі
аб пень, аб камень, падарожнік, васілёк,
аб крыж Ларысы Геніюш,
аб званы царкоўныя, касцельныя —
званы звінелі.
Каціўся чэрап па зямлі.
Ля Мілавідаў у алешніку спаткнуўся аб жалезны крыж...
Настаўнік роднай мовы Грынчык
і дарожны майстра дзед Антончык;
скажыце:
калі касілі вы атаву ля шашы Масква—Варшава —
тут аб косці вашы косы не звінелі!
тут у травах ногі не блукалі!
і рэкі тут да бога не крычалі!..
Цяжка Каліноўскаму без іх.

Не завіце на вячэру госця з Вільні.
Ён даўно не есць, не п'е.
Дайце толькі адпачыць з далёкае дарогі
ў мілавідскіх травах.
А вы касіце.

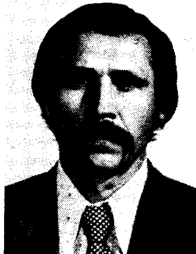
●

Косю мой, косю,
дзе ты блукаў-лятаў!
Дзе ты якія землі
капытамі таптаў!

Каго на спіне гарачай
насіў і куды!
Кроў кіпіць пад цуглямі,
дымяць капыты....

З карыта старога
ля калодзежа пі..
Занясі мяне, косю,
ў далёкія дні.

У туманах успомнім
і ўчуем мы там,

Георгій МАРЧУК

ХАОС

З нізкі апавяданняў

Ліст да каханай

Без цябе... свет падае душы сігналы трывогі, як званочак у тумане, сон—не радасць, дзень—адно доўгае, доўгае чаканне. Гадзіннік сваімціканнем раздражняе, выключае радыё — няма настрою, сіл слухаць нават любімыя вальсы і танго. Царом, ідалам у кватэры робіцца тэлефон. Становішча амаль вар'ята — трэба пастаянна шукаць занятак рукам і думкам. Успаміны ненадоўга падсалоджваюць горкі настрой, але з жахам думаю, як ты далёка зараз, хто побач з табой? Шукаю ў назвах атэлье, магазінаў, кінатэатраў літары твайго імя, не звяртаю ўвагі на галодных, бяздомных катоў, абыякавы да кветак. Злую на непазбежнасць абставін, ад гэтай злосці жаданне сапсаваць каму-небудзь настрой, нават табе. Пазваніць і сказаць: «Усё! Хопіць! Мы надакучылі адно аднаму». Успамін пра тваю сціплую ўсмешку, хуткі пацалунак на развітанне адольвае капрыз злосці і сэрца з новай сілаю ахутвае пяшчота, блізкая да салодкай катаргі — чакання сустрэчы. Без цябе... да галаўнога болю п'ю на кухні чай, шоргаю бессэнсоўна лыжкай па талерцы, чытаю толькі загалоўкі газетных артыкулаў. Бясконца пераключаю тэлевізар з адной праграмы на другую, перастаўляю кнігі на паліцах. Не радуе абноўка, падае з рук посуд, вітаюся са знаёмымі аўтаматычна, суха, абыякава. Да пацямнення ў галаве стаю пад душам. Святло Месяца палохае. Ные душа, што за ўвесь дзень не пачуў твой голас. Прагназую твае дзеянні: мыеш рукі, збіраешся дахаты... Не хачу ісці з усім аддзелам на абед, п'ю каву, стоячы ля акна і бязмэтна гледзячы на тлумны рух людзей і машын. Не хочацца, каб прабілася сонца, хочацца, каб быў пахмурны дзень, а калі напрыканцы дня ўсё ж выкаціцца залаты дыск з-за хмар, то і ён не нясе супакою, яшчэ больш падкрэсліваючы адзіноту і жах пустаты — божа, яшчэ адзін дзень без цябе.

З табой... свет, што наўкола, як бы адсутнічае, паняцці смерць, небяспека, зло — не існуюць, час прыпыняецца, атмасфера горада сціскаецца да поля, якое толькі паміж намі. Хочацца піць каву з аднаго кубка, хочацца апавядаць нешта вясёлае, несці амаль лухту і бачыць, як ты шчыра ўсміхаешся. Няма сораму, калі часта датыкаюся губамі да тваіх вуснаў, рук, шчок, вачэй. Прыемна дурыцца, корчыць з сябе малога, стаяць і доўга ў сцішаным маўчанні глядзець на ваду, траву, дрэвы, качак, абхапіўшы рукой твой стан. Разумеючы непаўторнасць імгнення, усё ж радуюся, праявы пачуцця паўтараюцца і ніколькі не надакучваюць сваім падабенствам. Твая прысутнасць побач супакойвае душу, доўжыцца імгненне роднасці душ, моцна злітых жарам пачуццяў. Без падказак угадваюцца намеры і жаданні «і я аб гэтым падумаў», «і я пра тае падумала». Не ўспамінаю ворагаў, ды і сяброў не згадваю, прага дабрыні перапаўняе душу. Мроіцца нешта маленькае, кволенькае, цёплае, тварыкам гэтак падобнае на цябе. Надвор'е толькі падкрэслівае ўзвышанасць настрою... нават лепш, калі сыпле дробны дождж... прыемна туліцца адзін да аднаго пад парасонам. З табой... знікае стома, знікае пачуццё «вечнай мітусні», пачуццё невырашальных сумненняў, пакут ад уласнай бездапаможнасці ў гэтым неабсяжным свеце. Сонца, асвятляючы твой шчаслівы, спакойны, прыветлівы твар, раптам робіць цябе цэнтрам сусвету. Усе ў залатой сонечнай афарбоўцы — воблакі, дрэвы, вада, чайкі нагадваюць цябе. Неба — вочы, воблакі—косы, дрэвы—стан, чайкі—рукі. Зусім нечакана згадваю Бога і маўкліва дзякую, што не дазволіў размінуцца з табой на гэтай мнагалюднай зямлі. Думкі светлыя, прыемныя—і чаму людзі не жывуць дзеля кахання? Гэта такая асалода адчуваць, што ты патрэбна мне, а я патрэбен табе. Сярдую, калі ты згадваеш, хоць бы проста так, мужчынскія імёны, школу, выпускны баль.

Суцяшаюся... рукі зноў разам, трымаемся за поручні ў тралейбусе. Не хвалююць назвы прыпынкаў, іх проста не чую, хочацца ехаць далёка-далёка, бясконца.

На Вялікдзень

Піліпаўне столькі гадоў, што калі іх палічыць, дык не хопіць пальцаў на руках васьмі адзінокіх суседак-сяброўак, якія дажываюць свой век у роднай вёсцы Паземшчына. Піліпаўна адна магла яшчэ, здаецца, зусім нядаўна залпам выпіць шклянку гарэлкі і не ап'янець. Яна адна з жанчын умела страляць з ружжа. Дваццаць гадоў пасля вайны суправаджала ў ваенізаванай ахове «сакрэтныя» вагоны.

Даўным-даўно, калі вочы лёгка адрознівалі святло сонца ад святла Месяца, яе разам з бацькамі, як сераднякоўаднаасобнікаў, вывезлі за Урал. Па дарозе разлучылі нядобрыя людзі з бацькам ды з маці. У марозны вечар чацвёра вайскоўцаў ссільнічалі яе. Вось тады яна і ўцяміла, што самыя галоўныя над людзьмі маюць зброю. І яна пайшла ў ахоўнікі, каб таксама мець уласную стрэльбу, каб абараніць сябе. Гадоў трыццаць таму яна пахавала чалавека, які цяжка паміраў ад сухотаў, гадоў сорак таму ездзіла разам з ім пад Паўладар, на цаліну, хаваць адзінага сына, які, бароначы хлеб ад агню, загінуў маладым. Звыклася са сваёй доляю, якая і з гадамі не перастала апякаць нудою сэрца. Піліпаўна сціпла, з пастаянным жахам перад старшынёю калгаса і дурнаватым гарлапанам брыгадзірам будавала камунізм... дзесяць гадоў, дваццаць, трыццаць, сорак... атрымліваючы ганаровыя граматы, дыпломы і па дваццаць рублёў прэміі штогод. Будавала б яго, слухаючы кіраўнікоў, і далей, ды нябачная старасць прыгнула да зямлі, высмактала сілы з рук і ног. Яна саромелася трохі сваіх маладзейшых сяброўак: што вось, маўляў, атрымлівае пры новай рэформе семсот рублёў, жыве для сябе, купляе ў аўталаўцы цукеркі, вафлі, аднаго разу нават шакалад, а яны толькі хлеб, цукар і соль. Суседкі, аднак, не крыўдавалі, не зайздросцілі яе пакупкам. Пакуль бабы былі ў полі, на бураках, на сене, яна даглядала іхніх унукаў, не дазваляла, каб адны садзіліся ў лодку ды плылі на востраў. Не давала запальваць ля адрын вогнішча. Павучала строга: «Не еш з нажа, злы будзеш».

Гэтая зіма далася ёй у знакі. Старая печ з дзірамі, наспех замазанымі глінаю, чадзіла. Кот, які выпіваў палову малака, якое прыносіла суседка, зусім абляніўся. Вылез неяк з-пад печы вялізны пацук, сеў сярод хаты на дзіравай падлозе і глядзіць, гідота, што тут можна з'есці. Піліпаўна і крыкнула на яго, і бульбінаю кінула,—усё сядзіць, нібы сват на вяселлі. Тады Піліпаўна штурхнула ката, які прыгрэўся ля коміна і драмаў: «Ідзі, лайдак ненажэрны, бачыш, вунь пацук вылез. З'еш яго!» Кот глянуў абыякава на пацука, як стрэлачнік услед цягніку, перакуліўся на другі бок і яшчэ штурхануў лапай нагу гаспадыні,—маўляў, не чапай яго, пасунься лепш. «Ах ты, пан зас...ны!»—не вытрымала Піліпаўна і пхнула ката нагой. Скочыў той на слон, але ж да пацука не рызыкнуў падысці, залез на прыпечак.

Па вясне старшыня сельсавета, жанчына чулая і простая, праведала ўсіх адзінокіх жанчын, а найбольш пасядзела ў Піліпаўны. Памяркоўна, тактоўна ўгаворвала бабулю ехаць дажываць свой век у Дом ветэранаў пад Оршу. Піліпаўна, на здзіўленне, нядоўга думала:—пагадзілася.

— Трэба толькі сфатаграфавацца, каб дакументы аформіць, — задаволена папярэдзіла старшыніха.

—Ай, дзетачка, ці ж я дабяруся ў Лепель, каб фатаграфавацца? Хіба без здымкаў не возьмуць?

— Не. Інструкцыя. Вось што. Тут да цёткі Соні на выходныя прыязджае з Віцебска дачнік. У яго ёсць фотаапарат. Я папрашу, няхай ён вас здыме.

— То й папрасі, то й добра. Я заплачу, — згадзілася Піліпаўна.

У суботу прыехалі на вішнёвых «Жыгулях» дачнікі. Піліпаўна апранула белую хустачку, у якой гадоў дзесяць таму выбіралася да царквы, і берагам возера, каб нікога па дарозе не напаткаць, рушыла да гасцей. Усе ведалі, што Піліпаўну адпраўляюць у Дом ветэранаў. Жанкі супакойвалі: «Там будзе лепш. І догляд добры, дактары пад бокам, і ўколы прыпішуць».

У вёсцы верылі, што толькі ўколы ратуюць хворага. Праз тыдзень Піліпаўне ўручылі на парозе яе хаты чатыры фотакарткі. Грошай малады чалавек не ўзяў. Піліпаўна ўзяла мужавы акуляры —сваіх не паспела заказаць і глянула на фота з нейкім нават хваляваннем у сэрцы: гадоў пяцьдзесят яна не фатаграфавалася.

— Не падманваеце? — запытала дачніка.—Гэта я?

— Вы, бабуля, вы! Падману быць не можа. Тэхніка. Вунь і хустачка ваша белая ў гарошкі,—добразычліва ўсміхнуўся дачнік.

Усё ж падумала: «Гэтае страшыдла ў маршчынах, з такім шырокім носам і вусамі пад ім і ёсць я? Госпадзі, сіла нябесная, што ты са мной утварыў... Няўжо?»

А ўголас, перавёўшы дух, сказала:

— Не... Нікуды я не паеду. Начорта адбіваць людзям ахвоту жыць. Цьфу ты... І як гэта дзеці мяне на вуліцы не палохаюцца?.. Перадайце прадсядацелю, што Піліпаўна нікуды не паедзе. Буду тут паміраць,—і парвала фотакарткі. І ёй

як коні другія
лятуць з капыта —

па снежнаму полю,
зялёных лугах,
іржуць апантана
ў літоўскіх лясах.

Дамо ім дарогу —
хай хлопцы лятуць!
На Грунвальд і Воршу
іх трубы завуць.

Яны маладыя,
ім ляцець і ляцець...
Нам, косю, за імі
ўжо не паспець.

Вярнемся з табою
да нашай вады.
Да старога карыта
плятуць капыты...

Косю мой, косю,
за намі ідуць —
напэўна, у Гродна
тыграм павязуць.

Як будуць вязці нас
па роднай мяжы —
каб людзі не чулі,
прашу, не іржы.

Косю мой, косю...

Воўк

(Просценькі верш з дзеяслоўнай рыфмай)

Акно вечарэе. Каліна цвіце.
Хмара над хатай расце.

Ліпа трывожна шуміць,
Нехта пад ліпай стаіць.

Вочы гараць. Можа, ў хату пусціць!
Хай у кутку паляжыць!

Нехта шкрабецца паціху ў акно.
Пытаюся: «Хто!»

Шэпча: «Я — воўк. Пусці.
Холадна спаць у трысці».

Я хату яму адчыніў.
Старэнькі кажух пасцяліў.

Панюхаў кажух ён, сказаў:
«Пахне авечкай маёй.

Авечка была маладой —
не здужаў яе, не ўзяў».

Мы разам з ваўком леглі
на харошай авечай зямлі.

І чуў я ўсю ноч праз сон:
па-чалавечаму плача ён.

...Світае акно. І каліна цвіце.
Воўк па дарозе ў пушчу брыдзе.

Белая птушка

«На Беларусі Бог жыве...» —
І хай сабе жыве.
У. КАРАТКЕВІЧ.

Абкарналі цябе, знявечылі,
Вотчына мая горкая...
Белая птушка
над тарфянікамі, пагоркамі
махае крыламі нявечнымі, —

крывінкай сцякае над Сожам,
тужліва клякоча над Бугам...
Белая птушка
ладкуе гняздо на Каложы —
ратуе сябе Святым Духам.

Махае крыламі і падае
на атручаныя сенажаці.
Белая птушка...
У неба вячэрняе згадкаю
Венера ўзышла, сказаці,

што, можа, і мы апошнія
на Богам зямлі праклятай...
Белай птушцы
калюча над роднаю пожняю,
балюча над роднаю хатай.

Фота А. МАЦЮША.

раптам так вольна і прыемна зрабілася на душы ад таго, што паспее развітацца з сяброўкамі, што будзе ляжаць тут, побач з мужам, на старых вясковых могілках. «Трэба дацягнуць да Вялікдня, каб на трэці дзень памерці»,—загадала сабе. Бог пачуў яе словы. За два тыдні да праваслаўнага свята завезлі Піліпаўну на падводзе ў пасялковую калгасную бальніцу. Яна памерла на другі дзень Вялікдня. Было сонечна. Чаромха, якая расла пад вокнамі яе палаты, зацвіла. Піліпаўна паспела ўбачыць веснавое харaство дрэва.

Роспач

Калі я прыйшоў на белы свет... мой дзед, застаўшыся пасля першай сусветнай вайны без хаты, узяў у банку пазыку і на пляцы прадзеда, які разам з казакамі ў мінулым стагоддзі бараніў братоў-балгараў, збудаваў дом. Непісьменная бабуля выгадавала маю маці, маіх дзядзькоў вывела ў людзі, наткала ручнікоў ды посцілак і дзецям, і ўнукам. У яе гародзе было мноства розных кветак, у хаце рос сапраўдны лімон, які пладаносіў, а на сотках яна вывела сваю самую смачную ў мястэчку бульбу, якую з ахвотаю давала для разводу ўсім жадаючым... Адзін мой дзядзька ўсё жыццё капаў калодзежы, толькі ён быў галоўны спец, ведаў, дзе і як шукаць у зямлі гаючую, смачную ваду. Капаў там, дзе расло конскае шчаўе. Калі ж яго скруціў радыкуліт, вывучыўся новай прафесіі і хадзіў класці печы, якія ніколі не дымілі і служылі людзям доўгія гады. Другі дзядзька будаваў хаты, а ўзімку шыў чобаты. Маці мая адна без бацькі, з якім была ў разводзе, на свой страх і рызыку паставіла зруб новай хаты, завезла сталярку... Калі я прыйшоў, стрыечны братператварыў голае калгаснае поле ў цудоўны сад. Другі стрыечны брат, з мянушкаю Акадэмік, умеў рамантаваць прасы, швейныя машыны, пыласосы, тэлевізары, лодачныя маторы, электрабрытвы, радыёлы і самалёт-кукурузнік, які аднойчы сапсаваўся і сеў на каморы за мястэчкам. Трэці стрыечны брат, як казалі, самы непуцёвы ў родзе, некуды з'ехаў, без дазволу бацькоў, потым аб'явіўся каля Рэчыцы, бурыў там свідравіны, шукаў нафту і знайшоў яе! Адзіная стрыечная сястра доўга «капціла» мазгі ў навуцы, пра яе нават пісалі японскія ды нямецкія газеты... яна знайшла рашэнне нейкай там загадкавай тэарэмы, якая неабходна была пры карэкціроўцы арбіт спадарожнікаў ды касмічных станцый. Перад маім прыходам людзі насыпалі грэблю, а затым залілі асфальтам усю дарогу да раёна, правялі электрычнасць, збудавалі мост, трымалі сто дваццаць галоў жывёлы, дубілі і фарбавалі скуры, узвялі па ўласным праекце прыгожую царкву ў пяць купалаў.

...Я прадаў старую, трухлявую дзедаву хату, прадаў зруб незавершанай мацерынай будоўлі, знасіў кажух, засыпаў смеццем калодзеж, які выкапаў дзядзька, згубіў рашэнне тэарэмы, якое знайшла стрыечная сястра, не даглядаў братаў сад, ніколі не фарбаваў драўляныя крыжы на магілах бабы, дзеда, маці, дзядзькоў, не наведваў могілкі ў другім горадзе, дзе пахаваны бацька, не навучыўся даіць карову, казу, засольваць у бочцы гуркі, закатваць памідоры, варыць вішнёвае варэнне. Я змяніў мноства прафесій, толкам ніводную не засвоіў, хадзіў заўсёды ў падручных, памочніках, карацей кажучы, шукаў, дзе лёгка і непрыкметна можна лайдачыць. Піў віно, гарэлку, ром, віскі, джын, спірт... Там, дзе піў, любіў біць пустыя бутэлькі. Падабаўся гук разбітага шкла. Не хадзіў да царквы, не збудаваў сабе дом, не ўзяў з сабой у сталіцу бабуліны ручнік, посцілку, і на сцяне ў пакоі інтэрната над маёй галавой не вісіць фота маці. Ляцяць гады, раяць пачынаць думаць пра вечнае, а я ні на чым не паспяваю засяродзіцца, да ўсяго абыякавы, і ад гэтага мне ўсё роўна не сорамна... і чаго я прыйшоў?

Вечар

Васьмідзесяцідвухгадовая маці прачынаецца першай. Ляжыць нерухома, не кліча на дапамогу дачку, «няхай якія лішнія паўгадзіны паспіць. Яна так за ўчарашні дзень намарылася». Саракашасцігадовая дачка праз сон чуе, што маці прачнулася, асцярожна і ціха пакідае ложак, каб не пабудзіць нелюбімага мужа, які апошнія чатыры гады ўзяў манеру прыставаць толькі ў гэты час— а сёмай гадзіне раніцы. Дачка ідзе ў пакой да маці, вітаецца і выцягвае з-пад старой жанчыны кляёнку, мокрыя пялёнкі, нясе ўсё ў ванную, вяртаецца, мые маці твар, шыю, рукі.

— Які дзень сягоння, дачанька? — пытаецца маці.

— Чацвер, мама.

— У цябе другая змена?

— Другая.

Устае муж. Крэкча, кашляе і гучна чыхае ў туалеце. Яна ідзе на кухню, варыць мужу каву, наразае сыр, каўбасу, сама снедаць не застаецца, выбягае да магазіна, які адкрываецца а восьмай гадзіне, купляе кавалак мяса і хутка вяртаецца дахаты. Чалавека няма. Толькі запіска: «Забяры ў атэлье з рамонту радыёпрыёмнік». Яна камечыць пісульку, кідае ў памыйнае вядро. Гатуе манную кашу, заварвае чай, зноў наразае сыр і каўбасу маці і сабе. Снедаюць паасобку. Маці—у ложку, дачка—на кухні. Успамінае, што скончылася бульба. Зноў апранае свэдар, ідзе да магазіна «Гародніна». Там бульбы няма. Раздражнёна вяртаецца дадому, дастае з запасаў апошнія паўкіло макаронаў. Маці чакае, нарэшце просіць дачку прынесці свежую пошту. Яна, жонка былога партыйнага кіраўніка, здавён чытае «Праўду», «Звязду». Маці адзіная на ўвесь шматпавярховы панельны дом, хто яшчэ чытае беларускую газету. Дачка не ездзе ліфтам, баіцца (ліфт часта псуецца), спускаецца і падымаецца пехатою. Задыхваецца. З сумам думае, што яшчэ год таму яна так не стамлялася, падымаючыся на свой чацвёрты паверх. Падае маці газеты, а сама п'е каву.

Тэлефон. Старэйшая дачка просіць дазволу прывезці на выхадныя двухгадовую ўнучку. Званок гэты перакуліў усе планы. Так хацелася вырвацца на гадзіну-другую адзіноты ў Батанічны сад. Адцвітаюць кветкі: апошні вартавы лета—цыкорый. Яна так любіць гэту пару пераходу да восені. Але ж што рабіць. Унучка—цуд прыроды, як кожнае малое дзіця, забірае рэшткі вольнага часу, але і цешыць душу. Зноў кліча маці. Просіць выключыць тэлевізар.

— Прыдуркі гэтыя Краўчук ды Ельцын, прыдуркі. Як можна ім сварыцца? Выключы, не магу на гэтую ганьбу глядзець!

Дачка ўспамінае раптам, што сёння ў домаўпраўленні выдаюць талоны.

Ідзе туды, стаіць гадзіну ў чарзе, нарэшце атрымлівае прасціну талонаў, па дарозе дахаты паспявае трохі атаварыць іх—купляе манку, рыс, цукар. Маці чакае. Дачка спяшаецца. Сустракае аднакласніцу. «Ты звані. Як-небудзь сустрэнемся». Абое ведаюць, што наўрад ці сустрэнуцца... Цяжкая пара нейкага павольнага адзічэння на сустрэчы не пакідае ні часу, ні жадання. Маці чакае. Думае аб сваім, патаемным.

Сёння яна, нарэшце, усё раскажа сваёй любімай, працавітай, паслухмянай дачушцы. Старэйшая жыве ў Петразаводску, «абрасла» ўнукамі, змагаецца з хваробаю — сахарным дыябетам. Маці разумее, што паміраць ёй давядзецца тут, у роднай старонцы, на руках у малодшай дачкі. Маці чакае. Дачка спяшаецца. Да работы застаецца гадзіна. Трэба яшчэ даварыць абед, абмыць маці, сабрацца на работу, забегчы ў атэлье, купіць праязны білет. Маці, хаваючы слязу падзякі, назірае за ўвішнаю дачкою, і зноў вяртаецца да адных і тых жа думак. Сёння яна адкрыецца дачушцы, а то яшчэ памрэ раптоўна і забярэ тайну ў магілу. Усё. Знаёмы тралейбус, у якім можна трошкі расслабіцца. Пяць гадзін на рабоце ля камп'ютэра ў цесным пакойчыку медстатыстыкі інстытута праблем Чарнобыля ляцяць хутка. За гэты час паспявае двойчы пазваніць дамоў, збегаць у аптэку насупраць і ў магазін —купіць тварагу і алею. Ад экрана камп'ютэра перад вачыма доўга стаіць сінь. У тралейбусе інтэлігентны мужчына тактоўна навязваецца ў праважатыя. Ёй прыемна, што яна, схуднелая, стомленая, без макіяжу на твары, можа некага яшчэ цікавіць. Ён запрашае ў тэатр, на выставу сучасных беларускіх мастакоў. «Божа! Як даўно яна не выбіралася ў тэатр, у кіно... Людзі яшчэ ходзяць на выставы... Не верыцца, што ёсць сучасныя беларускія мастакі...»

Не, яна не пакінула яму свой нумар тэлефона. Яшчэ нейкія амурныя заляцанні? Крый божа! Гэта звыш сіл. Маці чакае.

Пры святле настольнай лямпы цыруе шкарпэткі. Шукае хоць якую-небудзь работу для рук. Гэта так жахліва сядзець сіднем і толькі ўспамінаць, што зусім нядаўна магла пехатою аббегчы ўвесь мікрараён. Як адняліся ў яе ногі і дактары пасля года лячэння нарэшце прызналіся ў бяссіллі і афармілі інваліднасць, папрасіла яна ў дачкі, каб прынесла ёй таблетак, каб напіцца і больш не прачнуцца. Дачка прыстыдзіла маці, абняла яе, заплакала.

Вечарэе. Муж ляжыць на канапе, глядзіць тэлевізар і рашае шахматную задачу. Ён беражэцца: два гады таму перанёс нескладаную аперацыю на нырцы. Аніякіх фізічных нагрузак. Нават хлеба сабе не адрэжа. Дачка пераступае парог кватэры і зноў знаёмы рытм, аднастайная мітусня. Корміць маці, мужа, прыбірае посуд, замочвае нанач у ваннай бялізну.

— Дачушка, пасядзі каля мяне,— просіць маці, калі заканчваюцца апошнія навіны па тэлевізары. Дачка ідзе да маці і стомлена апускаецца на канапку насупраць. Ай не хочацца ісці ў свой пакой і класціся разам з нелюбімым мужам. Маці блізкая да таго, каб адкрыць свой сакрэт, але ж нешта ў апошнія мінуты стрымлівае яе.

Што ж так пільна хавае ад дачкі маці? Даўно, сорак сем гадоў назад, калі зацяжарыла другі раз, надумала яна пазбавіцца ад дзіцяці. Лішні рот, гады галодныя, пасляваенныя, хопіць і аднаго дзіцяці. Дамовілася з акушэркаю, прыйшла ў бальніцу. Муж, якога няйначай Бог накіраваў, датэрмінова прыехаў з камандзіроўкі і, уведаўшы ад суседкі, дзе ягоная жонка, прыбег у бальніцу, паспеў літаральна за некалькі хвілін да аборту выцягнуць сваю маладую, непуцёвую жонку на вуліцу.

— Зробіш аборт—развядуся! Так і знай!—строга папярэдзіў ён яе тады.

І вось маці нясе гэтую сваю віну праз усё жыццё. Толькі і паспявае сказаць: «Даруй мне, дачанька, я... хацела ж». Нейкі пякучы ком сціскае горла, не дае дагаварыць. Дачка думае, што маці плача над сваёй горкаю доляю. І таму, спачуваючы ёй, не-не ды і заплача сама. Застаўшыся адна, маці каторы раз дае сабе слова, што заўтра адкрые тайну, зніме віну з сэрца. З надыходам цемры жыць ёй не хочацца. Аднак раніцаю іх абодвух будзяць сонечныя промні. Маці чакае, дачка спяшаецца на дапамогу. У светлы сонечны дзень менш думаецца пра цяжкасці, смерць. Ім хочацца жыць.

ЗГАДКІ

Заір АЗГУР

БАРЫСАВА ПОСТАЦЬ

ЧАМУСЬЦІ перш-наперш прыгадваецца постаць гэтага чалавека. Ён выглядаў— асабліва з адлегласці — вышэйшым, чым быў у сапраўднасці. Трымаўся заўсёды з годнасцю і адначасова без ганарлівай пыхі. Асабліва ветліва яго сустракалі і адказвалі на ягонае прывітанне жанчыны. Толькі на парозе дома з'яўляўся Барыс Міхайлавіч Мікуліч, абавязкова зняўшы з галавы шапку (зімой — мехавую «піражком», а летам — брылясты светлы капялюш-канац'е), як гаспадыня ўжо звыкла цягнула яму руку і праменілася ласкавай усмешкай. І ён цалаваў руку і нешта гаварыў паціху, ад чаго шчокі тае жанчыны ўспыхвалі добрым румянцам, а вочы блішчэлі ад радасці. Барыс ужо вітаўся з іншымі гасцямі.

Спачатку мне такія манеры здаваліся трошкі штучнымі, спецыяльна выпрацаванымі. Цалавалі ручкі ў дам тады «былыя», «старарэжымныя», як мы казалі, людзі. І гэты ягоны нахіл галавы, па-свойму грацыёзны і пакорлівы, я для сябе называў «гусарскім». І Барысавы вочы, якія нібы толькі і чакалі, калі ж яны ўбачаць цябе, каб з табой прывітацца, загаварыць. І ўся ягоная постаць — ладная, зграбная, як і гарнітур на ім, пачынаючы з таго ж канац'е, што выглядала ўжо зусім «дарэвалюцыйна»... Нешта было ў Барысе, што і раздражняла некаторых ягоных калег і супрацоўнікаў. Гэта я заўважаў.

І тлумачыў усё той жа «старарэжымнай» выхаванасцю, падкрэслена ветлівым абыходжаннем, гэткай «інтэлігеншчынай», якой не надта захапляліся і якую нават асуджалі нашы тагачасныя пралетарскія літаратары. Ды яны яшчэ і наогул высмейвалі ў інтэлігентаў той жа капялюш як «перажытак дробнабуржуазнага густу», а наконт гальштука спрачаліся, ці не дыскрэдытуе ён наогул савецкага чалавека, камсамольца, члена партыі.

Праўда, часам я думаў, што чапляюцца да Барыса за ягоную прыстойную выхаванасць з пачуцця зайздрасці. Бо і ў мастацкай прозе ён адразу заявіў пра сябе ўпэўнена і арыгінальна. Я не помню, каб першыя публікацыі твораў Б. Мікуліча мелі на сабе адбітак літаратурнага вучнёўства, не было ў яго і прыкрай для пісьменніка рэпутацыі «пачаткоўца».

Калі мы з ім пазнаёміліся бліжэй, я сказаў яму пра гэта. Пачуў у адказ нешта прыблізна такое: маўляў, сляды «пачатковых» практыкаванняў сапраўдны мастак павінен хаваць ад калег і ад публікі (ён падкрэслена вымаўляў не «чытач», а «публіка»). Павінна быць прыроднае адчуванне таго, што такое «сапраўднае» ў мастацтве, і, дасягнуўшы таго «сапраўднага», літаратар можа выпраўляцца ў творчы шлях з горда ўзнятым чалом. Прасіцельская поза і прасіцельскі выраз на твары прыніжаюць годнасць нават прафесіі, якую ты абраў! І цябе самога асабліва.

«Гэта ж смеху варта: паэт, напрыклад, — і ён жа прасіцель!» — катэгарычна абвяшчаў ён і рабіў ялейна-ліслівую грымасу, ссутульваўся, згінаў шыю. Я не мог утрымацца ад рогату, бо пазнаваў у гэтай жывой карыкатуры і некаторых малых калег на выяўленчым мастацтве. Але, не да твару мастаку прасіцельства!..

Жадаючы сказаць яму прыемнае, я заўважыў, што ён добра ведае правілы прыгожай ветлівасці з жанчынамі. Нават пажартаваў наконт гэтага. І пачуў ад Барыса гімн у славу кахання наогул, і ў славу Жанчыны (у ягонай інтанацыі чулася гэтая вялікая літара!). Аказваецца, адным з імпульсаў да літаратурнай працы для яго быў... Джэк Лондан. Якраз Марцін Ідэн у юнацкім узросце зрабіўся кумірам для Мікуліча. Чаму? Барыс сказаў, што на першых старонках рамана аўтар робіць важную заўвагу: «Ён, Марцін, заўсёды жыва адгукаўся на хараство...».

— Зедаеш, Заір, гэта так добра — адгукацца на хараство! У прыродзе, у чалавеку, у мастацтве... Я хлопцам, прачытаўшы гэта, скалануўся ад раднаснага прадчування, што і мне захочацца выхаваць у сабе, калі яго няма ад прыроды, такое ж адчуванне. А мо я і ў дзяцінстве сам інтуітыўна таксама адгукаўся на прыгожае... Калі бачыў гронку рабіны пад белым снегам або першыя пралескі на праталінах у лесе... І той незвычайны бляск жаночых вачэй, які не выказаць словам. Бляск, якім свеціцца душа, наканаваная быць нам сяброўкай, каханай, маці, бабуляй. Усё, што змяшчае ў сабе жанчына, чытаецца ў яе позірку! Мабыць, гэта самае высокае хараство, якое я ведаю...

Я доўгі час успрымаў гэта інакш, чым Мікуліч, бо быў пад моцным уплывам уважліва прачытанай мной кнігі вядомага вучонага. знаўцы псіхалогіі і фізіялогіі чалавечых палоў Ота Вайнінгера. Яна так і называлася «Пол і характар». Адтуль я засвоіў вельмі ўражлівую для юнака думку: жаночае цела з яго запатрабаваннямі дыктуе ўсе яе паводзіны. Душа быццам ёй, жанчыне, нічога не падказвае. А творчай асобе, мастаку патрэбна спартанская воля і манаская чысціня ў намерах і роздумах! Вядома, юнацкі максімалізм, выдаткі станаўлення, але з такімі маімі адносінамі да жанчыны Барыс Мікуліч прымірыцца не мог.

Помню, што ў час нашых з ім праходак па мінскіх завулках і вуліцах, якія яшчэ былі па-правінцыяльнаму мілымі ў засені бэзавага і чаромхавага хмызняку, голас гэтага віталіста гучаў то ўрачыста, то даверліва спавядальна, то прыцішана да шэпту. Мы кружылі з ім па Слонімскай, па Маскоўскай, па Бабруйскім тракце — ад колішняга Брэсцкага вакзала да Віленскага. Неба за Брэсцкім гарэла на захадзе сонца, а там, на Саборным пляцу, ужо вечарэла і мільгацелі ў цёмным блакіце першыя зоркі. І цяпер я лёгка прыгадваю тыя часы. І сутнасць Барысавых прамоў таксама.

— Каханне, браце Заір, гэта — хвароба, безумоўна. Ты тут не памыляешся. Але ж гэта — ці не самая лячэбная для нас... Гаючая! Здатная песціць і акрыляць... Закаханы больш тонка адчувае хараство зялёнага лісця на дубе і зялёнага пуху на грудзях сініцы... Яму адкрываецца глыбіня блакітных адценняў неба і ў кветцы васілька. Ён чуе салаўіную песню і цвіркат вераб'я, быццам раней ніколі іх не чуў. Перад ягоным позіркам ціхаплынная Свіслач рухаецца ў сваіх звівах і месяц над ёю нібы паволі шукае месца над Мінскам, дзе б яму спыніцца на ноч... І ўсё гэта для закаханага — музыка і карціна жывога жыцця, якое абяцае яму радасць і шчасце. Нават прадчуванне ахвярнага лёсу, які чакае або цябе, мужчыну, або яе, не палохае нас, надае мужнасці і рашучасці. Пакуты кахання не прыніжаюць чалавека, Заір. Толькі гэтыя пакуты раскрываюць у ім запасы трываласці і надзей. Ды і ў таго, каго можна назваць «трэцім», у старонняга назіральніка, тыя пакуты закаханых абуджаюць спачуванне. А спачуванне — дабрадзейнае пачуццё...

Сёння мне здаецца, што такія прамовы вёў Мікуліч, калі мы гулялі недзе на Ляхаўцы пад настоеным водарам белага і ліловага бэзу. У яго разважаннях аб каханні чуліся ноты, запазычаныя ў рамантыкаў, у прыватнасці, у песняра кахання Кнута Гамсуна, але сутнасць была вынашана ім самім у сваім сэрцы. Беспамылковая плынь яго мовы, уласцівая вельмі энергічным і перакананым у сваёй справядлівасці людзям, хвалявала мяне. Я здагадваўся, што сваімі спасылкамі на Ота Вайнінгера я толькі здзекліва разбуру настрой суразмоўцы, пераканаць жа яго — не змагу.

— Ты ж ведаеш у Пушкіна: «але і любоў—мелодыя»! Дык закаханы чуе ўсю паўнагучнасць і гармонію акордаў, што грымяць у навальніцу на небе або ў шторм на моры... Што ліюцца разам са слязьмі пакрыўджанай душы або са смехам натуры, якая прадчувае шчасце. Гэта яшчэ нікім не даследавана навукова, гэта ўсё мы ўспрымаем на ўзроўні эмоцый і толькі шукаем у лагічных сілагізмах штосьці падобнае да таго, чым жывіцца каханы і кахаючы... Бывае, у нашым імкненні бліснуць і неяк вызначыцца перад жанчынай, што прывабіла наш позірк і нашу сімпатыю, абуджаецца і нешта эратычнае. І ў ім адсутнічае пошласць! Вульгарная спрошчанасць набычанай юрлівасці чужая ёй. гэтай чыстай праяве далікатнай эратычнасці... Нячысцік цёмнай заблытанасці і пажадлівых спакус адступае перад такім светлым самаадчуваннем. Яно само ведае, тое самаадчуванне, якія словы і якім позіркам зараз варта глядзець на Яе, каб не пакоўдзіць, не абразіць нямой прапановай аднаго пола іншаму...

Запальваліся ліхтары на Бабруйскай. Гудзеў паравоз недзе пад Козыравам. Рамізнік нешта крыкнуў нам на рагу Міхайлаўскай. Мы ішлі з ім у магнетычным полі мужчынскай гаворкі пра запаветнае пачуццё. У ягонай прамове было штосьці такое, што расхіствала маю пачцівасць да меркаванняў пра «Пол і характар» вучонага мужа. Я верыў мастаку слова! Дух рамантыкі спрыяў гэтаму, бо ён перамагаў і скептыцызм, і гуллівую іронію, прызапашаную мной на пачатку нашай размовы.

Тады, помню, і Джэк Лондан уступіў у рэчышча маналога Б. Мікуліча. Я ведаў, што літаратурную працу ён пачынаў досыць рана, калі не памыляюся, гадоў пятнаццаці, яшчэ вучнем у Бабруйску. Відаць, нешта самае галоўнае ў ім было спадчыннае, ад бацькоў, якія «служылі богу Эскулапу», як ціха прамовіў Барыс. Было і выхаванае ім у сям'і фельчараў і правізараў, якія былі слыннымі ў Бабруйску як заўзятыя кніжнікі і чытачы часопісаў. Хлопцам адчуў цягу да літаратурнай творчасці Барыс. Мабыць, было ў яго ў юнацтве рамантычнае здарэнне або прыгода, і Марцін Ідэн, на якога ён спасылаўся пры нашай размове, памагаў яму схаваць за кніжным прыкладам нешта вельмі асабістае. Прынамсі, ён нагадаў мне, што герой Джэка Лондана (а ён— персанаж аўтабіяграфічны) бачыць дзяўчыну-паненку з блакітнымі вачыма і з капой залатых валасоў як узор хараства.

— Гэта так блізка беларускаму ўяўленню пра хараство дзяўчыны — блакітнае і залатое! — усклікнуў ён. — І Марцін Ідэн параўноўвае яе з бляклa-залатой кветкай на тонкай сцяблінцы... Не, не, гэта не сентыментальны настрой, не таннае замілаванне юнака. Гэта далучэнне да хараства!..

Калі я чытаў прозу Мікуліча, мне часта прыгадваліся тыя ягоныя разважанні пра каханне і хараство пачуцця, здатнага разгарнуць у мужчыны крылы за плячыма. Праз прыгоды і вандраванні праносіць ягоны герой нешта дарагое яму, што замацавалася ў душы пасля сустрэчы з каханай. Гэта неабавязкова тлумачыцца аўтарам ці ягоным персанажам, але жыве і трымціць нават і ў падсвядомасці аднойчы зачараванага.

Проза Барыса Мікуліча сюжэтная, ён умела будуе інтрыгу, якая ўцягвае ў вір падзей даволі яскравыя характары. Калі дзея адбываецца ў сучасным свеце, пісьменнік назіральна і каларытна аднаўляе на старонках сваіх кніг рэаліі жывой рэчаіснасці. Мне асабліва вельмі дарагая аповесць, створаная ў 1934 годзе, —«Дужасць». Вось дзе цябе захапляе прыгодніцкае жыццё героя! Ад слуцкіх хутароў і да Берліна — такая геаграфія вострых і напружаных падзей. Паслярэвалюцыйная пара з грамадзянскай вайной і заблытанымі адносінамі паміж людзьмі, якія шукаюць праўду і сваё месца ў сацыяльных віхурах часу; Германія напярэдадні пераўтварэння яе ў фашысцкую дзяржаву, куды лёс закідвае аднаго з герояў, — такі фон па-жыццёваму пякучых перажыванняў галоўных персанажаў «Дужасці». Дарэчы, і сама назва аповесці сведчыць пра пэўную цікавасць Б. Мікуліча да праблемы «моцнага чалавека», які адчувае ў душы сілы, каб зрабіць сябе годнай і гордай асобай, каб заслужыць прызнанне суайчыннікаў.

Зразумела, гэта было ўспрынята пісьменнікам ад еўрапейскай філасофскай думкі, якая сцвярджала тады, што кожная чалавечая асоба прыходзіць у свет з пэўнай мэтай, з пэўным прызначэннем. У той жа час рэвалюцыйныя зрухі ў Расіі, станаўленне Германскага рэйха, крызіс у ЗША — тое, што вяло свет да другой сусветнай вайны, — нібы аспрэчвала гэты тэзіс. Чалавек — адзінка, падобная да дробненькай пясчынкі ў вірлівым акіяне, і набывае якасці асобы толькі ў натоўпе, у калоне на маршы, у баявым атрадзе на барыкадах, у палітычнай дэманстрацыі на вуліцы, у партыйных шарэнгах.

Як мастак, Б. Мікуліч адчуваў супярэчлівае імкненне вобразна адгукнуцца на гэтую праблематыку, захоўваючы вернасць рэалістычнаму адлюстраванню жыцця. Наконт гэтай супярэчлівасці мы з ім гаварылі даволі падрабязна. Калі я дзяліўся з ім сваімі ўражаннямі ад кнігі апавяданняў «Яхант», ад аповесці «Чорная вірня» ці «Дружба», Барыс згаджаўся, што і сапраўды нашаму пакаленню мастакоў выпала працаваць тады, калі ў творчасці і ў крытыцы пануе абвостраная сацыяльная ацэнка з'яў і асобы, класавы падыход да драматычных калізій у працэсе калектывізацыі вёскі, індустрыяльнай перабудовы эканомікі, патрыятычнага выхавання людзей перад пагрозай фашызму ў сусветным маштабе.

— Гэта таксама складана, як і паказ у літаратуры і ў мастацтве жанчыны, — сказаў мне аднойчы Барыс. — Хочацца апець яе хараство, замілаваць чытача або гледача той жа бляклa-залатой кветкай на тонкай сцяблінцы, але ж вока пісьменніка або жывапісца бачыць у яе і мілыя рабацінкі, і не зусім роўныя зубы... Як славіць прыгожае і не прыніжаць яго поўнай праўдай? Гэта ж датычыцца і спалучэння ідэйнай праўды з жыццёвай...

Думку Б. Мікуліч развіваў, гаворачы пра сацыяльныя канфлікты, якія складаюць істотную дынаміку цяперашніх літаратурных сюжэтаў: «Газа, вядома, карысная рэч і добра гарыць, але яе не льюць у лампаду! Прыемная і дарэчная рэч драўляная смала для абкурвання — ладан, але ж замест ладачу нельга ўжываць не менш духмяны адэкалон!..» Барацьбіт за высокія ідэалы рэвалюцыі можа быць і скваплым або зайздрослівым; пад сцягам жа Булак-Балаховіча можа апынуцца і вельмі далікатны інтэлігент — ці не так?.. Вось і вучышся ўсё жыццё перадаваць у слове асалоду ад слёз або нягоды ад уцех...

Суадносіны ідэальнага і існага ў мастацкім адбітку часу хвалявалі і хвалююць мастакоў. Магчыма, уважлівы чытач кніг Б. Мікуліча адзначыць плённы творчы пошук гармоніі ў гэтых суадносінах, якім пазначаны, як мне здаецца, і ягоныя сучасныя творы, і гістарычныя старонкі прозы. Гартаць іх карысна і павучальна. У мастаку адчуваеш вельмі адукаваную і дапытлівую асобу.

І сапраўды Барыс Мікуліч здзіўляў далягладамі сваіх ведаў. Ён упэўнена разважаў пра прагматызм Мантэня і маральныя парадоксы Ніцшэ, пра абсягі творчай думкі Бальзака і пакутлівае прымірэнне тыранаборства з чалавечнасцю ў абліччы Герцэна, пра глыбіні ленінскіх класавых ацэнак і пра эстэтычныя погляды Янкі Купалы.

Калі Барыс — малады і прыгожы—пазіраваў мне ў маёй майстэрні, я выслухаў процьму анекдотаў, баек, вусных навел. У прыватнасці, ён распавёў мне пра тое, што славуты жывапісец Давід, які сваім пэндзлем славіў Напалеона, здолеў усё ж і выказаць на палатне сваё расчараванне ў вялікім куміры. Мастак пісаў адзін з апошніх партрэтаў Напалеона напярэдадні ягонага пахода ў Расію ў 1812 годзе. Банапарт паказаны ў сваім рабочым кабінеце за важнымі дзяржаўнымі паперамі. Твар яго асветлены свечкай.

Чаму свечкай? Каб паказаць каларытней святло і цені? Або дзеля таго, каб прыхаваць гэтую сытую ўсмешку на тлустым аблічны самазадаволенага і саманадзейнага дыктатара, які пачувае сябе ўладаром ці не ўсёй Еўропы? Прынамсі, партрэт усё гэта перадае.

І як жа да яго паставіўся сам Банапарт? Пахваліў майстра за свечку, якая дагарае, бо ён, імператар, і сапраўды працуе ў гонар велічы Францыі аж глыбока пасля поўначы!.. Схітраваў Банапарт альбо сказаў мастаку праўду? Не мог жа ён не бачыць сваёй фанабэрлівай сытасці ў святле агарка! Загадка...

Потым Мікуліч развіваў думку пра ўзаемаадносіны мастака і ўлады. Разумнік і далікатны чалавек, Барыс, мяркуючы па ўсім, рыхтаваўся да сустрэч і гутарак з людзьмі. Ствараючы ягоны скульптурны партрэт, я адчуў гэта добра. І атрымаўся ён у мяне асобай усхваляванай зместам гаворкі, з добрым напалам душы. Ва ўсякім разе, калі ў майстэрню заходзілі мае госці, пра партрэт Барыса Мікуліча яны першнаперш гаварылі: «Паэт Аляксандр Блок...» У нечым Мікуліч і сапраўды быў падобным да знакамітага расійскага паэта — у жыцці і на маім партрэце. Магчыма, тое падабенства і надало мне смеласці захоўваць партрэт — галава на квадратным брусе — і пасля арышту Барыса аж да сорак першага года. Разбурылі яго ўжо чужынцы з гітлераўскага вермахта, калі нішчылі маю майстэрню.

Ад Барыса Мікуліча я пачуў настойлівую параду ўчытацца ў навелу Праспера Мерымэ «Венера Ільская», якая раней мне падабалася як белетрызаваная казачная гісторыя. У навеле аўтар вядзе аповяд пра тое, як цудоўная антычная бронзавая статуя, знойдзеная аматарам антыкварыятаў, раптам пачынае... умешвацца ў подла наладжанае вяселле хцівага жаніха з даверлівай дзяўчынай. Не варты павагі жаніх аказваецца ў жалезных абдымках статуі. Фантастыка!

— А ці няма тут вялікага сімвалу? Высокае мастацтва Старажытнай Элады ў асобе гэтай Ільскай Венеры здатна папярэдзіць у рэальнасці маральнае злачынства і пакараць злыдня, — так патлумачыў мне сэнс навелы Мерымэ беларускі знаўца літаратурных сакрэтаў Мікуліч.

...Было гэта даўно. Гадоў, мабыць, пяцьдзесят пяць назад. Барыс Міхайлавіч знік з літаратурнага гарызонту разам з многімі ахвярамі незаконных яжоўска-берыеўскіх рэпрэсій у сярэдзіне 30-ых гадоў. Пра сваю лагерна-турэмную «Адысею» ён сам распавёў з такой узрушальнай шчырасцю і настолькі па-мастацку, па-пісьменніцку тонка, што я не магу без слёз чытаць ягоную «Аповесць для сябе». Старонкі дзённіка ў ёй перапляліся з мемуарнымі і з іх паўстае светлы і пакутніцкі вобраз самога гэтага надзвычай прывабнага і таленавітага чалавека.

Пазбаўлены волі, калі яму споўнілася 24 гады, ён не сказаў усяго, на што былі нацэлены ягоны дапытлівы розум і мастацкае светаадчуванне, але і ў напісаным і выдадзеным захоўваецца каштоўны вопыт творчага асэнсавання ў літаратуры вельмі складанай рэчаіснасці з яе заблытанымі і супярэчлівымі сюжэтамі і лёсам.

Постаць Барыса Мікуліча — з незабыўных. Яна не згубіцца і ў гістарычнай адлегласці, бо адбітак яе на ягоных празаічных творах яскравы. Адбітак кранальна змястоўнай —і глыбока чалавечнай асобы Барыса Мікуліча. Я меў гонар быць блізка з ім знаёмым.

КОНКУРСЫ

«Надзея-92... 93... 95...»

Адбыўся конкурс. Конкурс юных талентаў. Яны не пераадольвалі метры, не штурмавалі перашкоды, не змагаліся за секунды. І ўвогуле, нічога паспартыўнаму сенсацыйнага і выбуховага не здарылася, калі не лічыць адной акалічнасці: спаборнічалі паміж сабою людзі XXI стагоддзя, жыхары вольнай і шчаслівай Беларусі. Спаборнічалі ў шчырасці, харастве і гарманічнасці душ і пачуццяў. Натхніў іх на гэта вечна юны, трапяткі і мужны, цнатлівы і адкрыты Максім Багдановіч. Яму быў прысвечаны гэты конкурс, названы «Надзея-92», які быў праведзены ў старажытнай Гародні намаганнямі мясцовых уладаў і абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры.

Творчае аблічча паэта паўставала ў гуках інструментальных п'ес, у рамансах і песнях на ягоныя вершы і рабіла такою яснаю і асязальнаю ідэю непарыўнасці культуры, пераемнасці духоўнай спадчыны. Радасна было бачыць, якая шчодрая на таленты наша зямля.

Каля 40 юных кампазітараў. большасць з якіх выступіла і ў ролі выканаўцаў сваіх твораў, удзельнічалі ў гэтым свяце. Большасць з іх была добра падрыхтаваная, і немагчыма было падзяліць удзельнікаў на цэнтр і перыферыю. На роўных выглядалі навучэнцы школ Гародні, Брэста, Барысава, Ваўкавыска, Свіслачы, музычных вучылішчаў Мінска, Ліды, Гародні. Шчырае дзякуй тым настаўнікам і кіраўнікам, якія ў неспакойны, няпэўны час надаюць столькі ўвагі будучыні нашага адраджэння. Шчырымі руплівцамі на гэтай ніве паказалі сябе Кім Цесакоў, Віталь Радзіёнаў, Валерый Карэтнікаў, Міхаіл Васючкоў, Ірына Морых, дырэктар Лідскага музычнага вучылішча Мар'ян Баяровіч, Надзея Труханові з абласнога фонду культуры і Валянціна Мядзведзева з упраўлення культуры аблвыканкома.

Журы назвала пераможцаў, тых, хто сёння выглядае больш стала і прафесійна, і выказала ўпэўненасць, што конкурс «Надзея-92» увойдзе ў біяграфіі вядомых ў блізкай будучыні кампазітараў ды выканаўцаў, — увойдзе як першае паспяховае прафесійнае выпрабаванне.

А на заканчэнне быў канцэрт, у якім прагучалі найбольш яркія творы лаўрэатаў і ўдзельнікаў конкурсу. Запомнім імёны: Славамір Заранок, Алена Андрыяш і Цімур Шчарбакоў з Музычнага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі; Валерыя Янкоўская з Ваўкавыска, Дзінара Мазітава з Ліды, Сяргей Ярылін і Аляксандра Данышава з Гародні, Расціслаў Крымер і Аксана Амяльчук з Брэста, Таіса Халанава і Ніна Сінякова з Мінска, Насця Рамашэўская з мястэчка Свіслач. Ізноў перад слухачамі перакануча паўставаў вобраз Максіма ў рамансах на ягоныя вершы розных па ўзросце, жыццёвым і прафесійным вопыце, але такіх шчодрых і глыбокіх не па гадах, юных кампазітараў: Ніны Ролік і Яўгена Ларыёнава з Ліды, Наталлі Ціханавай з Барысава, Іны Тарнаўскай з мястэчка Свіслач, Кацярыны Баркацінай з Мінска, Алены Бортнік з Ваўкавыска.

Свята скончылася. Засталася трывога. Што нам трэба рабіць, каб не задзьмуць незнарок першы творчы агеньчык, не астудзіць юную душу, раскрыць яе прыроднае хараство, зберагчы творчы патэнцыял нацыі?

Дзіцячыя садкі й музычныя школы хутка могуць зрабіцца не па кішэні многім з бацькоў, асабліва ў глыбінцы, а менавіта ж там прырода надзіва шчодрая на таленты. Сапраўдных настаўнікаў не хапае, а колькасць навучэнцаў па кампазіцыі скарачаецца. Агульнае становішча культуры не спрыяе прытоку ў яе неабходнай колькасці сапраўды таленавітых людзей.

Я веру, што будзе конкурс «Надзея-93... 94... 95...», і заўсёды будзе надзея. Але рэчаіснасцю яна зробіцца толькі тады, калі дзяржава захавае за сабою абавязак па выхаванні юных талентаў.

У рэшце рэшт, у здзейсненай магчымасці рэалізаваць творчы патэнцыял таленавітай моладзі — адпушчэнне грахоў нашых і апраўданне нашага існавання перад будучыняй нацыі. Няхай жа здзейсняцца мары Максіма Багдановіча пра шчаслівую долю Беларусі.

Віктар ВОЙЦІК,
старшыня журы конкурсу.
Фота У. ВЫДЗЕРКІ.

Дыпломы лаўрэатам «Надзеі-92» уручае намеснік старшыні абласнога аддзялення фонду культуры Н. ТРУХАНОВІЧ.

Раманс пераможцы конкурсу С. ЗАРАНКА (за фартэпіяна) выконвае А. КАЗАНЦАВА.

Фота У. ВЫДЗЕРКІ.

НАРОДНЫЯ МАЙСТРЫ

ВЫЛЕПІЎ ГАРШЧОК — ШТО ПЕСНЮ ПРАСПЯВАЎ

У Андрэя Нічыпаравіча Кісяля, спадчыннага ганчара з вёскі Гарадная, прыветлівы, добразычлівы твар шчырага чалавека. Вось ён бярэ камячок гліны, кладзе яго на ганчарны круг, рукі майстра рухаюцца лёгка, упэўнена, і толькі па засяроджанасці позірку можна здагадацца аб складанасці працы, — некалькі хвілін, — і з камячка гліны вырастае зграбны, вытанчаны сілуэт акруглага гаршка. Вочы ганчара шчасліва ўсміхаюцца. Вылепіў гаршчок — што песню праспяваў.

— Мабыць, любіце сваю працу? — пытаюся ў Андрэя Нічыпаравіча.

— А як жа, — адказвае майстар, — з ёю і жыць весялей, хоць і клопату шмат. Майстэрні няма, вымушаны працаваць у хаце.

Сапраўды, жыллё ператворана ў майстэрню: ва ўсіх пакоях да бэлек столі прымацаваны паліцы, на якіх сушацца вырабы, прасушаныя ахайненька складзены ў адным з куточкаў.

— Жонка хоць і рупіць, што праз гаршкі ніколі парадку ў хаце не дабіцца, — працягвае гаспадар, — але нічога, сама ж і дапамагае.

Па сведчанні майстра, на працягу дня ён, у сярэднім, выточвае 30—40 вырабаў: пару дзён працуе за ганчарным кругам, пару — займаецца іншай працай; абпальвае вырабы ў горане, размешчаным у канцы агарода, тры разы на год (горан умяшчае 350—400 адзінак); свінец для паліва здабывае са старых акумулятараў; збывае кераміку сам — развозіць пад Столін, Пінск.

— Праз тое, што займаюся гандлем, — адзначае Андрэй Нічыпаравіч, — мяне жонка іншы раз цыганом празывае, — і, цяжка ўздыхнуўшы, дадае. — Сумна, што дзеці авалодаць майстэрствам не хочуць. Не паважае моладзь працу ганчара, ці гаршэчніка, як у нас кажуць, бо сродкі для жыцця лягчэй здабыць на якой іншай працы, а ў ганчароў клопату шмат.

Сапраўды, клопату шмат: амаль першабытны спосаб нарыхтоўкі гліны, адсутнасць асобных майстэрняў, цяжкасці ў пытаннях прыгатавання палівы, збыту прадукцыі.

Андрэй Нічыпаравіч памятае розныя часы. Значна скараціўся промысел пасля вайны. Спробы майстроў аб'яднацца ў 1961 годзе ў арцель, спробы Пінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў двойчы, у 60-х і 80-х гадах, наладзіць сувязі з гараднянскімі ганчарамі засталіся без належных вынікаў.

Сёння лёс промыслу ў Гараднай не можа не хваляваць. Наведваюцца да ганчароў даследчыкі, з'яўляецца кераміка на выставах, набываюць яе музеі, але аб змястоўнай дапамозе ў развіцці промыслу застаецца толькі марыць. Пакуль што жыве самабытнае рамяство, але жыве яно ў складаных умовах, і паўстае ў гэтым жыцці балючая праблема выжывання.

Вядома, што белагліняная кераміка выраблялася ў Гараднай, старажытным паселішчы Пінскага Палесся, яшчэ ў сярэднявеччы. Гэтаму спрыяла наяўнасць вакол паселішча буйнейшых у Беларусі залежаў высокагатунковых тугаплаўкіх каалінавых глін. Традыцыі вытворчасці не перарываліся і ў наступных стагоддзях. У канцы XIX — пач. XX ст. Гарадная — адзін з буйнейшых ганчарных цэнтраў на Беларусі. У 20—30-х гадах XX стагоддзя тут працавала 500 ганчароў.

Даследчыкі народных промыслаў аднадушна адзначаюць арыгінальнасць, дасканаласць, традыцыйнасць форм і дэкору гараднянскай керамікі пачатку XX ст. Мастацтвазнаўца Я. Сахута трапна параўноўвае яе з антычным посудам, аналогіі прасочваюцца ў характары мацавання вушак, у дасканаласці форм вырабаў. Выразныя мастацкія формы падкрэсліваліся дэкорам з чырвонай жалезістай гліны.

З канца 30-х гадоў XX ст. белагліняную кераміку пачаў выцясняць глазураваны посуд. Паступова знік ангобны роспіс. Формы вырабаў значна здрабнелі, але ў цэлым рамяство застаецца традыцыйным.

Зараз у Гараднай працуе каля дзесятка майстроў: Кісель Андрэй Нічыпаравіч (1928 г. н.), Мацук Адам Рыгоравіч (1929), Гмыр Сцяпан Дарафеевіч (1928), Шэлест Арсень Васільевіч (1936), Міраповіч Мікалай Ермалаевіч, Вячорка Аляксандр Паўлавіч (1923), Палешка Мікалай Андрэевіч (1927) і іншыя. Вырабляюць ганчары гаршкі трох гатункаў, збанкі (глечыкі), міскі, вазоннікі, на заказ — гляkі (бунькі), дробны дэкаратыўны посуд.

Хочацца спадзявацца, што Гарадную ў будучым не напаткае лёс загінуўшых мастацкіх цэнтраў, што знойдуцца ў беларускай дзяржавы сілы, якія нададуць гэтаму самабытнаму ганчарнаму цэнтру Палесся новае жыццё.

У. ШАСТАВЕЦ.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Галіна ТВАРАНОВІЧ

МАЛЕННЕ НАД АЙЧЫНАЙ

Да 100-годдзя хрысціянства ў Беларусі

●

Абпаленая і перасохлая
у іліжывай бясконцасці
тлумнага дня
зацята шукаю адзінае месца,
дзе яшчэ можна жывою вадою
душу наталіць —
імкнуся ў засень Крыжа.

Троіца. Духаў дзень

15 чэрвеня 1992. Менск

Святочная
Дуга завету Божага
услед магутнае залеве
па надвячорка чыстым ззянні
пра моц і вернасць Слова
напомніць пасляшае тым,
хто шчыра жджэ,
нібы з каўчэга Ной адданы,
знямогі морак змогшы,
у сіл таемнасных ратунку —
на беларускае гаротнае
зямельцы, шыпшынавым
адзначанай і кветам
і цярном...

●

О, Госпадзе,
Ісусе Хрысце!
Абарані Сябе Самога
ў нашае няўдзячнае хадзе.
Спустошанай раллі
не дай загінуць.
Веры ратавальнаю расой
Аддзяч няўдзячных,
Міласэрны Божа!
Амінь.

●

Зрушацца няўмольныя пласты,
зліюцца вымярэнні ў адно.
Часу незваротная хада
навярэджанай душы саступіць,
як дашлецца раптам
прамень адтульнае ўвагі,
Покрыва ўцехі мудрае —
ласкавай лістаношы Вечнасці.

●

Паперад спраўджаных надзей,
святочных уваходзін —
самлелы рух крыла,
наскрозь працятага журбой.

Нябёсаў зычны, ветлы бераг
лунае па-над чалавечаю сцязёй.

●

Напругу
размяркоўвае па часе
спружына лёсу.
Разгорнутаю кропкай
ірвецца за парог
чалавечага абсягу.
Заўсягды!!
Паслухайма:
На Пярэспе і Нямізе
званы змякчаюць
рух наканавання.

У храме

Свячы гарачую слязу,
духмяны жар васковы,
і жар вільготны пачуцця
прыкмецяць чуйныя анёлы.
І долу ані кроплі не падзе
са шчырага твайго памкнення —
твае ўзнёслае душы малення.

●

Стыхія слова, колеру і гуку
ў нябачнае імклівасці
над кожнаю душой віхурыць,
шукае ўваходу, каб натхнення
іскрынка творчая заззяла
ва ўсякай Божае істоце.

●

Кожны. Усе.
Мы — тайна.
Збалелая тайна
зямлі і нябёс.

Зямля

Апякуць анёлы калыску
Бацькоўскіх надзей і трывог.
Вялікаснай міласцю
дбайна агледжаны
лапік Сусвету.
Хрыстовай крывёю асвечаны
у зорную Існасць парог.

●

О вы,
лагодныя пакутнікі,
ласкавыя самотнікі.
Вы — абраныя,
чый сталы дах —
нябёсы расхінутыя.
Чый светлы лёс —
з Хрыстом сумоўе.
О вы,
шчаслівыя пакутнікі-самотнікі,
не пакідайце тут астужаных,
насуперак
спрадвечнаму каменню
пад нашаю рукой.

ВІНШУЕМ!

Міколу ЧАРНЯЎСКАМУ — 50

Заўтра спаўняецца 50 гадоў паэту Міколу Чарняўскаму. Віншуем Міколу Мікалаевіча з поўднем веку, зычым яму далейшых творчых поспехаў!

З любоўю да дзяцей

Нас парадніў універсітэт.

А яшчэ — паэзія.

У студэнцкія гады жылі ў адным інтэрнаце, у адным пакоі. Жылі беднавата, але весела. І пісалі вершы. Дабаўлялі да скупой стыпендыі рубель-другі ганарару — на хлеб і ліверную каўбасу. Па часе бачыцца ўсё ў ружовым святле. І цяпер жартуем, бывае, што ласаваліся тады і панскім далікатэсам — заечынай. Міколаў бацька-пастух неяк упаляваў зайца і перадаў яго ў горад сыну. Елі ўсім вялікім пакоем, чалавек дзесяць, не меней. Наесціся не наеліся, вядома, але на ўсё жыццё застаўся добры ўспамін.

Мікола рана асірацеў і спазнаў, як гэта цяжка — жыць без маці. Вучыўся ў школе і дапамагаў бацьку, быў у яго за падпаска. Тады ж, сам-насам з прыродай, і складаліся першыя паэтычныя радкі аб прыгажосці тых мясцін, дзе нарадзіўся і рос. Бацькаўшчына для кожнага з нас не толькі маляўнічы кут, дзе можна адпачыць, але і крыніца натхнення. З усіх рэк самая дарагая для мяне Нёман, для Міколы — Сож.

Сустрэча з ім —
Як абнаўленне,
І я шапчу:
— Часцей трывож
Маё ўяўленне
І натхненне,
Маё сумленне,
Родны Сож!

Яны невыпадкова пастаўлены побач тут, у спавядальнай страфе, два словы — сумленне і натхненне. Гэта тая маральная аснова, на якой трымаецца жыццё і творчасць М. Чарняўскага як чалавека і як паэта.

Менавіта паэзія прывяла вясковага хлопца ва універсітэт, на філфак. Зноў вучыўся і працаваў — у рэдакцыях дзіцячых газет, на радыё. Раней за нас, сваіх сяброў-паэтаў, дэбютаваў кніжачкай вершаў і казак для дзяцей. А цяпер на яго творчым рахунку звыш дваццаці зборнікаў паэзіі і прозы. Ёсць рэчы сур'ёзныя, балюча-надзённыя, з экскурсам у блізкую і далёкую нашу гісторыю. Ёсць вясёлыя, сатырычныя і гумарыстычныя, як бы знутры падсвечаныя мяккай аўтарскай усмешкай. Байкі і гумарэскі часта друкуюцца ў «Вожыку», увайшлі ў рэпертуар мастацкай самадзейнасці і гучаць з эстрады.

Мікола Чарняўскі не раз ушаноўваўся як лаўрэат рэспубліканскіх конкурсаў на лепшы твор для дзяцей і юнацтва. Яго героі вучацца і працуюць, весела адпачываюць, робяць усё, каб збыліся іх зямныя мары і касмічныя сны. Дзеці — розныя. Паэт не лае і не павучае сваіх адмоўных герояў, а ставіць дакладны дыягназ «хваробы» — лянота, хітрасць, хлусня — і лечыць смехам. Гэта дзейснае лякарства, і яно вельмі дапамагае такім «хворым».

Многія вершы кампазіцыйна выстраены як загадкі. Звычайна сюжэтныя, яны з цікавасцю чытаюцца, патрабуюць увагі, ведаў і кемлівасці. Бо адгадка не проста даецца ў канцы верша, а схавана ў самім сюжэце, у асобным радку ці нейкім характэрным слове. Як на ўроку, дзеці вучацца думаць, паглыбляюць свае веды па розных школьных прадметах. Нездарма такія вершы друкуюцца ў кніжках-падручніках.

Разам са мной М. Чарняўскі працуе ў «Вясёлцы». І я ніколі не бачыў яго злым, грубым, абыякавым. Ні разу не чуў, каб ён абгаварыў каго за вочы. Сціплы, спакойны, заўсёды ветлівы, ён рады гасцям дома, аўтарам — у рэдакцыі. Падрабязна адказвае на кожнае пісьмо, рыхтуе да друку вершы, казкі і апавяданні пачаткоўцаў. А яшчэ кожны месяц агучвае іх на радыё: ён аўтар і вядучы папулярнай дзіцячай перадачы «Першыя сцяжынкі». Ахвотна выступае ў школах і бібліятэках — перад чытачамі «Вясёлкі» і сваімі чытачамі.

Іх гамонка —
Крынічкай віруе,
Не астудзіць пачуццяў
імжа.
З імі моваю іх гавару я —
І дабрэе,
Чысцее душа.

Добрыя людзі — безабаронныя. Многа гадоў аддаў Мікола Чарняўскі часопісу «Бярозка». За сумленную працу там яму нададзена ганаровае званне «Выдатнік народнай асветы». І пасівеў таксама там — у маладым узросце. Як пазней даведаліся мы, яго сябры, не без «ласкі» аднаго з галоўных рэдактараў, які шмат патрабаваў ад сваіх падначаленых, а сам быў скупы на ўвагу і дабрыню.

Сапраўдныя сябры не крычаць на людзях пра сваю любоў. Але яны пастаянныя ў вернасці, заўсёды побач з табой — і ў радасці, і ў горы. Добра ведала і любіла Міколу мая маці. З усмешкай сустракала яшчэ летась, зімуючы на гарадской кватэры. І ён прыехаў у вёску, каб развітацца з ёй, сказаў цёплыя словы за жалобным сталом. Шкадую, што сам я не пастаяў над магіламі самых дарагіх для сябра людзей — яго бацькоў.

У Міколавым пакоі, на кніжнай паліцы, адзін партрэт — бацькаў. Матчынай фоткі не захавалася. А бацька кожны дзень глядзіць на сына, нібы пытаецца: «Ці ўспамінаеш, сынок, мяне і маці?» Вершы — сведкі: Мікола не забывае ні бацькоў, ні аднавяскоўцаў-хлебаробаў. І сваю працу параўноўвае з працай хлебароба. Хлеб жытні і хлеб духоўны, бадай, самыя вялікія каштоўнасці ў жыцці. І яно адказнае, гэта права раўняцца на хлебароба, раўняцца без скідак на розныя неспрыяльныя жыццёвыя абставіны. Таму і прыйшоў паэт да высновы: «там колас важкі вырастае, дзе гнаў з душою баразну». Аглядваючыся назад, на пройдзены шлях, знаходзіць агрэхі і на сваім рабочым полі. Не баіцца сказаць пра іх, і ў гэтым шчырым прызнанні — зарука таго, што надалей пастараецца гнаць з душою баразну.

Вось так і жыве ён — з любоўю да дзяцей у сэрцы.

У вершы, прысвечаным сябру, я сказаў, што бацькі завяшчалі яму адзіны скарб — свае непражытыя гады. А заканчваецца верш радкамі:

Будзе шчасце ў дом
прыносіць ружы,
Будзе смутак воранам
кружыць,
Ды з вялікім дарам гэтым,
дружа,
Доўга будзеш ты на свеце
жыць.

Няхай жа так і будзе!

Здароўя табе, дарагі дружа, новых творчых задум і здзяйсненняў.

Мікола МАЛЯЎКА.

Імя, адлітае ў бронзе

Да 275-годдзя з дня нараджэння архіепіскапа Георгія КАНІСКАГА

Апошнім часам аднаўляюцца старажытныя будынкі-помнікі ў Магілёве. Адбудаваны сабор Трох Свяціцеляў, ідзе рэстаўрацыя Мікалаеўскага кляштара, касцёла Святога Станіслава, грамадзянскіх будынкаў старога Магілёва, распачалася праца па адбудове ратушы. Разам з вяртаннем старажытнага выгляду горада вяртаюцца і слаўныя імёны. Сярод іх — імя выдатнага дзеяча ўсходнеславянскай культуры архіепіскапа Георгія Каніскага.

Нарадзіўся ён 20 лістапада 1717 года, належыць да шляхецкага роду, бацька быў нежынскім бурмістрам. Ва ўзросце 11 год бацькі аддалі яго для атрымання адукацыі ў Кіева-Магілянскую акадэмію. Пятнаццаць год Каніскі старанна займаўся і паказаў выдатныя поспехі ў багаслоўскіх навуках, філасофіі, красамоўстве, гісторыі, літаратуры, фізіцы, мовах — лацінскай, польскай, грэчаскай, нямецкай і яўрэйскай.

Бліскуча закончыўшы курс навучання, Каніскі вырашыў прысвяціць сябе навуцы і прыняў манаства, атрымаўшы імя Георгія (пры хросце Рыгор).

У ліку лепшых выпускнікоў Каніскі папаўняе выкладчыцкі састаў акадэміі. З 1745 г. ён становіцца за прафесарскую кафедру і чытае ўласны курс паэтыкі. Піша вершы і п'есы. Асабліва вядома была ягоная трагікамедыя «Воскресение мёртвых...» Яна была пастаўлена ў акадэміі намаганнямі навучэнцаў. Выкладае на працягу чатырох год па ўласным распрацаваным курсе філасофію.

У 1755 г. Г. Каніскі становіцца архіепіскапам і пераязджае ў Магілёў. Тут ён апынуўся ў цэнтры палітычнай і рэлігійнай барацьбы. Пражыў Каніскі ў Магілёве 40 гадоў.

Г. Каніскі напісаў кнігі «Историческое известие о епархии Могилевской», «Права и свободы жителям Короны Польской и Великого княжества Литовского, исповедующим греко-восточную религию», курс паэтыкі, філасофскія працы на лацінскай мове, казанні, прамовы. Збор твораў Г. Каніскага ў двух тамах выйшаў у Пецярбурзе ў 1835 г.

Г. Каніскі быў прыхільнікам асветы. У Магілёве ён заснаваў (у сваім доме) друкарню, праваслаўныя пачатковыя школы, семінарыю, якая існавала да 1917 г. Пісаў для іх праграмы, падручнікі.

Памёр Каніскі ў Магілёве 13 лютага 1795 г. Быў пахаваны ў Кафедральнай Спаскай царкве, якая была знішчана ў канцы 40-х гадоў. Разам з ёй знішчана і магіла...

Пад кіраўніцтвам архіепіскапа дойлід Іаган Глаўбіц пабудаваў у Магілёве шэраг будынкаў, большая частка якіх не захавалася. Да сённяшніх дзён аздобаю горада з'яўляецца Палац архіерэя, палац Г. Каніскага, які з'яўляецца своеасаблівым помнікам асветніку. У гэтым помніку архітэктуры XVIII ст., пабудаваным у стылі беларускага барока, будзе размешчаны музей гісторыі Магілёва. Плануецца аднавіць палацавы ансамбль, адрэстаўраваўшы фасад і інтэр'ер у стылі XVIII ст.

12 снежня ў Магілёве адзначаўся дзень памяці Георгія Каніскага, і менавіта на гэтым палацы была ўрачыста адкрыта памятная дошка. На адкрыцці дошкі (аўтар скульптар К. Аляксееў) выступілі прадстаўнікі гарадскіх улад, грамадскасці, архіепіскап Магілёўска-Мсціслаўскі Максім, які асвяціў дошку, а таксама аўтар гэтых радкоў.

Працягам дня памяці стаў вечар-канцэрт у памяшканні тэатра.

Музеем гісторыі горада і епархіяй плануецца ў лютым правядзенне навуковай канферэнцыі па спадчыне Г. Каніскага, гарвыканкам збіраецца назваць ягоным імем адну з вуліц горада.

Ігар ПУШКІН,
дырэктар музея гісторыі Магілёва.

Фота А. ЛІЦІНА

ПРЭМ'ЕРЫ

Два балеты за адзін вечар

Сцэна са спектакля «Штраусіяна».

Прэм'ерай парадаваў гледачоў Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі. Ён паказаў два аднаактовыя балеты — «Штраусіяна» і «Іспанскі дывертысмент». «Штраусіяна» — спектакль на музыку вялікага кампазітара ў харэаграфіі знакамітага балетмайстра В. Бурмейстэра — пастаўлены ў Мінску Наталляй Васкрасенскай, а «Іспанскі дывертысмент» — балетмайстрам Нінай Дз'ячэнкай. Цудоўныя касцюмы да спектакляў створаны Кацярынай Булгакавай і Людмілай Ганчаровай.

Фота Аркадзя НІКАЛАЕВА, БЕЛІНФАРМ.

МУЗЫКА

«Бог сярод нас»

Не так даўно «ЛіМ» пісаў пра мінскую вакальную групу «Камерата». Час ідзе і, на шчасце, сёе-тое ў жыцці мяняецца да лепшага. Так і з «Камератай»: вырашыліся пэўныя пытанні з апаратурай, з афармленнем праграм. «Мы навучыліся працаваць самі. У нас з'явіліся дзелавыя і творчыя сувязі, магчымасці ўвасабляць свае складаныя творчыя праекты», — кажа кіраўнік ансамбля А. Шыкуноў. Новая работа «Камераты», як заўжды, здзіўляе нечаканым паваротам у творчым развіцці ансамбля. Гэта — містэрыя «Бог сярод нас» (музыку напісаў А. Шыкуноў, тэксты са «Старога запавету»). Тут «Камерата» працягвае пошукі ў сферы гуку: арыгінальны вакал групы спалучаецца з аркестравай партытурай, якую перадаюць на камп'ютэрах І. Цвяткова і В. Раінчык. Прэм'ера праграмы плануецца на канец лютага. Творчыя магчымасці «Камераты» зацікавілі вядомага маскоўскага кампазітара і арганіста А. Янчанку. Ён запрасіў групу ўдзельнічаць у яго аўтарскіх канцэртах у Кішынёве ды Маскве.

З евангелічным хорам

На праваслаўныя каляды завіталі да нас госці з ФРГ, евангелічны хор «Кантарай» (г. Вецлар) пад кіраўніцтвам Ёхіма Астхорна ды салісты. Разам з Віцебскім маладзёжным хорам ды Дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі госці падрыхтавалі «Калядную араторыю» І.-С. Баха і выканалі яе 7 студзеня ў Акадэмічным тэатры імя Я. Коласа, а назаўтра — у Полацкай Сафіі. Такім чынам пачатак новага года музыканты сустрэлі ў напружанай працы, бо складаны ёмісты твор (амаль без скарачэнняў — 2 гадзіны гучання) з удзелам каля 150 выканаўцаў трэ было добра адрэпеціраваць, і рабілася гэта ў Мінску. Чаму ж не ў сталічнай філармоніі адбылася і прэм'ера? Таму, што спонсары для гэтай акцыі знайшліся ў Віцебску. Яны далі сродкі на правядзенне канцэрта, уладкавалі гасцей. «Калядная араторыя» мела поспех і ў віцяблян, і ў беларускіх аркестрантаў, якія спачатку скептычна паставіліся да кампаніі аматараў, але, пачуўшы чыстыя спевы, дзівоснае гранне трубачоў, захапіліся і не маглі даць веры, што ўсё гэта — інжынеры ды настаўнікі, дантысты ды пенсіянеры, якія ў вольны час дасягнулі такой высокай культуры выканання, дамагліся сапраўдных мастацкіх вынікаў.

ТЭАТР

Сантыметры да цуду

9 студзеня ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы надарылася замена спектакля: лёсам, промыслам самога мастацтва альбо якім нечуваным цудам на вялікую сцэну трапіў «Гаральд і Мод» К. Хігінса і Ж.-К. Кар'ера, дзе галоўныя ролі выконвалі Стэфанія Станюта і Ігар Дзянісаў (ён працуе напераменкі з Віктарам Манаевым). Шараговы факт мог бы зрабіцца падставаю для аднаўлення старога і, скажу па шчырасці, пэўна адыгранага спектакля. Якім нечаканым падаўся ён пасярод новай прасторы, — калі акцёры мусілі прыстасоўвацца да новых абставін, у нечым мяняючы мізансцэны, абыгрываючы, абжываючы «лішнія» метры ды сантыметры, новую глыбіню ды каўтаючы новае паветра! Парадавалі і выканаўцы галоўных роляў — улюбёнка сталічных гледачоў Стэфанія Міхайлаўна ды малады яе партнёр Ігар, а таксама іх калегі. Рэжысёру спектакля Мікалаю Пінігіну варта было б падсілкаваць новае дыханне свайго старога спектанткля...

Ж. Л.

«Жахі» ды «Шахматы» на «Каляды»

Расійска - амерыканскі тэатр (РАТ), заснаваны ва універсітэце горада Фербанкс (ЗША, штат Аляска) ды ў расійскім Санкт-Пецярбурзе колькі месяцаў таму, прапанаваў менскім дзеткам навагодняе прадстаўленне «Амерыканскія каляды ў Расіі», якое з 25 снежня па 10 студзеня дэманстравалася ў Доме афіцэраў. Зразумела, што сумеснае навучанне расійскіх ды амерыканскіх студэнтаў перадусім вымагае навучання мове, — мо з гэтага пункту гледжання і варта было разглядаць ды ацэньваць праект-святкаванне з героямі амерыканскага ды рускага фальклору. У правільнасці такога разгляду пераканалі і два спектаклі, паказаныя гасцямі з Санкт-Пецярбурга ў навучальным тэатры Беларускай Акадэміі мастацтваў: «Гульня ў Шахматы» А. Шыпенкі ды спектакль - капуснік «Акцёрскія жахі» Крыстофера Дзюранга (рэжысёрам абодвух з'яўляецца С. Фрыдлянд, прадстаўнік і кіраўнік Таварыства драматычных артыстаў у Пецярбурзе). Студэнты толькі-толькі засвойваюць альфабэт прафесіі акцёра, аднак пэўную мастацкую каштоўнасць іхнія работы, безумоўна, уяўляюць, — хоць бы цікавым, па-мастацку абыграным перакладам у спектаклі «Гульня ў шахматы», дзе перакладчыкі бяруць удзел у дзеі як своеасаблівыя каментатары-партнёры героіні (монап'есы, як яе задумаў драматург А. Шыпенка), альбо акцёрскім памкненнем імправізаваць у «Акцёрскіх жахах». Прынамсі, добразычлівыя агледзіны, што надарыліся ў Акадэміі мастацтваў, засведчылі паразуменне й узаемныя сімпатыі студэнтаў, выкладчыкаў ды практыкаў тэатра. Ведаючы да ўсяго, як няпроста было знайсці пляцоўку для паказу сваіх работ пецярбуржцам, застаецца толькі павітаць кіраўніцтва Акадэміі мастацтваў ды падзякаваць яму ад імя зацікаўленай публікі.

Ж. Л.

ЛІТКУР'ЕР

Прэміі часопіса «Полымя»

Рэдакцыйнай калегіяй часопіса «Полымя» прысуджаны прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя на яго старонках у 1992 годзе. Па раздзеле прозы адзначаны раман Г. Далідовіча «Заходнікі» (№№ 7—8), паэзіі — вершы У. Паўлава (№№ 2, 11), крытыкі і літаратуразнаўства — артыкул Д. Бугаёва «Дасягнутае і страчанае» (№ 10) і рэцэнзія А. Марціновіча «Назваць сумленне шчасцем» на кнігу А. Кабаковіч «Пасеянае ўзыдзе» (№ 7), навукі, мастацтва — артыкул В. Грыцкевіча «Якой быць беларускай гістарычнай навуцы» (№ 5), гісторыі літаратуры і культуры — артыкул С. Скаруліса «Лістападаўская справа» і «Якуб Колас» (№ 11).

Лаўрэаты «Беларусі»

Рэдакцыйная калегія і рэдакцыйны савет часопіса «Беларусь» разгледзелі творы прозы, паэзіі і публіцыстыкі, якія друкаваліся на працягу года, і прынялі рашэнне прысудзіць літаратурныя прэміі: А Адамовічу (за дакументальны аповяд «Дзякуй, хунта!», №№ 9—11), Я. Брылю (за ўрывак з кнігі пра перажытае «Далёкае рэха», № 5), М. Картэру (ЗША, за ўрывак з дакументальнай аповесці «Дзеці Чарнобыля», № 6), М. Танку (за нізку вершаў «Моўчкі ў далеч гадоў прамінулых глядзім...», № 9).

ДРУК

Трое пад адной вокладкай

І раней рэспубліканскія выдавецтвы не абыходзілі сваёй увагай творчасць літоўскіх пісьменнікаў. Ды ўсё ж кніжка «Белы замак на гары» ў «Мастацкай літаратуры» — факт знамянальны. Пад адной вокладкай сабраны тры мікразборнікі. Гэта — «Балады Кукуціса» Марцэліюса Марцінайціса, «Бярозы і лілеі» Сігітаса Гяды і «Трынаццатая крыніца» Эдуардаса Межэлайціса. Пераклаў творы Алесь Разанаў.

«Зрок» — рэабілітацыйнаму цэнтру

Нягледзячы на вялікія фінансавыя цяжкасці, Беларускае таварыства інвалідаў па зроку распачало будаўніцтва Рэспубліканскага рэабілітацыйнага цэнтра для невідушчых. На заклік дапамагчы адгукнуліся ўжо асобныя прадпрыемствы, установы і арганізацыі. Спіс іх публікуецца ў чарговым, дзесятым нумары часопіса «Зрок» за мінулы год. Тэма гэтая праходзіць і праз асобныя матэрыялы. Ды і ўвесь нумар «працуе» на цэнтр — ганарар за яго пералічваецца ў фонд будаўніцтва. А на старонках «Зроку» — заканчэнне аповесці Ф. Конышава «Трымайся, Венька!», чарговы выпуск раздзела «Ліхтарык» з творамі саміх дзетак, падборка «Ясь і Яніна».

Пра цацку гаворка...

Паступова разгортвае выдавецкую дзейнасць Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей. Днямі тут пабачыў свет камплект паштовак павялічанага памеру «Беларуская дзіцячая цацка». Аўтар тэксту — знакаміты даследчык народнай творчасці Яўген Сахута. У выданні выкарыстаны яго каляровыя слайды і здымкі.

Мікі Маўс па-беларуску

Нарэшце, любімы герой дзятвы ў многіх краінах свету Мікі Маўс загаварыў па-беларуску. Дапамаглі яму зрабіць гэта фірмы «Эгмонд» (Данія) і «Грунвальд» (Эстонія), якія напярэдадні Новага года парадавалі нашу дзятву першым выпускам коміксаў пра неўтаймаванага гарэзу. Кніжка аддрукавана на Мінскай фабрыцы каляровага друку.

Добра, што згаданыя фірмы паруліпіся пра наша нацыянальнае Адраджэнне. Шкада толькі, што самі мы пакуль не часта радуем дзетак цікавымі выданнямі на роднай мове.

У новы год з новымі маркамі

Напярэдадні Новага года з'явіліся яшчэ чатыры нацыянальныя паштовыя маркі. На іх прадстаўлены розныя ўзоры ганчарных вырабаў. Тым самым прапагандуецца і адзін са старадаўніх нацыянальных промыслаў. Намінал маркі — 1 рубель. Гэта, праўда, можа выклікаць усмешку. Ужо сёння, як вядома, на паштоўку трэба наклейваць марку коштам рубель, адпраўка ж звычайнага пісьма каштуе два рублі. Глядзіш, праз нейкі час маркамі трэба будзе абклейваць увесь канверт...

«Вяснянка» за культуру

Газета «Вяснянка» заснавана Фрунзенскім райвыканкомам горада Мінска, заводам халадзільнікаў, аб'яднаннем імя Ц. Я. Кісялёва і КБ «Поўнач-Захад». Разлічана яна на працаўнікоў Фрунзенскага раёна сталіцы нашай дзяржавы, але прадаецца ў кіёсках па ўсім горадзе. І гэта — слушна. У адрозненне ад іншых падобных «раёнак» Мінска «Вяснянка» не абмінае пытанняў культуры, мастацтва, не ганяецца за таннай сенсацыяй. Пацвердзіў гэта і першы сёлетні нумар газеты. Падрабязна расказваецца пра вечарыну грамадска-асветніцкага клуба «Спадчына» ў Доме літаратара («Спадчына» знаходзіць прыхільнікаў» А. Мяльгуя). Розныя матэрыялы культурнага плана абагульняюцца ў артыкуле В. Жука «Добрага здароўя і вясёлых усмешак!». Матэрыял В. Кроз «Вучні ў ролях Дзеда Мароза і Снягуркі» — свайго роду падарожжа па навагоднім горадзе, расказ пра найбольш цікавыя мерапрыемствы. І зусім ўжо неспадзеўкай стала з'яўленне ў нумары рэцэнзіі Я. Гучка на кнігу Л. Казлова «З дазволу караля і вялікага князя», выпушчаную выдавецтвам «Полымя». Аўтар не толькі дае ацэнку гэтаму, безумоўна, патрэбнаму і каштоўнаму выданню, а і падказвае Л. Казлову, у якім накірунку працу можна было прадоўжыць далей.

«Вяснянка», як бачым, дае добры прыклад іншым газетам падобнага профілю

НОВЫЯ КНІГІ

...І як цешчу ўлагодзіць

Які гэта па ліку зборнік у серыі «Беларуская народная творчасць» — сказаць цяжка. Адно пэўна можна засведчыць — гэтая папулярная бібліятэка выходзіць ужо добрыя два дзесяткі гадоў. Так што кніга «Замовы» (укладанне, сістэматызацыя тэкстаў, уступны артыкул і каментарыі Г. Барташэвіч) прыбліжае фініш. Творы, якія прапануюцца на гэты раз (а ўзяты яны як з друкаваных крыніц, так і з архіўных, найперш поўна прадстаўлены матэрыялы, сабраныя навуковымі супрацоўнікамі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі за апошнія дзесяць-пятнаццаць гадоў) думаецца, прыйдуцца даспадобы многім. Тут пад адной вокладкай сабраны самыя розныя замовы. Ад таго, што зрабіць, каб зубы не балелі, і да таго, як лепей цешчу ўлагодзіць.

Калі ласка, на Браслаўшчыну!

Каб пабываць у краі дзівосных азёр, не спяшайцеся набываць пуцёўку. Лепей наведайце бліжэйшую кнігарню і літаральна праз некалькі хвілін зможаце зрабіць цудоўнае захапляючае падарожжа. Выдавецтва «Полымя» толькі што выпусціла даведнік К. Шыдлоўскага «Браслаўскі краязнаўчы музей». Безумоўна, у першую чаргу ў ім расказваецца, як тыя ці іншыя падзеі з жыцця гэтага кутка Бацькаўшчыны адлюстраваны ў яго экспазіцыі: але ж экспазіцыя — гэта і аповяд пра Браслаўшчыну. Так што прыемнага вам... падарожжа!

СПАДЧЫНА

Новы музей

На 372-ія ўгодкі надання Оршы магдэбургскага права адчынены музей гісторыі і культуры горада. Па адкрыцці музея адбылася першая гісторыка - краязнаўчая канферэнцыя, у якой прынялі ўдзел супрацоўнікі Інстытута гісторыі АН Беларусі і мясцовыя краязнаўцы.

Юрась СЦЯПАНАЎ.

НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

У хаўрусе з песняй

Работнікі бібліятэк і дамоў культуры Ушаччыны нямала робяць па прапагандзе беларускай літаратуры, адраджэнні фальклору. Практыкуюць яны і абменныя канцэрты. Гэтым разам фальклорнае свята прайшло ў Матырыне, вёсцы, якая славіцца майстрыхамі і пявуннямі. Пачалося яно на прыгожа афармленай — у выглядзе вясковай хаты — сцэне. Гаспадар і гаспадыня запрашалі да сябе гасцей. Быў тут і каравай, і традыцыйныя ручнікі. Былі народныя песні, што гучалі ў выкананні фальклорных калектываў — дарослых і школьнікаў. Загадкамі, гульнямі, рэцэптамі нацыянальных страў парадавалі прысутных Наталля і Галіна Рудзёнак.

Да свята былі прымеркаваны кніжныя выстаўкі «Жыві, беларуская творчасць!», «Ты будзеш звінець, мая родная мова», «Сустрэчы з фальклорам» і іншыя.

Г. ВАРАТЫНСКАЯ.

АНОНС

Конкурс бардаўскай песні

З 17 па 19 лютага ў Доме літаратара адбудзецца конкурс бардаўскай песні. Ладзіць яго Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў (менеджмент — Анатоль Кудласевіч, тэл. 36-35-10). Умовы конкурсу: тэксты песень на беларускай мове, выступленне ў першым туры толькі па сваіх тэкстах; пачатковыя прэміі конкурсу: першае месца — 25 тысяч рублёў, другое месца — 15 тыс. рублёў, трэцяе — 10 тыс. рублёў (увага: не выключана, што грашовы фонд можа павялічыцца).

Спонсар конкурсу — фірма «Пушэ» (сп. А. Пупейка).

РАЎЧУК, ЯКІ ЎЛІЎСЯ Ў РАКУ

Пра адзін інстытуцкі выпуск

1.

ЗВЫШЫНІ пражытага веку мне астаецца з сябе таго, васемнаццацігадовага, адно запознена пакпіць. Якой жа я быў дурной зялепухай! Займеў гонар пагаварыць з самім Міровічам, а з кім размаўляю, каму задаю, як цяпер разумею, наіўныя школьныя пытанні, не цяміў, не ўяўляў і блізка. Ах, туды б, у прадвесне сорак шостага, маю дасведчанасць сённяшнюю! Выкарыстаўшы нагоду, уга колькі б паспрабаваў з Еўсцігнея Афінагенавіча выцягнуць. І пра бытаванне яго модным вадэвілістам у перадрэвалюцыйным піцерскім тэатральна-літаратурным асяроддзі. І пра тое, чаму так здарылася, што менавіта яму, Міровічу, выпала ўзначаліць першы беларускі творчы арганізм, сённяшні славуты купалаўскі тэатр, калі на пачатку дваццатых гадоў мінская аматарская драматычная суполка «Беларуская хатка» атрымала статус прафесійнага драматычнага калектыву. І пра рыфы, на якія натрапляў флагман нашага нацыянальнага тэатральнага мастацтва, калі стаяў мой шаноўны суразмоўнік на яго капітанскім мосціку. І пра шмат што яшчэ.

Але для такой гаворкі, паўтараю, быў я тады слабак. Ды і для той канкрэтнай, дзеля якой з блакноцікам і самапіскай апынуўся каля патрыярха нашай сцэны — белагаловага, сухарлявага, са стомленымі трошкі выцвілымі вачмі, цярпліва-ветлівага, стрыманага ў жэстах, ва ўсёй манеры трымацца, мала падобнага на сябе таго, што цяпер на мемарыяльнай дошцы на будынку Беларускай акадэміі мастацтваў,—для той гаворкі таксама, зноў-такі сёння разумею, амуніцыі меў небагата.

Быў я першакурснікам універсітэта і трэці месяц нечым накшталт хранікёра ў штаце рэдакцыі «ЛіМа». Гадзіна-другая размовы з Міровічам у мяне надарылася таму, што, выконваючы рэдакцыйнае даручэнне, я прыйшоў у новаадкрытую ў горадзе навучальную ўстанову—тэатральны інстытут. Еўсцігней Афінагенавіч быў адным з усяго толькі двух на той час педагогаў, што вучылі тут студэнтаў акцёрскаму майстэрству.

Ільвіная частка кантор і арганізацый, якія забяспечвалі жыццядзейнасць у рэспубліцы драматычнага і музычнага мастацтваў, уціснута была тады—горад жа чарнеў каробкамі згарэлых камяніц і руінамі—у закуліссе ацалелага гмаху опернага. Месціўся тут у некалькіх пакойчыках і наваствораны гадавальнік заўтрашняга дня беларускай Мельпамены.

Не помню ўжо, каго са студэнтаў, пазней сваіх сяброў, прыяцеляў, проста знаёмых, з якімі рады буду вітацца, убачыў тады ў групе Міровіча, а каго—у групе дацэнта Новака, другога інстытуцкага выкладчыка асноў акцёрскай прафесіі. Помню толькі, у абедзвюх групах я па-неафіцку ўсяму на занятках дзівіўся, стараўся па-болей занатаваць у блакноціку з тэрміналогіі, якая ў аўдыторыях гучала,—надта ж для навадалучанага вабна-таямнічымі былі азначэнні накшталт «эцюд», «псіхафізічныя дадзеныя», «прапануемыя акалічнасці»! І помню, развітваючыся, саманадзейна насмеліўся выказацца наконт аднаго з Міровічавых навучэнцаў, асабліва, мне падалося, выразнага ў прыдуманым складаным эцюдзе, што гэты пшанічна-чупрыністы прыгажун можа вырасці ў будучага Крыловіча. Еўсцігней Афінагенавіч змоўчаў, але ў яго далікатнай усмешцы я прачытаў гаркавае: не ведаеш ты, хлопча, што гэта за непрадказальнае, зманлівае з'явішча — —доля артыста!..

2.

Да дыпломных спектакляў гэты курс, як помніцца, дайшоў малалікім. Асталося, калі памяць не ашуквае, чалавек чатырнаццаць—пятнаццаць апантаных. Што зробіш, гэта непазбежная рэч у навучальных установах такога профілю—адсеў навучэнцаў на этапах авалодання спецыяльнасцю. Найчасцей з драматычнай прычыны, што выявілася студэнтам падчас навучання меншая, чым убачылася экзаменатарам пры пачатковым з ім знаёмстве, прыродная здатнасць да выгледжанай у салодкіх юначых мроях прафесіі. Але што гэтыя, з першага набору, хто астаўся, хто даведзены быў усё больш строгімі настаўнікамі да апошняга інстытуцкага года і вечарам, куды я пераношуся, вечарам халоднага мая сорак дзевятага даказвалі сваю падрыхтаванасць да выбранай жыццёвай справы ўдзелам у тых дыпломных пастаноўках,—што яны акцёрскі цэх папоўняць па праву і для ўсіх іх прызванне, безумоўна, сцэна, здавалася несумненным.

Не помню, каб калі пазней паказу інстытуцкіх дыпломных спектакляў быў нададзены такі ж сур'ёзны «статус», як тым —першага выпуску. Тыя іграліся некалькі дзён на сцэне купалаўскага тэатра—паказваліся самаму шырокаму гледачу з продажам білетаў, абмяркоўваліся і ацэньваліся не адно членамі дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі і да т.п.

Але я бачыў іх не ў святле купалаўскіх сафітаў, а, відаць, у часе папярэдніх прагонаў. Недзе на самым версе, ці не пад самым дахам нашага опернага, набітага ўстановамі-бяздомкамі яшчэ і на чацвёртай ад вайны вясне, пастаўлены былі ўслоны, крэслы, табурэткі для гледачоў, саматугам выгараджана плошча, якую мелася лічыць падмосткамі. І ва ўмовах такога вось аматарства разгортваліся падзеі складанай, патрабавальнай да выканаўцаў драматургіі. Дыпломных спектакляў было, здаецца, больш, але ў мяне перад вачамі тыя, якія бачыў,—паводле горкаўскіх «Мяшчан» і паводле колькі дзесяцігоддзяў знакамітай п'есы Лаўранёва «Разлом».

Хлопцаў і дзяўчат, што ступілі тады на парог таго, аб чым марылі, не падмяла гэтая складанасць драматургіі. У смузе далечы не размыўся, напрыклад, абрыс постаці сажнёвага росту Івана Ганусевіча, чыім грымотным голасам Бессяменаў з «Мяшчан» кідаў горкія словы крыўды і папроку няўдзячнаму непакору гадаванцу Нілу. І на вачах зацята сцінаецца не асілак з выгляду, але адчувальна моцны нутром Ніл, якому і шкада старога ў яго неразуменні ўсяго, што адбываецца, і нясцерп болей жыць законамі яго дома,—у ролі пераканаўчы, выразны быў Саша Бутакоў. І заломвае рукі, кідаецца з кута ў кут выгарадкі, не могучы цягнуць далей апрыклае існаванне, Таццяна—тут, як гаворыцца, на вышыні была Эльвіра Герасімовіч. І сыпле кепікамі і падкуснамі філосаф Цецераў—у жыцці таксама іранічны, трошкі афектаваны Ілья Эдальман, будучы Курган.

Як у кадрах старой, зразумела, чорна-белай кінахронікі—і дзейныя асобы «Разлома». Стрыманы ў рухах, няхуткі на слова Віктар Карпілаў у кіцелі капітана Бярсенева. Зноў Эльвіра Герасімовіч, Таццянай яна і тут, але іншай—разумнай, рашучай, мужнай перад непазбежнасцю крушэння свету, у якім жыла, старэйшай дачкой Бярсенева. І зноў Аляксандр Бутакоў—цяпер ён змяюка Штубе, з якім Таццяна разрывае. І па-балетнаму тоненькая Рая Сакалова — Ксенія, малодшая Бярсеневых, раздуранае, спешчанае зверанё, якому няўцям, што яно робіць...

Іх будучыня здавалася, паўтараю, бясспрэчнай: акцёрамі яны хацелі стаць, акцёрамі яны сталі. На той час яшчэ не разумеў я, што сама празорлівая мудрасць была ў скептычнай, хоць і далікатнай усмешцы Міровіча, калі вырвалася ў мяне пры ім нешта адносна безумоўнай зорнай будучыні аднаго з убачаных у яго першакурснікаў. Скепсіс белагаловага мудраца спраўдзіўся. Так сталася, што з першага выпуску Беларускага тэатральнага інстытута мала, вельмі мала каму выпаў у жыцці непасрэдна акцёрскі лёс.

Бываючы ў нядаўнія гады ў пісьменніцкім Доме творчасці на Рыжскім узбярэжжы, я, здаралася, сустракаўся там з украінскім паэтам і празаікам Багданам Чалым. Зрэшты, часам ён наведваўся і ў Мінск. Дык сярод першых пытанняў я задаваў яму звычайна пытанні пра жонку. Што яна рэпеціруе? Ці задаволена тым, што робіць? Ці густа занятая ў рэпертуары наогул? Жонкай Багдана Восіпавіча стала Дзіна Шпакава—з ліку тых, пра каго гэты мой расповяд. Пасля інстытута працавала яна некалькі сезонаў у коласаўскім тэатры. Працавала паспяхова, помню яе ў цэнтральнай ролі ў спектаклі «Напярэдадні» паводле Тургенева, які коласаўцы паказвалі ў Мінску. Тут з ёю, мне расказвалі, Чалы і пазнаёміўся. Прозвішча Шпакава ў выніку з афіш віцебскага тэатра знікла, затое на афішах Кіеўскага тэатра юнага гледача пачало з'яўляцца прозвішча Чалая.

У тэатры, які пасля вайны асталяваўся быў у Пінску, а потым перабраўся ў Магілёў, падчас журналісцкіх сваіх туды наездаў я неаднойчы бачыў на сцэне Раісу Сакалову. Адчувалася на пачатку пры размовах з ёю, што трапяткой яе існасці цяжкавата ў жорсткіх перыферыйных тэатральных буднях. Але стрывала, з годнасцю ўвайшла ў тым тэатры ў чалавечую і прафесійную сталасць.

У газетных інфармацыях і рэцэнзіях у розныя гады сустракаў я добрае слова пра Людмілу Федчанку, актрысу тэатра ў Бабруйску.

Вось, здаецца, і ўсе з таго выпуску, чыё жыццё ў мастацтве склалася адпаведна запісу аб спецыяльнасці ў атрыманых па заканчэнні інстытута дыпломах. А пачыналі пасляінстытуцкую дарогу, як і мерыліся, акцёрамі каго ні вазьмі. У згаданым спектаклі коласаўцаў «Напярэдадні» помню яшчэ Уладзіміра Станкевіча. Тамсама ў трупе някепска заявілі пра сябе Іван Ганусевіч, Аляксандр Гутковіч. Быўшы на пачатку пяцідзесятых у камандзіроўцы ў Полацку, згледзеў у афішах Даўгаўпілскага тэатра, што завітаў туды на кароткія гастролі, імя Віктара Карпілава,—вядома, тым жа вечарам сядзеў у яго ў грымёрцы. Ведаў, што Курган і яшчэ нехта з курса —ва ўтворанай пры філармоніі перасоўнай драматычнай трупе.

Надта задушлівая атмасфера панавала той парой у творчых установах. Мала яна натхняла, хутчэй абяскрыльвала акцёраў-пачаткоўцаў. Чым болей у друку і на паказушных нарадах крычалася пра неабходнасць дбаць у мастацтве пра змену, тым праблема ў большую вырастала. А калі дадаць яшчэ пра жабрачыя грошы, на якія прыходзілі ў штат тэатраў маладыя, дык і зусім не дзіўна, што большасць тых, пра каго ўспамінаю, там тады не затрымалася.

3.

Частка іх стала тэатразнаўцамі і педагогамі.

Гадоў дваццаць назад быў у Мінску адзін адметны вадзіцель тралейбуса. З харошых дзівакоў, якія ўпрыгожваюць свет. Сеўшы да яго ў электравагон, пасажыры траплялі заадно на экскурсію. Праз мікрафон вадзіцель не толькі абвяшчаў прыпынкі, а і даваў трошкі звестак пра месца, дзе праходзіла машына: чаму яно атрымала сваю назву, чым адметны будынак за вокнамі. Праязджаючы* паўз корпус тэатральна-мастацкага інстытута — цяперашняй акадэміі мастацтваў, —вадзіцель паведамляў:

— Рэктарам інстытута працуе Эльвіра Пятроўна Герасімовіч, якая некалі атрымала тут дыплом нумар адзін.

Эфектна, ці ж не праўда!

З дыпломам актрысы апынулася Герасімовіч не ў закуліссі, а ў кабінеце сакратара аднаго са сталічных райкамаў камсамола. Пазней—у апараце ЦК КПБ. Але, да гонару яе, і ў чыноўныя гады святлом у аконцы заставалася ёй магчымасць не адрывацца ад тэатра прафесійна, нават не выходзячы на сцэну. Адсюль была ў жыцці аспірантура адпаведнага ўхілу, потым абарона кандыдацкай дысертацыі. Адсюль вынікла спалучэнне папярова-тэлефонна-пасяджэнцкага тлуму ў партыйнай цытадэлі з гадзінамі педагагічнай работы ў родным інстытуце. Адсюль, нарэшце, падстава для зробленай ёй прапановы стаць рэктарам роднай альма-матэр, калі гэтае акцёрскае, а на той час ужо і мастакоўскае гняздо разраслося і яго нельга ўжо было параўнаць з тым, што тулілася ў некалькіх пакойчыках пад дахам опернага.

Рэктарам Герасімовіч пацягнула далей, чым усе, хто быў на гэтай пасадзе тут да яе і пасля яе,—васемнаццаць гадоў. Магу сказаць, я з прыемнасцю слухаў яе выступленні на з'ездах тэатральнага таварыства, на розных нарадах, што тычыліся і клопатаў інстытута. Гэта былі заўсёды выступленні кампетэнтнага, з моцным характарам чалавека. Нападкі на сябе—а іх хапала, прытым часта няслушных, прадыктаваных не самымі чыстымі матывамі,—адбівала ўмела, пераканаўча, дасціпна. І здолела далучыць у гады свае работы да выхавання будучых акцёраў і мастакоў цвет беларускага мастацтва. Са сцэн інстытута выйшла пры ёй, прынамсі, нямала тых, хто нясе сёння ў рэспубліцы на тэатральнай сцэне галоўную службу.

Не спакусіла перспектыва апаратнай кар'еры і Аляксандра Бутакова. Кадравікі сістэмы і на яго было кінулі вока: франтавік, партыец з ваеннага часу, самым лепшым чынам характарызуецца інстытуцкай адміністрацыяй, бездакорны, зноў-такі, паводле пунктаў анкеты—чаму такога не займець у рэзерве наменклатуры? Таму пасядзеў інструктарам ЦК і ён. Папісаў дакладныя, праекты пастаноў ды прамовы начальству. Пачытаў ананімныя ды з подпісамі даносы, падзівіўся, прымаючы просьбітаў, наіўнасці адных і настырнасці другіх. Але і здолеў хутка абараніць тэатразнаўчую дысертацыю, выпусціць яе кніжкай, пачаў выкладаць у інстытуце, дзе нядаўна вучыўся. Прайшоўшы, як праз этапы вызвалення ад нялюбага яму службоўства, праз гады прарэктарства і дэканства, атрымаў нарэшце магчымасць усёй душой аддацца непасрэдна настаўніцтву, да якога адчувае ў сабе прыродную прызванасць. Перадае гадаванцам тое, што спасцігаў калісь у Міровіча, радуецца, калі бачыць плён, засмучаецца, калі зерне яўна падае на камень. Ставячы са студэнтамі Горкага, Астроўскага, Быкава, прышчапляе ім густ да глыбіннага чалавеказнаўства, да таго, што на сцэне вечнае.

Так выглядалі першыя выпускнікі нашага тэатральнага інстытута ў свае апошнія студэнцкія дні. На ўспамін пра развітанне з інстытуцкімі сценамі сфатаграфаваліся яны ў ліпені 1949 года з членамі дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі, якая благаславіла іх на акцёрскае жыццё. У складзе камісіі былі найаўтарытэтныя тады ў тэатральным мастацтве Беларусі майстры. На здымку яны ў першым радзе: знакаміты Д. Арлоў з тэатра імя Горкага (другі злева), слынныя купалаўцы К. Саннікаў і У. Уладамірскі (чацвёрты і пяты злева), галоўны рэжысёр тэатра оперы і балета Б. Мардзвінаў (крайні справа). А з моладзі назавём згаданых тут у публікацыі — спадзяёмся, неназваныя даруюць. У другім радзе злева направа: Р. Сакалова, Д. Шпакава, А. Лабовіч, шосты і сёмая — А. Гутковіч і Л. Федчанка, трое на заканчэнне раду — Э. Герасімовіч, Л. Андрэева, Т. Старасценка. У трэцім радзе другі злева І. Курган, наступныя У. Станкевіч, А. Бутакоў, І. Ганусевіч, крайні справа В. Карпілаў.

Я ж, сустракаючыся часам з Сашам Бутаковым, з прыемнасцю пазнаю ў ім цяперашнім таго, якога помню ў лейтэнанцкім шыняльку без пагонаў на сцюжных вуліцах Мінска зімы сорак шостага. І радуюся, што і ён, і Эльвіра Герасімовіч, і іхні аднакашнік Арсен Лабовіч, які таксама сёння паважаны педагог-тэатразнаўца, на прынаду, вельмі салодкую для слабейшых, усё-такі не паквапіліся, засталіся вернымі таму, чаму, не дэкларуючы, прысягнулі ў маладосці.

4.

На гады, калі гэтая купка пачаткоўцаў-акцёраў, учора яшчэ паядналых агульнай марай злавіць пяро жар-птушкі менавіта ў тэатры, на жыццёвым раздарожжы разбрылася і стала спускацца з нябёсаў на зямлю, прыпадаюць першыя крокі нашага тэлебачання. І натуральна, што некага з іх мігценне блакітнага экрана прывабіла: новая муза дэкларавала невымерныя, усеабдымныя магчымасці для творчай самарэалізацыі. Цяпер, праз дзесяцігоддзі, з тых пачынальнікаў асваення тэлецаліны хто пенсіянернічае, а хто ўжо і нябожчык. Але ўклад іх у станаўленне Беларускага тэлебачання такі важкі, што не будзе перабольшаннем сказаць: ягоны высокі на некароткім этапе аўтарытэт на прасцягах усяго былога Савецкага Саюза абапіраўся шмат у чым, можа, нават перш за ўсё на зробленае імі, маімі даўнімі знаёмцамі.

Да месца тут добрае слова пра кожнага. Пра Івана Ганусевіча, якога ўжо няма: ён доўга быў галоўным рэжысёрам рэдакцыі прапаганды і ў рукі яму трапляў часцяком цяжкі, малапрыдатны для экраннага ўвасаблення сцэнарны матэрыял, —як мог, як дазвалялася пасадай і заваяванай рэпутацыяй, ён стараўся аберагаць гледачоў ад бяздушнай дэкларатыўнасці, цынічнага фальшу, пампезнасці. Пра Уладзіміра Станкевіча, шматгадовага галоўнага рэжысёра ўсяе рэспубліканскай студыі, кіраўніка службы, у якой мець справу даводзіцца з народам эмацыянальным, амбіцыёзным, крыўдлівым, службы, дзе трэба быць у дадатак вынаходлівым дыспетчарам, дзе штодня і адусюль чакай падвоху,—і ён з усім спраўляўся, выяўляў сябе з найлепшага боку, ды яшчэ не адрываўся ад занятку творчага, працягваў працаваць як рэжысёр-пастаноўшчык, рыхтаваць і весці перадачы. Пра Віктара Карпілава і Аляксандра Гутковіча, шмат што са створанага якімі—здабытак залатога фонду беларускага, больш таго, усяго нядаўна агульнага савецкага тэлебачання.

Я прыгадваў ужо выпадковую сустрэчу з Карпілавым у Полацку на пачатку пяцідзесятых гадоў. Помніцца сярод іншага з праведзеных тады разам, здаецца, двух вечароў трошкі сарамлівы гонар, з якім паказаў ён мне афішу, дзе пазначана было, што ён, Карпілаў,—асістэнт пастаноўшчыка афішаванага спектакля. Рэжысёр, значыць, праклюнуўся яшчэ ў Карпілаве-акцёры, яшчэ ў тэатры. Рэжысёр, які на тэлебачанні стаў масцітым, заслужыў прызнанне адметным экранным прачытаннем Горкага і Гаўптмана, Астроўскага і Расіна, Аляксея Талстога і Шамякіна, Купалы і Міровіча, Караткевіча і Губарэвіча, колькіх яшчэ даўнейшых і сучасных аўтараў.

Ці не першае было ў яго рэжысёрскім абліччы—цікавасць да драматургіі, з выкарыстання на сцэне і экране да таго як бы спісанай. Так, помню, на колькі секунд я знямеў ад здзіўлення, пачуўшы ад Віктара, што надумаў ён і звярнуўся да кіраўніцтва з такой прапановай—ставіць «Федру» Расіна. Адзін з тытанаў класіцызму Расін? Семнаццатае стагоддзе? Антычны міф? Гэта ў час, калі ў газетах з дня ў дзень трубяць аб перспектывах развітога сацыялізму? Калі начальства чакае ад цябе заяўкі на інсцэнізацыю чаго-небудзь накшталт эпахальнай брэжнеўскай «Цаліны»?

— Разумееш, ёсць актрыса. Учора здымаць яе ў гэтай ролі было б рана, заўтра будзе позна. Давідовіч,—сказаў ён, нібы апраўдваючыся. Відаць, здзіўлены яго ідэяй быў не адзін я.

Размова гэтая, калі я быў ужо трохі пра яе забыўся, займела нечаканы забаўны працяг. Мне пазванілі з аднаго з кабінетаў, праз які ў Дзяржтэлерадыё праходзіла афармленне фінансавых адносін з аўтарамі,—я працаваў на радыё, а яно было з тэлебачаннем у адной адміністрацыйнай спрэжцы.

— Уладзімір Львовіч, вы не ведаеце часам такога Рáсіна?

Рáсіна? Напружыў мазгі, вылічваючы, каго з нашага аўтарскага актыву маглі мець на ўвазе на процілеглым канцы провада. Знаёмага журналіста Росіна? Маскоўскага сатырыка Раскіна?

— А што ў вас да яго?

— Ды заказвае тэлебачанне пераклад. Прозвішча пісьменніка Рáсін. А дакумента, што ён згодны на пераклад твора на беларускую мову, няма.

Усё мне стала зразумела. Адказаў, што звязацца з гэтым драматургам цяжкавата. Але спаганяць з нашага ведамства грошы за выкарыстанне свайго твора ён не будзе.

А недзе праз год павіншаваў Карпілава з прэм'ерай—неардынарнай, з харошым трагедыйным напалам, хоць і не ўсё ў спектаклі ўдалося...

Аляксандр Гутковіч таксама яшчэ акцёрам, яшчэ ў складзе коласаўскай трупы пачаў выяўляць сваю схільнасць да рэжысёрства, спрабаваць пяро ў драматургіі. Як драматург сцвердзіў сябе з гадамі, інсцэніраваўшы для розных тэатраў Граніна, Чорнага, Броўку, напісаўшы і давёўшы да сцэны некалькі арыгінальных п'ес, стаўшы членам Саюза пісьменнікаў. Але найперш ён, безумоўна, зрабіў сабе імя як майстар тэлевізійнай рэжысуры.

У сваёй айчыне прарокаў няма, гэта аксіёма. Ды ўсё-такі цяпер, калі Гутковічу не пачуць ні хвалы, ні ганьбавання, скажам пра чалавека тое, што заслужыў, што лепей, вядома, было б сказаць яму жывому. Як ні цяжка з тым некаму пагадзіцца, прызнаем, што ў гісторыі Беларускага тэлебачання быў тэатр Аляксандра Гутковіча. З'ява пакуль што ў гэтай галіне ў нас вышынная, нікім з калегаў і наступнікаў майстра непераўзыдзеная.

Пры сістэме, у якой мы столькі пражылі, творчыя людзі дзяліліся на тых, хто дасягаў нечага дзякуючы ёй, сістэме, і на тых, хто насуперак ёй. Гутковіч быў з ліку тых, хто насуперак. Адчувалася па ўсім, сістэма моршчылася, сама сябе са скрыпам пераадольвала, згаджаючыся адносна яго на нейкі знак прызнання,—не тая ў чалавека анкета, не той, як сёння модна гаварыць, менталітэт.

Дзівоснай сугучнасцю з Мележавым раманам, з яго шчымлівай інтанацыяй, з напоўненасцю яго вобразаў уразілі перанесеныя Гутковічам на тэлеэкран «Людзі на балоце»—на год раней, чым з гэтымі ж акцёрамі пастаўлены быў славуты спектакль купалаўскага тэатра, а не наадварот, як тое напісана ў адной кніжцы пра тэлебачанне. У гадзіны, калі перадаваўся яго серыял «Уся каралеўская раць» паводле рамана Уорэна, у краіне ад Брэста да Уладзівастока пусцелі вуліцы гарадоў. Мільёны людзей і цяпер не могуць адарвацца ад экрана, калі паказваецца серыял «Атланты і карыятыды»—тэлевізійная версія рамана Шамякіна. А галоўнаму стваральніку гэтых і іншых работ, што прынеслі тэлебачанню рэспублікі важкія маральныя дывідэнды, усё даводзілася прадзірацца праз незычлівасць, насцярожанасць, непрыязнасць як тых, хто вышэй, так і тых, хто побач.

Каб жа мы хоць трохі разумнелі, мудрэлі, помнячы, што кожны з нас на гэтым свеце — госць! Не разумнеем, не мудрэем.

5.

Прыйшоўшы ў сярэдзіне сямідзесятых у штат радыё, я застаў тут са «свайго», дазволю сабе так сказаць, выпуску тэатральшчыкаў трох. Рэжысавала ў адной з эканамічных рэдакцый Тамара Старасценка. Манументальная, як імператрыца Кацярына на помніку ў Піцеры, уплывала ў студыі Лідзія Андрэева, таксама рэжысёрка. І прабягаў, заўсёды, здавалася, ледзь паспяваючы, «паўставачны» Ілья Курган — «паўставачны», бо асноўным месцам працы і для яго на той час ужо стала дацэнства ў інстытуце, дзе калісь вучыўся. Цяпер ён там—прафесар.

Дыктар—прафесія з тых, не якую выбіраюць, а якая выбірае. Выбраўшы на пачатку пяцідзесятых сабе на службу акцёра перасоўнага тэатрыка пры філармоніі Кургана, прафесія гэтая, што называецца, пацэліла ў дзесятку. Багацце і гнуткасць галасавога тэмбру, артыстызм, прыродная абаяльнасць натуры, інтэлект вельмі хутка зрабілі яго прафесіяналам самага высокага класа.

Так, радыё слухаюць мільёны. Але слухаюць паасобку, часам у кампаніі з сям'ёй, з сябрамі. Павінна перадавацца надзвычайнае, каб ля прыёмніка ці рэпрадуктара сабраўся натоўп. Разумны дыктар таму імкнецца нават матэрыял афіцыйны, дзелавы, менш за ўсё адрасаваны эмоцыям, падаваць у танальнасці даверлівай размовы, як бы чытаючы яго таварышу, што сядзіць побач. Імкнецца да гэтага кожны, атрымліваецца не ў кожнага. У Кургана—атрымлівалася.

А колькі ў фондах радыё спектакляў з яго ўдзелам, памайстэрску прачытанай ім паэзіі, харошай прозы! Удзел у мастацкіх перадачах прыносіў асалоду самому, прыносіў асалоду слухачам. Пра гэта можна меркаваць хоць па мностве пісьмаў-водгукаў, якія ён атрымліваў.

І на радыё, і на тэлебачанні кожны дыктар—вынік штучнай, а не серыйнай падрыхтоўкі. У навучальных установах гэтай прафесіі, наколькі я ведаю, не навучаюць, дыктараў патрэбна ўсё-такі менш, чым слесараў. Але я чуў ад тых, хто да яе далучаны, словазлучэнне «школа Кургана». Гаварылася гэта не пра выкладчыцкую дзейнасць Кургана ў інстытуце, дзе ён—адзін з любімых у студэнцкім асяроддзі педагогаў, а пра ўздзеянне яго на людзей, што разам з ім працавалі на радыё. Вучаць жа не толькі праводзячы заняткі, хоць памагаў ён калегам і займаючыся з імі,—вучаць яшчэ прыкладам, зададзеным узроўнем. Толькі наканоўваецца гэта лепшым—задаваць узровень.

6.

Звяртаючыся да гісторыі нашай культуры, мы ўспамінаем не толькі саму шырокую яе плынь, а і большыя і меншыя раўчукі, часам ручаінкі, якія ў яе ўліваліся, якія разам плынь гэтую і стварылі.

Я расказаў пра тое, як склаўся лёс першага выпуску Беларускага тэатральнага інстытута. На фінішы азірнуўся на яго старт, на пройдзеную ім дарогу. Гэтай дарогі мала не паўстагоддзя, і якога паўстагоддзя! Яны ж з пакалення драматычнага лёсу, равеснікі, якіх прыгадаў, купка працаўнікоў нашага мастацтва, што пачыналі разам. Тое, на што нейкалі маліліся, сёння ў анекдотах. Колісь ерэтычнае — у славе і пашане...

Ды якія б вакол ні адбываліся змены, як ні перакручваліся б у кожнага ўласныя акалічнасці, у працы сваёй, у памкненнях, у творчасці, у тым, што лічылі запаветным, заставаліся яны сумленнымі і шчырымі. Як сведку, мне і захацелася пра гэта сказаць.

Уладзімір МЕХАЎ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

СВЯДОМАЕ ЛЁКАЙСТВА ЦІ ВЕКАВЕЧНЫ СЕРВІЛІЗМ?

Апошнім часам з'явілася досыць кніжак, прысвечаных беларускай нацыянальнай тэматыцы. І кнігі добрыя і цікавыя, і цаною, пакуль што, дасяжныя.

Але ўсё ж псуе настрой рабскае афармленне кніг.

Чамусьці ва ўсіх без вынятку: Браніслаў Тарашкевіч, «Выбранае», «Мастацкая літаратура», 1991; Янка Купала, «Спадчына», Беларускае кааперацыйна-выдавецкае таварыства «Адраджэнне», Менск, 1922, «Мастацкая літаратура», 1992; Наталья Арсеньева, «Пад сінім небам», Вільня, 1927, «Мастацкая літаратура», 1992; Уладзімір Караткевіч, «Зямля пад белымі крыжамі», «Народная асвета», 1992 — у гэтых і шмат якіх яшчэ кніжках ці то анатацыі, ці то выхадныя дадзеныя пададзены на рускай мове.

Усё гэта надта нагадвае той выпадак з рамана Г. Маркеса «Сто год адзіноты», калі, захварэўшы на страту памяці, жыхары Маконды мусілі падпісаць усе рэчы і жывёлу, як яны называюцца і што з імі рабіць.

Дарэчы, у кніжак, выдадзеных па-руску (Т. Короткая і інш., «Старообрядчество в Белоруссии», «Навука і тэхніка», 1992, П. А. Русов, «Деревянные сооружения Менска XIII—XVIII вв.», «Навука і тэхніка», 1992), аналагічных дадзеных па-беларуску няма. Ці не дыскрымінацыя нашае мовы?! Нават у беларускай расхваленай паштоўцы «З калядкамі!» ззаду чытаем ИПЦЗ. 7270 Тир. 100000 экз. Хоць трошачкі, але па-руску.

Узнікае пытанне: дзеля якога ЦК КПСС пішуцца дадзеныя па-руску? А мо для ўласнай бяспамятнасці? І як доўга будзе гэты сервілізм?

Мікола БУСЕЛ,
настаўнік.

в. Дуброва
Светлагорскага раёна.

«АРЫ І СЕЙ, МОЙ БРАЦЕ МІЛЫ...»

Вядомая на Беларусі і вёска Ярэмічы, што ў Карэліцкім раёне, колькі дзён назад развіталася з Мікалаем Васільевічам Бразоўскім — знакамітым сваім жыхаром. Пражыў ён не так і мала — восемдзесят гадоў. Прайшоў усё, чым надарыла жыццё — і войны, і бежанства, і партызанку, і мірныя гады, многія з якіх мала чым лягчэй былі за ваенныя. Араў, сеяў, гадаваў сям'ю і... пісаў вершы, п'есы. Літаратурныя творы друкаваліся ў раёнцы, у «Вожыку»; зборнік аднаактовак выдала Міністэрства культуры рэспублікі. Такое спалучэнне селяніна і інтэлігента — з'ява, у пэўным сэнсе фенаменальная, на Беларусі вядома даўно. Можна сказаць, адзнака нашага нацыянальнага менталітэту. Такім быў — яскравы прыклад — «лірнік вясковы» Уладзіслаў Сыракомля, пісьменнік з еўрапейскім іменем. Дарэчы, зямляк дзядзькі Міколы — адзін і той жа мірска-навагрудскі абсяг.

Асаблівасць гэтага тыпу людзей — унутраная скіраванасць на дабро, на стваральную працу. У часе вайны партызанская газета змясціла вельмі каларытны па мове і інтанацыі верш М. Бразоўскага, у якім аўтар, звяртаючыся да беларускага селяніна, пісаў:

Ары і сей, мой браце мілы,
Хоць у няволі родны край,
Ары і сей, што маеш сілы,
А цаліны не пакідай.

Ганарыўся Мікалай Васільевіч знаёмствам з Янкам Брылём — сябрам па партызанскіх сцяжынах — і іншымі пісьменнікамі.

Дзівіла і радавала мяне і тое, што ён выпісваў, здаецца, усю беларускую прэсу — газеты, часопісы — ад «Звязды» і «ЛіМа» да «Маладосці» і «Чырвонай змены» ўключна. Быў нястомным чытачом.

Мінулай восенню ён залажыў новы сад. Зямлі ў вяскоўца, вядома, не шмат, дык Мікалай Васільевіч у старым садзе паміж сям-там ужо ўсохлымі дрэвамі пасадзіў маладняк. На змену старому. Хай расце. Добрыя людзі ўспомняць — і сад, і паэта-садавода.

У. ГНІЛАМЁДАЎ.

Калектыў тыднёвіка «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела крытыкі і бібліяграфіі Галіне Каржанеўскай з выпадку напаткаўшага яе вялікага гора — смерці БАЦЬКІ.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Кастусю Жуку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЗГАДКІ САМАТУЖНАГА ВЫДАЎЦА

Два гады мінулася з таго пастаўскага літаратурнага аб'яднання, на якім калектыўна адважыліся на рызыкоўны, здавалася б, крок: заняцца выдавецкай дзейнасцю, выпускам альманаха і кніг. Назваць гэты крок рызыкоўным былі немалыя падставы. Нулявы вопыт — толькі ж у Мінску ды Полацку на той час былі першыя спробы такой саматужнай выдавецкай дзейнасці. А тут глыбокая правінцыя, больш чым сціплыя магчымасці мясцовай друкарні... Але адвага наша грунтавалася найперш на тым, што ідэалагічна-цэнзурныя, цэрберскія забароны і брыжы, дзякаваць Богу, на той час ужо апалі. І вось прайшло два гады. За гэты час у Паставах выйшлі два штогадовыя альманахі «Рунь», кніжачкі паэзіі і прозы асобных аўтараў. У вытворчасці знаходзіцца гістарычны нарыс сябра літаратурнага аб'яднання І. Быхаўца «Лынтупы», чарговая кніга альманаха «Рунь». Нараджаюцца новыя планы і задумы. Ды не гэты плён двухгадовай нашай дзейнасці, а патрэба падзяліцца назіраннямі і пэўным ужо вопытам саматужнага выдаўца стала вытокам гэтага артыкула.

Пачаць, напэўна, трэба з расказу пра само пастаўскае літаратурнае аб'яднанне. Яно мае багатую ўжо гісторыю. І хоць не дало беларускай літаратуры слынных імёнаў, мае ў справе згуртавання літаратурных сіл, прапаганды роднага слова немалыя заслугі. Літаратура ўвогуле такая сфера чалавечай дзейнасці, дзе якраз чалавечы індывідуалізм і найбольш выяўны, і найбольш патрэбны. Таму аб'ядноўваць і гуртаваць, «выпрацоўваць агульную лінію» — няўдзячная справа. Добра мы гэта бачым на прыкладзе старэйшага сталічнага сябра, Саюза пісьменнікаў. Узроўні непараўнальныя, але сутнасць прынцыпаў аднолькавая. Таму, з улікам высокага вопыту, і трымаецца наша аб'яднанне толькі дзякуючы поўнай адсутнасці якога-небудзь дыктату, свабодзе выбару і нязмушанасці кожнага сябра — будзь гэта школьнік, які адважыўся вынесці на суд першыя свае вершы, ці чалавек, імя якога ўжо прымільгалася на старонках рэспубліканскага друку. Сёння ў літаратурным аб'яднанні каля дваццаці чалавек: настаўнікі, школьнікі, вайскоўцы, будаўнік і рабочы мясакамбіната, даярка і мастак. Прафесіі вельмі розныя, жыццёвы вопыт таксама, уражальная розніца і, скажам так, паміж літаратурным вопытам і ўмельствам. Але атмасферу роўнасці ў галоўным — служэнні роднаму слову, прыгожаму пісьменству ўдаецца захоўваць. На гэтым і стаім цвёрда.

Цяперашняе літаратурнае аб'яднанне доўгі час працавала пры рэдакцыі раённай газеты «Пастаўскі край». Супрацоўніцтва гэта заключалася ў тым, што рэдакцыя прадастаўляла старонку для твораў пастаўскіх літаратараў (з цягам часу ўсё радзей — адзін раз на квартал), памяшканне для правядзення пасяджэнняў. Вось і ўсё, у астатнім суполка захопленых літаратурай людзей была прадастаўлена сама сабе. Але нядаўна адбыліся пэўныя змены. І справа не толькі ў тым, што кіраўнік літаратурнага аб'яднання пакінуў рэдакцыю. Як людзі нераўнадушныя, актыўныя, з моцным разуменнем нацыянальнага, сябры аб'яднання не могуць заставацца ўбаку ад палітычных падзей, што пачынаюць запаланяць і правінцыю. І тут іх пазіцыя, стаўленне да праблем нацыянальнага адраджэння і нацыянальнага развіцця значна радыкальнейшыя, чым пазіцыя рэдакцыйнага калектыву, які стрыманы звычайнай жыццёвай абставінай — лейцамі тых, хто плаціць грошы.

Таму і адбылося адасабленне літаб'яднання ад гэтай газеты. На правах пярвічнай суполкі літаратурнае аб'яднанне ўвайшло ў Таварыства беларускай мовы. Мае яно сёння і сваю газету «Сумежжа», якую выдае разам з Пастаўскай філіяй сацыял-дэмакратычнай грамады. «Сумежжа» зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі, выходзіць два разы на месяц, што дае магчымасць сябрам літаратурнага аб'яднання рэгулярна бачыць свае творы на яго старонках. Разам з тым за кожным літаратарам пакінута поўная свабода дзеянняў і сувязей (аднабаковых) з «Пастаўскім краем». Не супраць мы і таго, каб у гэтай газеце засталася былая назва літаратурнага аб'яднання «Світанак», на якую рэдакцыя «Пастаўскага краю» заяўляе свае правы. Справа ж не ў назвах. Няхай сёння літаратурнае аб'яднанне пастаўскіх творчых людзей не мае назвы, яно жыве, ідзе да сваіх чытачоў са старонак незалежнай газеты, штогадовых альманахаў і кніг.

Усе мае таварышы ў Паставах адчулі ўрэшце цудоўны смак сапраўднай свабоды і незалежнасці, калі напісанае табой не крэсліцца, не адкладваецца ўбок па палітычных, па кан'юнктурных матывах. Для творцы няма вышэйшай свабоды. І заваёвы гэтай мы ўжо аддаваць нікому не збіраемся.

А цяпер пра кнігавыданне. Бываючы ў Мінску, заўсёды з павагай і нават нейкім унутраным заміраннем гляджу на высозны гмах, дзе знаходзяцца Міністэрства інфармацыі ды ўсе нашы выдавецтвы. Тут нараджаюцца кнігі. Сотні людзей заняты гэтай важнай і вельмі няпростай справай. І нашы захады ў параўнанні з гэтай дзейнасцю здаюцца такім жа бегам мурашоў, як вулічнае жыццё мінчукоў з апошняга паверха згаданага ўжо гмаха. Але той, хто бліжэй знаёмы з выдавецкай дзейнасцю сталічных волатаў, ведае, якія цяжкасці зведваюць сёння ўсе без выключэння выдавецтвы. Даходзіць да таго, што аўтарам, якія чакалі выхаду сваіх кніг, пабачылі ўжо іх карэктуры, выплачваўся ганарар, ад выпуску кніг даводзіцца адмаўляцца. Гэта і зразумела, адбываецца пераход ад сталінскай яшчэ мадэлі, калі дзяржава брала на сябе клопат пра выданне, пра матэрыяльны бок жыцця пісьменніка, але патрабавала за гэта поўнага кантролю над яго творчасцю, да мадэлі, калі сам пісьменнік павінен клапаціцца не толькі пра тое, як напісаць, але і пра тое, як выдаць ды пры гэтым яшчэ атрымаць прыбытак, каб пракарміць сям'ю.

Са свайго правінцыйнага далёка мы бачылі і бачым усе гэтыя высілкі. Добра бачым і тое, што ранейшую выдавецкую сістэму раз'ядае ржа кланавасці, узаемазарукі, іншых заганаў нашага раз'ятранага грамадства. Таму і лічым абраны шлях адзінкава магчымым у цяперашніх абставінах. Ён дае плён, творы пастаўскіх літаратараў даходзяць да чытача.

Праблема кнігавыдання ў правінцыі распадаецца, калі можна так сказаць, на тры састаўныя часткі. Першае і самае галоўнае, безумоўна, грошы. Мы ў Паставах не маем таго асяродку аматараў і прыхільнікаў паэзіі, які здольны нарадзіць мецэнатаў, хаця на Беларусі такія прыклады ўжо ёсць. Таму сродкі збіраюцца з саміх аўтараў з умоваю іх вяртання пры паспяховым фінансавым завяршэнні выдання. І трэба сказаць, што выдаткі вяртаюцца. Ну а прыбытак мясцовым літаратарам даводзіцца шукаць крышачку ў іншым, у магчымасці выказацца, пабачыць свае творы на паліцы кнігарняў. Сёння рэдка ад каго можна пачуць, што літаратурнае аб'яднанне занялося не сваёй справай, што патрэбы ў выдавецкай дзейнасці няма, і таму ёсць спадзяванне: з цягам часу знойдуцца, павінны знайсціся, сярод і неафіцыйных, і афіцыйных структур тыя людзі, якія змогуць аказаць падтрымку правінцыйным выдаўцам беларускай кнігі. Падставы для такога аптымізму дае сама гісторыя нашай зямлі. Вось і нядаўна сутыкнуўся з такім фактам: у суседнім Глыбокім выдаваліся на пачатку нашага стагоддзя кнігі. І фундатарамі гэтай добрай справы былі нераўнадушныя, зацікаўленыя ў росквіце роднай зямлі людзі.

Другой праблемай на пачатку нашай дзейнасці была тэхнічная. Друкаваць кнігі няздольнае не толькі абсталяванне раённых друкарань, але і людзі ў друкарнях з цяжкасцю ўспрымаюць новую справу. Зварот жа на буйныя паліграфічныя прадпрыемствы азначае павелічэнне выдаткаў у некалькі разоў. Вось чаму сёння набор і друк нашых кніг вядзецца ў Паставах, вокладкі вырабляюцца ў Маладзечне ці Віцебску, а брашуроўку выданняў робяць самі пастаўскія літаратары, успомніўшы, што ёсць у нашым народзе такое прыгожае слова «талака».

Выйшла ў свет кніга. І калі пастаўскі чытач можа яе набыць без перашкод, для зацікаўленага чытача ў іншых куточках Беларусі гэта становіцца праблемай. Мы гатовыя частку сваіх накладаў аддаваць для распаўсюджвання па рэспубліцы. Але... Але зноў жа прыватная ініцыятыва, саматужнае кнігавыданне сутыкаецца тут з сістэмай старых часоў, калі зацікаўленых чыноўнікаў у кнігагандлі адшукаць немагчыма, калі адразу ж узнікае безліч фінансавых і іншых праблем. Пакуль што дапамагае нам несці свае кнігі да беларускага чытача толькі Таварыства беларускай мовы, нешматлікія кіёскі якога сёння — нібы астраўкі беларускамоўнасці ў бязмежжы «братняй» мовы.

Відаць, не трэба сёння станавіцца ў позу занадта сціплых людзей, сябры пастаўскага літаратурнага аб'яднання добра разумеюць, што іх захопленасць паэзіяй, выдавецкая дзейнасць — гэта не толькі ўцеха душы. Гэта яшчэ вельмі істотна і значна ў рэчышчы ўсяго працэсу нацыянальнага адраджэння. Гэта адна з тых ручаін, без якіх не атрымацца магутнай і ўсеабдымнай плыні. Натуральна, што пільна сочым мы за тым, як адгукаецца беларускі друк на нашу дзейнасць. І ўдзячны «ЛіМу», «Нашаму слову», «Голасу Радзімы», іншым выданням, у якіх ухвальна сустрэтыя першыя крокі пастаўчан. Падтрымка гэтая неабходна яшчэ і таму, што «няма прарока ў сваёй айчыне», і выдавецкая дзейнасць, пастаянная работа сяброў літаб'яднання ў працоўных калектывах, сярод моладзі не заўсёды атрымлівае не тое што падтрымку, а простае адабрэнне мясцовага кіраўніцтва. Толькі адзін прыклад. У мастацкім творы адной з выдадзеных літаб'яднаннем кніг пазнаў сябе галава раёна, некалі першы сакратар райкома, а цяпер старшыня Савета. Вобраз быў створаны не ў пастаральных традыцыях. І хоць ніякіх канкрэтных «прывязак» вобраза і асобы не было, асоба вельмі закрыўдавала. А што гэта такое, вельмі хутка адчулі сябры літаб'яднання. Усчаўся ціск не толькі на рэдакцыю газеты, справамі мясцовых «пісак» зацікавілася падатковая інспекцыя. А як жа, кніжачкі то свае яны прадаюць, значыць, займаюцца прадпрымальніцкай дзейнасцю, можа, шалёныя прыбыткі ўтойваюць ад дзяржавы. Магчыма, гэта і смешна, але ўсё-такі больш скрушна. Але іншага чакаць ад цяперашніх мясцовых (ды і не толькі мясцовых) улад не даводзіцца.

Сёння ўсё здаровае, нацыянальнае, скіраванае ў будучыню нашага народа альбо спакваля прыгнятаецца і ўціскаецца, альбо проста кінута на волю лёсу. Іншага і нельга чакаць ад тых, хто ў кожным сне бачыць «светлы» момант вяртання ў «союз нерушимый». Але час ужо не той. І як бы ні паварочваліся ў будучым колы палітычнага млына — людзі ўжо не ранейшыя. Яны ўжо выправіліся па шляху разняволення.

Алесь КАСЦЕНЬ,
старшыня пастаўскага літаратурнага аб'яднання.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Шчасце для масквічоў, што толькі семдзесят гадоў праіснавала савецкая ўлада: гэта ж колькі спатрэбілася б крамлёўскіх муроў для відных дзеячаў партыі і ўрада, а колькі маўзалеяў — для правадыроў і карыфеяў!

●

Я пайшоў па крупы і хлеб, мне сказалі не ў той хлеў, не малы, мусіш знаць сам агітпункт свой — універсам.

●

Ці не прасцей тлумачыць узлёты некаторых акрабатаў хібамі гравітацыі?

●

Ёсць такая зямля Ньюфаўндленд, дзе сабака любы ньюфаўндленд, і такая мясціна заморская, дзе любая скаціна ангорская. А з нязнатным паходжаннем як, што заціх, мой нязграбны дварняк, ці ад Пухавічаў да Оршы ты сярод дварнякоў найгоршы? Хто, скажы, з элітарных парод будзе жыць у кутку без выгод?

●

Прыкметы. Калі бутэлькі ў пункце прыёму шклатары бяруць, не здавайце — будзе павышэнне цэн на посуд. Калі не бяруць — усё ў парадку, абстаноўка стабілізуецца, бутэлькі ж даражэюць, як грошы дзешавеюць.

●

Шуміць і хвалюецца стадыён, які ўжо месяц гандлюе ён. Змяніў стадыён «мэнаў» — спартсменаў на бізнесменаў. Страчае новых насельнікаў транспарант «Прывітанне ўдзельнікам!»

●

На поле гісторыі абавязкова прыходзяць свае дажынкі — на суд выклікаюць Кручковых і скідваюць Дзяржынскіх. Хісткасць п'едэсталаў — гэта ў гісторыі стала. На жаль, тыя дажынкі скупыя, як слязінкі.

●

З англійскай. «Як прайшоў з'езд?» — спыталі ў Браўна. «Выдатна, — адказаў ён, — вадзілі ў саўну».

●

— Чуў, Апанас, у Хаўронні разбіліся дзвер і зяць? — Дваіх пахаваць сягоння — дзе ж гэта грошай узяць, трунку, набраць наедку, няшчасная наша суседка.

●

Гордасць: дар, меншы за рэ, савецкі жабрак не бярэ!

●

То не жарт, не анекдот, не плёткі, па тэлебачанні спаборнічалі школьныя калектывы, дзяўчаты вызначалі вартасці проціназачаткавых сродкаў, хлапчукі — надзейнасць прэзерватываў. Колькі праблем з гэтымі акселератамі дзябёлымі, трэба раней пачынаць палавое выхаванне, але барані, Божа, нашу школу ад такіх тэлевізійных кампаній.

●

Найвышэйшы трыумф дэмакратыі: былыя члены палітбюро на трыбуне маўзалея з партрэтамі прэзідэнта Расіі.

●

Што казалі, як Пазта хавалі? На якія Пасады яго вылучалі.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Нумар падпісаны ў друк 14.1.93 у 18.10

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 15.000. М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12